

Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces

Een toetsing aan het internationale kinderrechtenkader

Ytje Minke Hokwerda
Timo Veldman
Lisa de Graaf
Caroline Rueb

MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN SEKSUEEL MISBRUIK IN HET STRAFPROCES

EEN TOETSING AAN HET INTERNATIONALE KINDERRECHTENKADER

Ytje Minke Hokwerda
Timo Veldman
Lisa de Graaf
Caroline Rueb

September 2015

© 2015 Defence for Children, alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonodig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (i) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (ii) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is of (iii) voor het overnemen in enig dag-, nieuws- of weekblad of tijdschrift (al of niet in digitale vorm of online) of in een RTV-uitzending.

ISBN: 978-90-74270-34-2

DANKBETUIGINGEN

Dit rapport zou niet tot stand zijn gekomen zonder de betrokkenheid en inzet van een groot aantal personen en instanties. Ten eerste willen we de minderjarigen en ouders bedanken die als ervaringsdeskundigen hebben meegewerkt aan dit onderzoek. Praten over een onderwerp als het onderhavige is beslist niet eenvoudig. We zijn dan ook zeer dankbaar voor het vertrouwen dat zij ons hebben gegeven door hun ervaringen met ons te delen. Hun ervaringen en hetgeen zij erover hebben willen zeggen zijn signalen van onmisbare waarde. Daarnaast is de inbreng van de tien professionals die op diverse wijzen betrokken zijn bij minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik die deelnemen aan het strafproces, van groot belang voor ons inzicht in de praktijk. We hebben gesproken met deskundigen vanuit: de rechtspraak, het openbaar ministerie, de politie, de advocatuur, Slachtofferhulp, de forensische medische zorg en de (jeugd)hulpverlening. Wij zijn dankbaar voor de tijd die iedereen vrij heeft gemaakt om met ons kennis en ervaringen te delen.

We bedanken de begeleidingscommissieleden voor hun adviezen:

- Prof. mr. I. Mijnaerends, Landelijk Jeugd Officier, Programmateam Jeugd, Gezin en Zeden en bijzonder hoogleraar jeugdstrafrecht
- Mr. R.A. Korver, slachtofferadvocaat
- Drs. I. Martens, GZ-psycholoog bij het Kinder- en Jeugdtraumacentrum Haarlem
- Mr. L. van Krimpen, Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen
- Kim van Laar, ervaringsdeskundige

Veel dank gaat uit naar Irene Martens voor haar betrokkenheid bij het werven van respondenten en het afnemen van de interviews met ervaringsdeskundigen.

Verder gaat onze dank uit naar onze collega's bij Defence for Children die ieder een bijdrage leverden aan het onderzoek en de totstandkoming van dit rapport: Aloys van Rest (directeur), Mirjam Blaak, Alexandra Barendsen, Tabitha Mink, Coby van der Kooi en Daniëlle de Jong.

Tevens bedanken wij Stichting Kinderpostzegels Nederland voor de financiële steun aan de Kinderrechtenhelpdesk van Defence for Children. Zonder de Kinderrechtenhelpdesk hadden wij de belangrijke signalen die mede aanleiding zijn geweest voor dit onderzoek waarschijnlijk niet ontvangen.

Ten slotte gaat onze dank uit naar de Stichting Steunfonds Pro Juventute Nederland, Fonds Slachtofferhulp en Stichting Jeugdfonds Wees een Zegen die het onderzoek en deze publicatie mogelijk hebben gemaakt.

Ytje Minke Hokwerda, Timo Veldman, Lisa de Graaf en Caroline Rueb

VOORWOORD

“Het rapport is ontzettend belangrijk, omdat het weergeeft hoe belangrijk het is dat een kind, kind mag blijven zijn ook als het seksueel misbruikt is. Het is schokkend om te zien dat dit nog steeds niet eenvoudig is en dat het nog steeds niet standaard toegepast wordt.”

Kim van Laar, ervaringsdeskundige

Het rapport dat voor u ligt gaat over de positie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces. Voor deze kwetsbare groep is het melden van seksueel misbruik bij de politie vaak al een moeilijke en ingrijpende eerste stap. Het is dan ook van groot belang dat het strafproces vanaf het eerste contact met de politie, maar ook in de fasen die daarop volgen, omkleed is met kindvriendelijke waarborgen. Het VN-Kinderrechtenverdrag en andere bronnen van internationaal recht stellen daartoe belangrijke eisen aan Staten, onder meer op het gebied van informatie en participatie, bejegening, ondersteuning, privacy en deskundigheid van professionals. Ook Nederland is verplicht extra beschermende maatregelen te nemen voor minderjarige slachtoffers. Dit onderzoek leert echter dat hier op belangrijke onderdelen onvoldoende aan tegemoet wordt gekomen.

Het valt met name op dat er een groot verschil is tussen de positie van minderjarigen die jonger zijn dan 12 en minderjarigen van 12 jaar en ouder. Waar slachtoffers die de leeftijd van 12 jaar nog niet hebben bereikt bijvoorbeeld kunnen rekenen op een zorgvuldige voorbereiding en een kindvriendelijk verhoor dat wordt afgenomen door specifiek daartoe opgeleide verhoorders, ontbreken dergelijke waarborgen voor minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder. Deze discrepantie is niet te rechtvaardigen op grond van internationaal recht. Noch in het VN-Kinderrechtenverdrag, noch in andere bindende en niet bindende documenten wordt een dergelijk onderscheid gemaakt. Een kind is een kind.

De positie van het slachtoffer in het strafproces staat vandaag de dag ook in Nederland hoog op de agenda. Zo wordt momenteel hard gewerkt aan het implementeren van de EU-richtlijn die minimumnormen omvat voor slachtoffers en wordt veel aandacht besteed aan slachtoffers bij het moderniseren van het Wetboek van Strafvordering. Het is nu een goed moment om grote stappen te zetten voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik. De bevindingen uit dit rapport leveren input voor een betere waarborging van de rechtspositie van alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces.

Aloys van Rest,
directeur Defence for Children

SAMENVATTING

Defence for Children onderzocht de rechtspositie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces. Hiertoe toetsten de onderzoekers relevante nationale wet- en regelgeving aan het internationale kinderrechtenskader. Daarnaast spraken zij met professionals die vanuit verschillende posities betrokken zijn bij het strafproces, waarbij minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik betrokken zijn. Ook spraken de onderzoekers met minderjarige ervaringsdeskundigen en/of hun ouders. Praten over ervaringen met het strafproces dat in gang is gezet omdat het kind iets vreselijks is overkomen, is niet gemakkelijk. Het is dan ook heel bijzonder dat zij hun persoonlijke ervaringen hebben willen delen. Hun verhalen zijn van groot belang voor het verwerven van inzicht in het strafproces in de praktijk.

Met dit onderzoek wil Defence for Children de naleving van de verplichtingen uit het VN-Kinderrechtenverdrag in Nederland bevorderen en bijdragen aan een meer bewust en kindgericht beleid voor de groep minderjarigen die als slachtoffer van seksueel misbruik in aanraking komt met justitie.

Defence for Children concludeert op basis van de onderzoeksgegevens dat de huidige wet- en regelgeving minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces, van 12 jaar en ouder, onvoldoende beschermt. Er wordt niet voldaan aan de vereisten van het VN-Kinderrechtenverdrag. Nederland schiet daarmee tekort in het bieden van garanties voor een kindgerichte behandeling van deze groep minderjarige slachtoffers. De onderzoeksbevindingen leiden tot een reeks van aanbevelingen voor het opstellen van een kindgerichte aanpak ten aanzien van minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder. Aan de hand van deze aanbevelingen kunnen de overheid en de betrokken instanties de rechtspositie van deze kwetsbare groep minderjarigen verbeteren, zodat kan worden voldaan aan de internationaalrechtelijke verplichtingen die de Nederlandse regering met de ratificatie van het VN-Kinderrechtenverdrag is aangegaan. De herziening van het Wetboek van Strafvordering en de implementatie van de 'EU richtlijn 2012/29/EU tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten' biedt op korte termijn mogelijkheden om hier op papier en in de praktijk grote stappen in te gaan zetten.

Hierna volgt een overzicht van de belangrijkste bevindingen uit het onderzoeksrapport.

De rechtspositie van minderjarigen van 12 jaar en ouder kent onvoldoende waarborgen

Voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik tot 12 jaar gelden bijzondere voorschriften. Deze kinderen mogen alleen door specifiek daarvoor opgeleide professionals, in een verhoorstudio worden verhoord. Bovendien worden ze zorgvuldig voorbereid op het verhoor. Slechts bij uitzondering kunnen minderjarigen die ouder dan 12 jaar zijn, dezelfde behandeling krijgen. De bejegening van deze groep minderjarigen wordt teveel gelijk gesteld met de bejegening van volwassenen. Net als volwassenen nemen zij na de melding deel aan een informatief gesprek bij de politie, worden ze in een reguliere verhoorkamer verhoord en kunnen zij bij de rechter-commissaris en de rechter opnieuw worden verhoord in aanwezigheid van de verdediging, waar de verdachte bij aanwezig kan zijn. In de wet- en regelgeving zijn voor hen nauwelijks specifieke voorzieningen te vinden en de praktijk laat op bepaalde punten te wensen over. Dit staat in groot contrast tot de situatie voor slachtoffers onder de 12 jaar en minderjarige verdachten, voor wie wel specifieke wet- en regelgeving voorhanden is. Zo bezien heeft het minderjarige slachtoffer van 12 jaar en ouder bepaald een achtergestelde positie ten opzichte van leeftijdsgenoten die als verdachte met justitie in aanraking komen. Een rechtvaardiging hiervoor kan in het internationale recht niet gevonden worden. Er zijn aanpassingen nodig om ook voor deze groep minderjarigen een kindvriendelijke procedure te waarborgen. Een aantal voorbeelden komt hierna aan bod.

Het informatieve gesprek is onvoldoende kindgericht

Het informatieve gesprek is een belangrijk onderdeel van de strafrechtelijke procedure voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder. Het doel van dit gesprek is dat zowel het slachtoffer als de politie een inschatting kan maken over de wenselijkheid van het doen van aangifte en dat het slachtoffer op de hoogte is van de betekenis van het doen van aangifte en hoe de procedure verder in zijn werk gaat. De huidige procedure voor het informatieve gesprek is echter onvoldoende kindgericht. Voor de zedenrechercheurs is niet vereist dat zij beschikken over specifieke kennis ten aanzien van deze groep kwetsbare minderjarigen. Uit de interviews met minderjarige ervaringsdeskundigen, hun ouders en professionals komt naar voren dat de benadering van de slachtoffers ertoe kan leiden dat zij overdonderd worden door het gesprek, zich niet serieus genomen voelen en ontmoedigd raken over het doen van aangifte. Het gevaar van secundaire victimisatie is daarbij aanwezig. Specifieke voorzieningen zijn nodig onder meer wat betreft de voorbereiding op het gesprek en de eisen aan de beroepskrachten met wie de minderjarige van doen krijgt.

Minderjarigheid als weigeringsgrond voor verhoor is wettelijk niet vastgelegd

Het verhoren van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik dient, vanwege de belasting voor de minderjarige, tot een minimum te worden beperkt. Bij het nemen van de beslissing een minderjarige (opnieuw) te horen bij de politie, de rechter-commissaris of in de rechtbank, moet het belang van het kind worden meegewogen. De Nederlandse wet kent enkele regelingen waarmee het aantal verhoren kan worden beperkt, zoals de mogelijkheid om verklaringen die zijn afgelegd bij de politie of de rechter-commissaris ter zitting in te brengen, het belang van de getuige mee te wegen bij de beslissing of de getuige moet worden gehoord, en de mogelijkheid om het verzoek van de verdediging om een getuige te horen te weigeren vanwege de gezondheid of het welzijn van de getuige. De onderzoeksresultaten nopen ertoe om daarnaast minderjarigheid als weigeringsgrond voor verhoor in de wet op te nemen.

Bescherming van minderjarige tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris moet beter

Hoewel het feit dat het verhoor bij de rechter-commissaris in beslotenheid plaatsvindt een zekere ingebouwde veiligheid suggereert voor het minderjarige slachtoffer van 12 jaar of ouder, wordt dit verhoor zowel door een geïnterviewde ervaringsdeskundige ouder als door professionals beoordeeld als kindonvriendelijk. De aanwezige en vragen-stellende beroepskrachten hoeven – wederom – niet specifiek opgeleid te zijn om met minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar of ouder om te gaan. De advocaat van de verdachte krijgt tijdens dit verhoor veel ruimte bij het ondervragen van de minderjarige. De bescherming die de rechter-commissaris of de officier van justitie als tegenwicht kan bieden, lijkt onvoldoende uit de verf te komen waardoor het minderjarige slachtoffer onevenredig kan worden belast met vragen van de verdediging. De rechten van slachtoffers tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris dienen te worden uitgewerkt in wet- en regelgeving. Duidelijk moet zijn wie het minderjarige slachtoffer tijdens het verhoor beschermt. Het ligt voor de hand om de slachtofferadvocaat hier meer bevoegdheden te geven, zodat hij kan ingrijpen en toelichting kan geven aan de minderjarige wanneer dat nodig is.

Beroepskrachten die minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder verhoren zijn hier niet specifiek voor opgeleid

Voor het gehele strafproces in zedenzaken geldt dat er aan de beroepskrachten nauwelijks specifieke eisen worden gesteld wat betreft kennis en ervaringen gericht op de omgang met minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik die 12 jaar of ouder zijn. Noch aan de (zeden) rechercheurs, noch aan de officieren van justitie, rechters en advocaten worden hierover specifieke eisen gesteld. Internationale regelgeving verplicht hier wel toe. Enkel voor de verhoorders die minderjarige slachtoffers (in beginsel jonger dan 12 jaar) horen in een verhoorstudio, geldt deze eis wel. Bovendien zijn er voor minderjarige verdachten van 12 tot 18 jaar gespecialiseerde kinderrechters en jeugdofficieren van justitie. Hoewel in de praktijk de gespecialiseerde kin-

derrechters die opereren in zaken met minderjarige verdachten ook op kunnen treden in strafzaken waar minderjarige slachtoffers aanwezig zijn, vormt dit geen vereiste. Dit werkt rechtsongelijkheid in de hand. De vereiste specialistische kennis, gericht op de bejegening van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik, dient voor alle professionals met wie het kind in aanraking komt gedurende het strafproces te worden geformaliseerd. Ook slachtoffers tussen 12 en 18 jaar moeten er altijd op kunnen rekenen dat zij professionals tegenover zich hebben die specifieke kennis en vaardigheden hebben om met hen te kunnen werken.

Verhoren met minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder vinden niet per definitie plaats in een aangepaste ruimte

Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder vallen in beginsel buiten de doelgroep voor het studioverhoor. Het maken van uitzonderingen is mogelijk. Een verplichting om alle minderjarigen te verhoren in een aan hen aangepaste ruimte ontbreekt. Dit moet veranderen. Minderjarigen van 12 jaar en ouder worden in beginsel gehoord in reguliere verhoorkamers op het politiebureau. Voor het verhoor in het kabinet van de rechter-commissaris of ter zitting zijn eveneens geen speciale voorzieningen getroffen.

De slachtofferadvocaat heeft onvoldoende mogelijkheden om de belangen van het minderjarige slachtoffer te behartigen

Dat er zo vroeg mogelijk in het strafrechtelijke traject een slachtofferadvocaat moet worden betrokken is niet formeel geregeld. Door verschillende respondenten wordt dit wel wenselijk geacht. De rol van de slachtofferadvocaat moet meer kunnen inhouden dan het informeren en bieden van morele steun. Enerzijds door in bepaalde situaties te kunnen ingrijpen wanneer de situatie zich voordoet dat er vanuit de verdediging vragen worden gesteld die schadelijk kunnen zijn voor het slachtoffer en niet noodzakelijk zijn voor de waarheidsvinding. Anderzijds kan de slachtofferadvocaat een belangrijke rol spelen als begeleider tijdens een verhoor door uitleg te geven voor of namens het slachtoffer met betrekking tot (de context van de) vragen die worden gesteld, waarmee de waarheidsvinding wordt gediend. Voor een eenduidige werkwijze die recht doet aan de belangen van minderjarige slachtoffers dient de positie van de slachtofferadvocaat versterkt te worden in de nationale wet- en regelgeving. Dit kan bijdragen aan het bereiken van een betere balans tussen de rechten van de verdediging enerzijds en de belangen van het minderjarige slachtoffer anderzijds.

De privacy van minderjarige slachtoffers ter zitting is onvoldoende gewaarborgd

Wat betreft het waarborgen van de privacy van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik (van 0 tot 18) in het strafproces is nog veel winst te behalen. In wet- en regelgeving dient tenminste te worden verankerd dat in processtukken gebruik wordt gemaakt van een kindnummer ter vervanging van persoonsgegevens van het minderjarige slachtoffer en dat de zitting in beginsel achter gesloten deuren plaatsvindt als de minderjarige aanwezig is.

INHOUD

Dankbetuigingen
Voorwoord
Samenvatting

1.	Inleiding	11
1.1	Thematiek.....	11
1.2	Het onderzoek.....	14
1.3	Opbouw van het rapport.....	17
2.	Internationaal kinderrechtenkader	18
2.1	Inleiding.....	18
2.2	Gehanteerde documenten en hun status.....	18
2.2.1	Status van documenten.....	18
2.2.2	Internationale documenten.....	18
2.2.3	Europese documenten	19
2.3	Het toetsingskader	20
2.3.1	Belang van het minderjarige slachtoffer voorop.....	21
2.3.2	Beschermingsplicht van de Staat.....	21
2.3.3	Multidisciplinaire samenwerking.....	22
2.3.4	Recht op ondersteuning.....	22
2.3.5	Recht op participatie en informatie	24
2.3.6	Extra waarborgen voor het verhoor	26
2.3.7	Kindvriendelijke bejegening.....	27
2.3.8	Waarborgen ter zitting.....	27
2.3.9	Deskundige beroepskrachten.....	28
2.3.10	Recht op privacy	29
2.4	Toetsingscriteria.....	30
3.	Ondersteuning voor het minderjarige slachtoffer	33
3.1	Inleiding.....	33
3.2	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	33
3.3	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader.....	34
3.4	Uit de praktijk.....	39
3.5	Conclusies en aanbevelingen.....	45
4.	Informatie vanuit de politie en het Openbaar Ministerie	48
4.1	Inleiding.....	48
4.2	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	48
4.3	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader.....	48
4.4	Uit de praktijk.....	53
4.5	Conclusies en aanbevelingen.....	58
5.	Het aantal verhoren beperken	62
5.1	Inleiding.....	62
5.2	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	62
5.3	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader.....	62
5.4	Uit de praktijk.....	64
5.5	Conclusies en aanbevelingen.....	64
6.	Politieverhoor	66
6.1	Inleiding.....	66

6.2	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	66
6.3	Het studioverhoor	67
6.3.1	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader	67
6.3.2	Uit de praktijk.....	68
6.3.3	Conclusies en aanbevelingen.....	72
6.4	Het informatieve gesprek en politieverhoor bij minderjarigen vanaf 12 jaar.....	73
6.4.1	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader	73
6.4.2	Uit de praktijk.....	75
6.4.3	Conclusies en aanbevelingen.....	83
7.	Verhoor bij de rechter-commissaris	85
7.1	Inleiding.....	85
7.2	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	85
7.3	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader	85
7.4	Uit de praktijk.....	87
7.5	Conclusies en aanbevelingen.....	92
8.	De zitting.....	94
8.1	Inleiding.....	94
8.2	Vorbereiding op de zitting.....	95
8.2.1	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	95
8.2.2	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader	96
8.2.3	Uit de praktijk.....	96
8.2.4	Conclusies en aanbevelingen.....	97
8.3	Wachtruimte en zittingszaal	98
8.3.1	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	98
8.3.2	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader	98
8.3.3	Uit de praktijk.....	99
8.3.4	Conclusies en aanbevelingen.....	101
8.4	Participatie tijdens de zitting	102
8.4.1	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	102
8.4.2	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader	103
8.4.3	Uit de praktijk.....	106
8.4.4	Conclusies en aanbevelingen.....	109
9.	Privacy	110
9.1	Inleiding.....	110
9.2	Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader	110
9.3	Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader	111
9.4	Uit de praktijk.....	111
9.5	Conclusies en aanbevelingen.....	113
10.	Conclusies en aanbevelingen.....	114
10.1	Conclusies.....	114
10.2	Aanbevelingen per onderdeel.....	117
	Afkortingen.....	122
	Bronnen	123

Colofon

1. INLEIDING

Defence for Children heeft de positie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces onderzocht. In het strafproces komen minderjarige slachtoffers in aanraking met de politie en afhankelijk van hoe de procedure verloopt kan er ook contact zijn met een officier van justitie, een rechter-commissaris, een rechter, de advocaat van de verdachte, een medewerker van Slachtofferhulp Nederland en een eigen advocaat. Het contact met justitie kan een grote impact hebben op deze minderjarigen. Over de bejegening van deze kwetsbare groep ontving Defence for Children via de Kinderrechtenhelpdesk en professionals¹ echter zorgelijke signalen.

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK of VN-Kinderrechtenverdrag) staat voor een kindvriendelijke juridische procedure voor alle minderjarigen. Dit betekent onder meer dat minderjarigen goed worden geïnformeerd gedurende het strafproces, ondersteuning krijgen, hun privacy wordt beschermd en dat de professionals met wie zij in aanraking komen over voldoende (specialistische) kennis en vaardigheden beschikken om met hen om te gaan. De signalen vanuit de praktijk riepen de vraag op in hoeverre Nederland tegemoet komt aan deze internationale eisen.

Ook ontwikkelingen op Europees en nationaal niveau hebben een aanleiding gevormd voor dit onderzoek. In 2012 stelde de Europese Unie (EU) een richtlijn vast met minimumnormen voor de rechtspositie van slachtoffers in het strafproces.² De richtlijn omvat ook specifiek voor minderjarige slachtoffers enkele bepalingen waarin kinderrechten uit het IVRK en andere bindende documenten van internationaal jeugdrecht nader worden uitgewerkt. Uiterlijk op 16 november 2015 moet Nederland aan de richtlijn voldoen door deze waar nodig in nationale regelgeving om te zetten.³ Naast de implementatie van de EU-richtlijn wordt binnen het programma 'Versterking prestaties in de strafrechtketen' momenteel gewerkt aan de modernisering van het Wetboek van Strafvordering, waarin onder meer uitdrukkelijk aandacht wordt besteed aan slachtoffers.⁴

De signalen uit de praktijk noopten tot onderzoek naar de positie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het Nederlandse strafproces. De huidige tijdgeest en de ontwikkelingen op het gebied van (toekomstige) wetgeving bieden kansen om de positie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik daadwerkelijk te versterken en meer in lijn met het internationale kinderrechtenkader te brengen. Defence for Children beoogt hieraan bij te dragen met de onderzoeksresultaten en aanbevelingen die in dit rapport worden gepresenteerd.

1.1 Thematiek

Seksueel misbruik

Dit rapport richt zich op minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces. Seksueel misbruik wordt in artikel 19 IVRK expliciet benoemd als een vorm van geweld.

1 De termen 'beroepskracht(en)' en 'professional(s)' worden in dit rapport door elkaar gebruikt.

2 Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ.

3 Artikel 27 Richtlijn 2012/29/EU; zie ook *Kamerstukken II 2014/15*, 34 236, nr. 3, p. 1.

4 Zie Aanbiedingsbrief en Contourennota Modernisering Wetboek van Strafvordering, www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brieven/2015/02/03/brief-concept-contourennota-modernisering-wetboek-van-strafvordering.html.

Seksueel misbruik van minderjarigen wordt in de op 1 maart 2015 in werking getreden OM-richtlijn als volgt omschreven en onderverdeeld in vier categorieën:⁵

1. “Alle ontuchtige handelingen waarbij de minderjarige door de verdachte wordt geconfronteerd met seksuele handelingen zoals bedoeld in 248d Sr (seksueel corrumperen). Ook vallen hieronder de situaties waarbij de minderjarige ertoe wordt gebracht zichzelf uit te kleden en zich (gedeeltelijk) naakt te tonen, zonder dat er sprake is van betasting door het slachtoffer zelf of door de verdachte of een derde.”
2. “Alle ontuchtige handelingen waarbij er sprake is van aanraking tussen verdachte en slachtoffer of door het slachtoffer bij zichzelf of door een ander. Zowel aanraking over de kleding als over de naakte huid valt binnen deze categorie, met uitzondering van aanraking van de naakte geslachtsdelen. Er valt onder meer te denken aan het aaien of wrijven over en betasten, grijpen, kussen of likken van de borsten, billen of overige lichaamsdelen. Ook het betasten van het kruis over de kleding behoort hiertoe. De tongzoen is uitgezonderd en valt onder categorie 3.”
3. “Het ontuchtig aanraken van de naakte geslachtsdelen en het oraal, vaginaal of anaal binnendringen anders dan met een geslachtsdeel. Anders dan voor de bewezenverklaring, doet het er voor de strafmaat niet toe of er wordt binnengedrongen door de verdachte bij het slachtoffer of dat de verdachte het slachtoffer laat binnendringen. De handelingen kunnen variëren van het betasten tot het stimuleren van de geslachtsdelen, zoals aftrekken of vingeren. Ook de tongzoen valt binnen deze categorie.”
4. “Alle ontuchtige handelingen waarbij er sprake is van oraal, vaginaal of anaal binnendringen met een geslachtsdeel. Anders dan voor de bewezenverklaring, doet het er voor de strafmaat niet toe of er wordt binnengedrongen door de verdachte bij het slachtoffer of dat de verdachte het slachtoffer laat binnendringen.”

Prevalentie

De drempel om seksueel geweld⁶ te melden bij het (voormalig) Advies en Meldpunt Kindermishandeling (AMK)⁷ en de politie blijkt zeer hoog te zijn, aldus de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld (Nationaal Rapporteur). Uit gegevens van het AMK blijkt dat 5.428 minderjarige slachtoffers bij het AMK gemeld zijn, 1.297 onderzocht zijn door het AMK en in maar 747 gevallen wordt bevestigd dat er sprake is van seksueel geweld.⁸ Uit data van de politie blijkt dat drie van de tien melders bij de politie na het informatief gesprek overgaat tot aangifte. Vervolgens leidt 55% van de aangiftes tot het insturen van een zaak bij het Openbaar Ministerie (hierna: OM). Het OM vervolgt op zijn beurt drie op de vijf verdachten van een zedendelict tegen een kind⁹ en van deze verdachten worden vervolgens vier op de vijf veroordeeld.¹⁰

Uit deze cijfers van de Nationaal Rapporteur, ontleend aan OM-databestanden, volgt dat wanneer een zaak eenmaal voor de rechter komt de kans op een veroordeling groot is. Echter, het aantal zaken dat wordt herkend, gemeld en waarvoor aangifte wordt gedaan is laag wanneer dit wordt afgezet tegen het totaal aantal kinderen dat per jaar een vorm van seksueel geweld

5 Zie Richtlijn voor Strafvordering seksueel misbruik van minderjarigen, *Stcrt.* 2015, 4052.

6 In het rapport van de Nationaal Rapporteur wordt gesproken over ‘seksueel geweld’ in plaats van ‘seksueel misbruik’.

7 Vanaf 1 januari 2015 zijn het AMK en SHG samen verder gegaan onder de naam Advies en Meldpunt Huiselijk geweld en Kindermishandeling (AMHK)/Veilig thuis.

8 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen, *Op goede grond; De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*, Den Haag: Nationaal Rapporteur 2014, p. 12, 298-299.

9 Conform het IVRK wordt met kind bedoeld ieder persoon die de leeftijd van 18 jaren nog niet heeft bereikt. De termen ‘kind(eren)’ en ‘minderjarige(n)’ worden in dit rapport door elkaar gebruikt.

10 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen, 2014, p. 300-301.

meemaakt.¹¹ Over de vervolgingsbeslissing van het OM stelt de Nationaal Rapporteur dat zonder inhoudelijk jurisprudentieonderzoek niet gezegd kan worden op welke basis deze beslissingen genomen worden, maar dat het erop lijkt dat de officieren van justitie een relatief streng criterium hanteren.¹² Daarbij merkt de Nationaal Rapporteur op dat hands-on ontuchtzaken¹³ het minst vervolgd worden én tot de minste veroordelingen leiden. Als mogelijke oorzaak wordt genoemd dat deze zaken moeilijker te bewijzen zijn.¹⁴

Verloop van het strafproces voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik

Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik kunnen, afhankelijk van het verloop van hun zaak, betrokken zijn bij een of meerdere fasen van het strafproces. Het Nederlandse strafproces bestaat uit het voorbereidend onderzoek en het onderzoek ter terechtzitting.¹⁵ Het voorbereidend onderzoek bestaat op zijn beurt uit het opsporingsonderzoek dat plaatsvindt onder verantwoordelijkheid van de officier van justitie, en het onderzoek door de rechter-commissaris. Dit wordt ook wel het vooronderzoek genoemd.

Het strafrechtelijk opsporingsonderzoek naar seksueel misbruik start vaak met een aangifte door het minderjarige slachtoffer of zijn vertegenwoordiger, tenzij er ambtshalve wordt vervolgd.¹⁶ Vooraf aan de aangifte heeft het slachtoffer meestal een melding gedaan en als het 12 jaar of ouder is, deelgenomen aan het informatieve gesprek bij de politie. In zedenzaken beslist de officier van justitie op basis van de aangifte en eventueel aanvullend onderzoek¹⁷ of er vervolging zal worden ingesteld. Over de beslissing om vervolging in te stellen kan het slachtoffer in gesprek gaan met de officier van justitie (het slachtoffergesprek). De officier geeft dan uitleg over het vervolg van de strafrechtelijke procedure. Ook als besloten wordt om niet te vervolgen kan het slachtoffer hierover in gesprek gaan met de officier (het sepotgesprek). Tijdens dit gesprek wordt uitleg gegeven over de reden van het sepot.

Tijdens het vooronderzoek kan de officier van justitie of de verdachte de rechter-commissaris verzoeken om onderzoekshandelingen te verrichten.¹⁸ In het kader van dit onderzoek kan de rechter-commissaris het minderjarige slachtoffer (als getuige) oproepen voor verhoor.¹⁹

Tijdens het onderzoek ter terechtzitting, oftewel de zitting bij de rechter, kan het slachtoffer verschillende rollen vervullen. Het slachtoffer kan (als getuige) opgeroepen worden voor

11 Uit onderzoek van de Nationaal Rapporteur Seksueel Geweld tegen Kinderen (2014) blijkt dat ongeveer één op de drie kinderen een vorm van seksueel geweld meemaakt, hetgeen neerkomt op ongeveer 62.300 slachtoffers per jaar.

12 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen, 2014, p. 301.

13 Hands-on ontucht wordt door de Nationaal Rapporteur gedefinieerd als: 'seksuele gedragingen met een ontuchtig karakter, bijvoorbeeld met jonge slachtoffers, een groot leeftijdsverschil, of binnen een gezags- of afhankelijkheidsrelatie'.

14 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen, 2014, p. 301.

15 Artikel 132 Sv.

16 G. Corstens & M. Borgers. *Het Nederlandse strafprocesrecht*. Deventer: Kluwer 2014, p. 297; Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik, *Stcr*. 19123.

17 Artikel 150a Sv.

18 Artikelen 181-184 Sv.

19 Corstens 2014, p. 370 e.v. Opmerking verdient dat de rol van de rechter-commissaris als onderzoeksrechter in het vooronderzoek sinds 1 januari 2013 is veranderd (met de inwerkingtreding Wet versterking positie rechter-commissaris, *Stb*. 2012, 408). De officier van justitie is nu volledig verantwoordelijk voor het opsporingsonderzoek; de rechter-commissaris houdt primair toezicht op het onderzoek en verricht in die hoedanigheid alleen aanvullend onderzoek ter verificatie (Corstens 2014, p. 362-363; *Kamerstukken II 2009/10*, 32 177, nr. 3, p. 13.). Dit kan onder omstandigheden wel leiden tot het verrichten van onderzoekshandelingen op eigen initiatief (Corstens 2014, p. 363; *Kamerstukken II 2009/10*, 32 177, nr. 3, p. 20, *Kamerstukken II 2009/10*, 32 177, nr. 4, p. 7, *Kamerstukken II 2009/10*, 32 177, nr. 6, p. 1 en *Kamerstukken I 2011/12*, 32 177, C, p. 3.). Waaronder het horen van (minderjarige) getuigen (Corstens 2014, p. 370; *Kamerstukken II 2009/10*, 32 177, nr. 3, p. 15. De betrokkenheid van de rechter-commissaris hoeft niet beperkt te blijven tot een bepaald moment in het onderzoek: het nieuwe wettelijk kader biedt een flexibele mogelijkheid voor het verrichten van onderzoek door de rechter-commissaris (*Kamerstukken II 2009/10*, 32 177, nr. 3, p. 9; Corstens 2014, p. 363.). Veel is echter onduidelijk en hangt af van de praktijk als het gaat om de rol van de rechter-commissaris en zijn verhouding tot de officier van justitie (Corstens 2014, p. 363).

verhoor,²⁰ aanwezig zijn als toehoorder, de (schadevergoedings-)vordering benadeelde partij toelichten²¹ en (eventueel) het spreekrecht uitoefenen.²²

1.2 Het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in hoeverre de Nederlandse wet- en regelgeving, beleid en praktijk ten aanzien van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces in overeenstemming zijn met de normen die zijn vastgelegd in het VN-Kinderrechtenverdrag en andere internationale bindende en niet-bindende documenten. Zowel huidige als (naar verwachting) toekomstige nationale wet- en regelgeving ten aanzien van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces is geanalyseerd aan de hand van een literatuur- en documentenonderzoek. Daarnaast is gesproken met diverse professionals uit de praktijk en minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik (of hun ouders) die deelgenomen hebben aan het strafproces. Ook zijn vragenlijsten uitgezet naar slachtofferadvocaten.

De verzamelde empirische data vormen naast de analyse van de juridisch-theoretische context een belangrijk indicatief- maar geen volledig en representatief beeld van de praktijk.

Deskresearch: ontwikkelen kinderrechtenkader

Internationale en Europese regelgeving is bestudeerd voor het ontwerpen van een kinderrechtenkader dat specifiek geldt voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces. De relevante nationale wet- en regelgeving is vervolgens aan dit juridische kader getoetst. Het toetsingskader is bovendien leidend geweest bij het selecteren van de onderwerpen voor de interviews en de vragenlijsten.

Vragenlijsten

Er is een schriftelijke vragenlijst met open vragen uitgezet onder advocaten die zijn aangesloten bij de Stichting Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zeden Slachtoffers (LANGZS). De vragenlijst was primair gericht op ervaringen met de beklagprocedure ex artikel 12 Sv die kan worden ingesteld door een slachtoffer wanneer de zaak is geseponeerd. Naast vragen gericht op de artikel 12 Sv-procedure zijn ook enkele algemene vragen opgenomen. De vragenlijsten zijn door zeventien advocaten ingevuld en vervolgens door de onderzoekers anoniem verwerkt.

Interviews met professionals

Er zijn interviews gehouden met tien professionals. Deze professionals hebben zeer uiteenlopende functies, maar zijn allemaal vanuit hun rol betrokken bij minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik die deelnemen aan het strafproces. Er is gesproken met: een medewerker van Slachtofferhulp Nederland, een forensisch kinderarts, drie professionals die psychosociale zorg verlenen²³, een slachtofferadvocaat, een medewerker van de Politieacademie, een zedenrechercheur, een zedenofficier van justitie en een rechter.

Voor de verschillende beroepsgroepen zijn verschillende vragenlijsten met open vragen gebruikt, afgestemd op hun rol in het strafproces. Centraal stonden de praktijkervaringen van de professional wat betreft de bejegening van de minderjarige slachtoffers in relatie tot de strafrechtelijke procedure. De interviews zijn anoniem verwerkt.

Interviews met ervaringsdeskundigen

Om onderzoek te kunnen doen naar de rechtspositie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik is de inbreng van kinderen en jongeren zelf onmisbaar. Daarom zijn zes erva-

20 Artikelen 260, 263 en 287 Sv.

21 Artikelen 51b, 51c, 332-335 Sv.

22 Artikelen 51e, 260, 302 en 303 Sv.

23 De psycholoog die de ervaringsdeskundigen heeft geïnterviewd is niet zelf geïnterviewd als professional.

ringsdeskundige minderjarigen en vijf ervaringsdeskundige ouders aan de hand van een vooraf opgestelde vragenlijst met open vragen bevestigd over hun ervaringen gedurende het strafproces. Het is heel bijzonder dat deze ervaringsdeskundigen hun verhaal met ons hebben willen delen. Hoe moeilijk het is om te spreken over ervaringen met een strafrechtelijke procedure die in gang is gezet omdat je (ouder van) een slachtoffer van seksueel misbruik bent mag niet onderschat worden. De positieve en negatieve ervaringen van deze mensen zijn van onschatbare waarde en laten goed zien hoe het strafproces er in de praktijk uit kan zien en welke knelpunten zich daarbij zoal voordoen.

Voor dit onderzoek was het niet noodzakelijk dat de minderjarige alle mogelijke stadia van het strafproces (van informatief gesprek bij de politie tot en met de veroordeling van de dader bij de rechter) heeft doorlopen. Deelname van de minderjarige aan een informatief gesprek bij de politie volstond bijvoorbeeld om geïnterviewd te kunnen worden.

Er is gekozen om ouders te interviewen wanneer een kind zelf te jong bleek om geïnterviewd te worden, of wanneer bleek dat een interview te belastend zou zijn voor het kind. De minderjarigen en ouders zijn bereikt via de hulpverlening en de advocatuur. Vanwege de kwetsbaarheid van deze groep minderjarigen en ouders zijn de interviews afgenomen door een gespecialiseerde GZ-psycholoog van het Kinder- en Jeugdtraumacentrum (KJTC) in Haarlem. De interviews zijn anoniem verwerkt.

Kenmerken ervaringsdeskundigen

De zes minderjarigen die zelf zijn geïnterviewd (één onder begeleiding van een ouder) en de zes minderjarigen namens wie de ouders hebben gesproken over het strafproces dat volgde op het seksueel misbruik, varieerden in leeftijd van 2 tot en met 16 jaar op het moment dat het eerste contact met de politie plaatsvond. Het betreft vier jongens en acht meisjes. De juridische procedures die zij hebben meegemaakt verschillen enorm. Voor twee meisjes eindigde de procedure na het informatieve gesprek bij de politie, omdat zij besloten geen aangifte te doen. In één zaak is ten tijde van het interview nog onduidelijk of vervolging zal worden ingesteld of dat er wordt geseponneerd. In vier zaken is de dader inmiddels veroordeeld en in drie zaken heeft de beoordeling door de rechter ten tijde van het interview nog niet plaatsgevonden, maar is de zitting al wel gepland. Bij één zaak maakt een hoger beroep deel uit van de procedure en bij een ander cassatie. In het rapport worden gefingeerde namen gebruikt voor de kinderen en jongeren met wie, of over wie met een ouder, is gesproken.

Overzicht kenmerken geïnterviewde ervaringsdeskundigen

	Interview met	Sekse slachtoffer	Leeftijd tijdens het verhoor	Leeftijd ten tijde van het interview	Eindpunt/fase binnen strafproces ten tijde van het interview
Tim	Minderjarige	Jongen	13	15	Veroordeling
Maaïke	Minderjarige	Meisje	14	15	Informatief gesprek
Tess	Minderjarige	Meisje	13	13	Aangifte, onduidelijk of vervolging wordt ingesteld
Irene	Minderjarige en moeder	Meisje	8	9	Veroordeling
Feline	Minderjarige	Meisje	16	19	Veroordeling
Jeanine	Minderjarige	Meisje	16	18	Informatief gesprek
Zoë	Vader en moeder	Meisje	5	5	Zitting bij de rechter is gepland
Ivan	Moeder	Jongen	12	15	Veroordeling (hoger beroep)
Evy	Moeder	Meisje	5 (niet zelf verhoord)	5	Zitting bij de rechter is gepland
Aron	Moeder	Jongen	2 (niet zelf verhoord)	6	Veroordeling (cassatie)
Sven & Jenna	Moeder	Jongen en meisje	8 en 6	9 en 7	Zitting bij de rechter is gepland

Contactmomenten in het strafproces

Vijf minderjarigen hebben deelgenomen aan een informatief gesprek bij de politie. Vier minderjarigen hebben een verhoor in een kindvriendelijke verhoorstudio meegemaakt en drie buiten de verhoorstudio. Drie minderjarigen zijn met één of beide ouders op gesprek geweest bij de officier van justitie, en in drie zaken hebben de ouders zonder hun kind dit gesprek gevoerd. Eén minderjarige is op verzoek van de rechter-commissaris opnieuw gehoord in een verhoorstudio. Drie minderjarigen waren in de rechtbank aanwezig bij de zitting en in twee zaken waren de ouders zonder het kind bij de zitting aanwezig. In andere zaken hebben drie minderjarigen en twee ouders een slachtofferverklaring opgesteld en gebruik gemaakt van hun spreekrecht. In één zaak is de slachtofferverklaring van de minderjarige voorgelezen door de officier van justitie.

Overzicht contactmomenten in het strafproces

	Informatief gesprek minderjarige	Verhoor minderjarige	Gesprek bij OvJ	Minderjarige verhoord bij R-C	Aanwezig bij de rechtszitting	Slachtoffer verklaring	Gesproken ter zitting
Tim	Ja	Ja	Ja, minderjarige	Nee	Ja	Ja, minderjarige	Ja, minderjarige
Maaïke	Ja	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee
Tess	Ja	Ja	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee
Irene	Nee	Ja, studio	Ja, ouders	Nee	Ouders	Ja, ouders	Ja, ouders
Feline	Ja	Ja	Ja, minderjarige	Nee	Ja	Ja, minderjarige	Vorgelezen (OvJ)
Jeanine	Ja	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee
Zoë	Nee	Ja, studio	Ja, ouders	Nee	Nee	Nee	Nee
Ivan	Nee	Ja, studio	Ja, minderjarige	Ja	Ja	Ja	Ja, minderjarige
Evy	Nee	Nee	Nog niet	Nee	Nee	Nee	Nee
Aron	Nee	Nee	Ja	Nee	Ouders	Ja	Ja, moeder
Sven & Jenna	Nee	Ja, studio	Ja, ouders	Onbekend	Van plan	Van plan	Ouders willen gaan voorlezen

1.3 Opbouw van het rapport

In hoofdstuk 2 wordt aan de hand van internationale en Europese bepalingen in kaart gebracht waaraan Nederlandse wet- en regelgeving, beleid en praktijk moet voldoen zodat procedures binnen het strafproces voor minderjarige slachtoffers de kinderrechtelijke toets kunnen doorstaan. Het overzicht vormt het toetsingskader waaraan in de hoofdstukken 3 tot en met 9 wet- en regelgeving en de praktijk wordt getoetst. In hoofdstuk 3 staat de wijze waarop het bieden van ondersteuning aan minderjarige slachtoffers gedurende het strafproces is geregeld centraal. Hoofdstuk 4 behandelt de informerende taak van de politie en het OM. Vervolgens wordt in hoofdstuk 5 aandacht besteed aan de norm het aantal verhoren zoveel mogelijk te beperken. In hoofdstuk 6 wordt het politieverhoor onder de loep genomen waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen het studioverhoor voor minderjarige slachtoffers die jonger dan 12 jaar oud zijn enerzijds en het informatieve gesprek en politieverhoor voor minderjarigen van 12 jaar en ouder anderzijds. Het verhoor bij de rechter-commissaris staat centraal in hoofdstuk 7. De gang van zaken binnen de rechtbank komt aan bod in hoofdstuk 8 waarbij wordt ingegaan op de voorbereiding op de zitting, de wachtruimte en plek in de zittingszaal, het verhoor ter zitting en het uitoefenen van het spreekrecht. Het thema privacy is onderwerp van hoofdstuk 9. Het rapport wordt afgesloten met een overzicht van de belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit de eerdere hoofdstukken.

2. INTERNATIONAAL KINDERRECHTENKADER

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het internationale kinderrechtenkader gepresenteerd, in het rapport ook wel aangeduid als het (internationale) toetsingskader of het internationale kader. Hieraan wordt de Nederlandse wet- en regelgeving die ziet op de rechtspositie van kwetsbare minderjarige slachtoffers in het strafproces getoetst. Ook de praktijk wordt hieraan getoetst. Het toetsingskader is afgeleid uit zowel bindende als niet-bindende internationale en Europese documenten. Het VN-Kinderrechtenverdrag vormt de kern van dit toetsingskader. In paragraaf 2.2 worden de relevante documenten toegelicht die voor het toetsingskader zijn gebruikt. In paragraaf 2.3 worden de normen beschreven die samen het toetsingskader vormen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een overzicht van de hieruit gedestilleerde toetsingscriteria.

2.2 Gehanteerde documenten en hun status

2.2.1 Status van documenten

De normen in het toetsingskader zijn afgeleid uit zowel bindende als niet-bindende internationale en Europese documenten. Met ‘bindend’ wordt bedoeld dat Nederland verplicht is zich te houden aan de inhoud van het betreffende document. Deze verplichting kan bijvoorbeeld voortvloeien uit de ratificatie van een verdrag, zoals het IVRK, maar ook uit het feit dat Nederland een EU-lidstaat is en zich daarmee gecommitteerd heeft aan EU-Verordeningen en EU-Richtlijnen. De werking van bepalingen uit bindende documenten – in hoeverre deze daadwerkelijk ingeroepen kunnen worden ten overstaan van de Nederlandse rechter of een internationaal tribunaal – verschilt per document of zelfs per bepaling. Dit doet echter niets af aan de verplichting van Nederland om te zorgen dat wet- en regelgeving, beleid en praktijk in overeenstemming zijn met die bepalingen.

Waar gesproken wordt over ‘niet-bindend’, gaat het om documenten die weliswaar geen juridische verplichting opleggen aan Nederland, maar wel opgesteld zijn door gezaghebbende internationale en Europese organen, zoals de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties of de Raad van Europa, en een nadere invulling geven aan bepalingen in bindende documenten. De in dit rapport opgenomen resoluties en richtlijnen van deze organen drukken dan ook een zekere politieke steun uit binnen de internationale gemeenschap en kunnen dienen als basis voor wetgeving en beleid.²⁴ Om die reden is het is dus belangrijk om ook de niet-bindende internationale en Europese documenten in acht te nemen.

Hierna wordt per gehanteerd document aangegeven of het al dan niet bindend is.

2.2.2 Internationale documenten

Verdrag

Centraal staat het **Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind**. Het VN-Kinderrechtenverdrag is in 1989 aangenomen door de Verenigde Naties en in 1995 door Nederland geratificeerd. Het bevat een groot aantal fundamentele kinderrechten en ziet op vrijwel alle terreinen van het leven van een kind. Het IVRK is het meest geratificeerde verdrag ter wereld en is juridisch bindend. Het Comité voor de Rechten van het Kind (hierna ook wel VN-Kinderrechtencomité) heeft verschillende algemene commentaren geschreven die een toelichting geven op, en handvatten geven voor, het interpreteren van bepaalde rechten uit het IVRK. Voor het onderhavige rapport zijn algemeen commentaar nummer 12 ‘The right of the child to be heard’²⁵ en nummer 13 ‘The right of the child to freedom from all forms of

²⁴ Zie M. Blaak e.a. (red), *Handboek Internationaal Jeugdrecht*, Leiden: Defence for Children 2012, p. 112.

²⁵ UN/CRC/C/GC/12.

violence'²⁶ geraadpleegd. De algemene commentaren zijn niet bindend.

Resoluties en richtlijnen

De **Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime** van de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties van 22 juli 2005²⁷ bevatten specifieke richtlijnen met betrekking tot minderjarige slachtoffers en getuigen. De richtlijnen dienen als praktische aanwijzing voor het inrichten van een rechtssysteem dat de belangen en behoeften van minderjarige slachtoffers en getuigen respecteert. Daarnaast vormen de richtlijnen een leidraad voor beroepskrachten die in hun dagelijks werk met minderjarige slachtoffers en getuigen te maken hebben. De richtlijnen zijn niet bindend.

Om Staten te helpen met de implementatie van deze Guidelines, heeft de United Nations Office on Drugs and Crime samen met UNICEF een aantal instrumenten ontwikkeld, waaronder de **Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime Model Law and Related Commentary**.²⁸ Dit model is specifiek gericht op de bescherming van minderjarige slachtoffers en getuigen. Het model is niet bindend.

De **Guidance Note of the Secretary-General UN, Approach to Justice for Children** is in 2008 door de secretaris-generaal van de Verenigde Naties vastgesteld en bevat richtlijnen en leidende beginselen met betrekking tot kinderen in het rechtssysteem. De Guidance Note is niet bindend.

De **Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System**²⁹ bevatten specifieke richtlijnen over de positie en bejegening van kinderen in het strafrechtelijk systeem. Deze in 1997 door de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties vastgestelde richtlijnen zijn niet bindend.

2.2.3 Europese documenten

Verdragen

Op Europees niveau is het **Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden**³⁰ (EVRM) van belang. In het EVRM zijn de fundamentele mensenrechten voor alle inwoners van de aangesloten Staten geregeld. Alle artikelen van het EVRM zijn van toepassing op minderjarigen. Het verdrag is in 1954 in Nederland in werking getreden en derhalve bindend. Het verdrag is inmiddels uitgebreid met 14 aanvullende protocollen.

Het **Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Verdrag van Lanzarote)** is in 2010 in Nederland in werking getreden en is bindend. Het verdrag richt zich specifiek op de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en misbruik en bevat zowel bepalingen over de opsporing van seksueel misbruik, als beschermende maatregelen en regels over de rechtspositie van minderjarige slachtoffers en getuigen.

Het **Europees Sociaal Handvest**³¹ (ESH) is in 2006 in Nederland in werking getreden en is bindend. De verdragspartijen hebben een positieve verplichting de sociaaleconomische rechten uit het Handvest waar te maken.

²⁶ UN/CRC/C/CG/13.

²⁷ ECOSOC/RES/2005/20.

²⁸ UNODC & UNICEF, *United Nations Guidelines on Justice in Matter involving Child Victims and Witnesses of Crime*. New York: UNODC & UNICEF 2009.

²⁹ ECOSOC/RES/1997/30.

³⁰ ETS nr. 005.

³¹ ETS. nr. 163.

Richtlijnen EU

Verder is er een aantal EU-richtlijnen waarin de rechten van, al dan niet minderjarige, slachtoffers worden geregeld. EU-richtlijnen moeten worden omgezet in nationale wetgeving in iedere afzonderlijke lidstaat. De richtlijnen zijn bindend ten aanzien van het te bereiken resultaat binnen een bepaalde termijn. Het staat lidstaten vrij om te bepalen op welke wijze het resultaat wordt bereikt. Onderstaande EU-richtlijnen zijn geraadpleegd.

De **Richtlijn 2011/93/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie**³² bevat regels en aanwijzingen ter verbetering van preventie, vervolging van overtreeders en bescherming van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik en kinderpornografie in de EU-lidstaten. In vergelijkbare, maar algemenere zin, is de **Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JB** relevant. De richtlijn bevat bepalingen die tot doel hebben slachtoffers te beschermen, waaronder ook minderjarigen als groep met bijzondere beschermingsbehoeften.

Richtlijnen Raad van Europa

Zeer relevant voor dit onderzoek zijn de **Guidelines on child friendly justice**. Deze richtlijnen zijn in 2010 aangenomen door de Raad van Europa. Het doel van de richtlijnen is het garanderen van een effectieve rechtstoegang voor kinderen en een goede behandeling tijdens het proces. De richtlijnen zijn van toepassing in alle gevallen waarin kinderen in contact komen met het strafrechtelijke, publiekrechtelijke of civielrechtelijke rechtssysteem. De richtlijnen dienen niet alleen als hulpmiddel voor de lidstaten om te beoordelen of hun rechtssysteem reeds kindvriendelijk is, maar ook als document voor het ontwikkelen van een dergelijk rechtssysteem.³³ De richtlijnen zijn niet bindend.

2.3 Het toetsingskader

Voor een kinderrechtenconforme rechtspositie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik is het van groot belang dat de onderliggende basisbeginselen van het VN-Kinderrechtenverdrag in acht genomen worden. De basisbeginselen uit het VN-Kinderrechtenverdrag dienen in andere internationale en Europese documenten vaak als uitgangspunt en worden daarin nader uitgewerkt. In documenten van internationaal en Europees recht worden nadere criteria geformuleerd voor het waarborgen van de rechtspositie van minderjarige slachtoffers in strafzaken in het algemeen en voor slachtoffers van seksueel misbruik in het bijzonder.³⁴ Daarnaast wordt het belang van bijzondere rechtsbescherming voor minderjarige getuigen (die tevens slachtoffer zijn) ook door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en het Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJEU) benadrukt.³⁵

Om het belang van het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik adequaat te dienen en op een juiste manier uitvoering te geven aan de beschermingsplicht van de Staat, is het belangrijk dat het strafproces toegespitst is op de specifieke behoeften en kenmerken van het minderjarige slachtoffer. In de navolgende paragrafen worden de daartoe opgestelde normen besproken.

32 Richtlijn 2011/93/EU.

33 M. Blaak e.a., 2012, p. 126.

34 Bepalingen die specifiek gelden voor minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting zijn in dit overzicht buiten beschouwing gelaten.

35 Discussiestuk *Getuigen*, p. 35, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015. Daarin wordt onder meer verwezen naar HvJEG 16 juni 2005, NJ 2006/500, m.nt. Borgers (*Pupino*), r.o. 53 en EHRM 10 november 2005, appl.nr. 54789/00 (*Bocos-Cuesta t. Nederland*), r.o. 69.

2.3.1 Belang van het minderjarige slachtoffer voorop

Centraal in het IVRK staat het ‘belang van het kind’:

“Bij alle maatregelen betreffende kinderen³⁶, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.”³⁷

Het IVRK is een verdrag met een holistisch karakter.³⁸ De rechten uit het verdrag moeten dus in onderlinge samenhang worden gezien en dienen begrepen te worden als een concretisering van het belang van het kind.³⁹ Bij elk individueel besluit waar een kind bij betrokken is, moet een gemotiveerde afweging plaatsvinden over de wijze waarop is omgegaan met het belang van dit kind. Artikel 3 lid 1 IVRK bepaalt dat het belang van het betrokken kind daarbij een eerste overweging moet zijn. Slechts in uitzonderlijke situaties mag aangenomen worden dat een ander belang dan dat van het kind meer gewicht in de schaal legt en dat moet dan uitdrukkelijk worden gemotiveerd.⁴⁰

Ook in het strafproces dient het belang van het kind dat slachtoffer is geworden van seksueel misbruik voorop te staan. Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik worden in het VN-Kinderrechtenverdrag bovendien onderscheiden als een bijzonder kwetsbare groep.⁴¹ Het holistische karakter van het verdrag brengt met zich dat bij het identificeren van het belang van het kind in de eerste plaats gekeken moet worden naar de rechten zoals neergelegd in het IVRK. Voor slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces zijn met name relevant:

- het recht op bescherming en ondersteuning door gekwalificeerde professionals;⁴²
- het recht op passende zorg gericht op herstel en herintegratie;⁴³
- het recht op participatie en informatie;⁴⁴
- het recht op privacy.⁴⁵

2.3.2 Beschermingsplicht van de Staat

Het belang van kwetsbare minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik vraagt om extra bescherming. Volgens het VN-Kinderrechtenverdrag is de Staat hiervoor verantwoordelijk; de Staat heeft uitdrukkelijk de plicht om kinderen te beschermen tegen alle vormen van geweld, waaronder seksueel misbruik.⁴⁶ Uit deze beschermingsplicht vloeit voort dat minderjarige slachtoffers ook tijdens het strafproces moeten worden beschermd tegen verdere schade.⁴⁷

Uit andere bindende internationale en Europese documenten vloeit ook voort dat de Staat moet zorgen voor maatregelen die het slachtoffer en zijn⁴⁸ familie beschermen tegen secun-

36 Onder kind wordt in navolging van het IVRK verstaan personen tot 18 jaar.

37 Artikel 3 lid 1 IVRK. In de Nota van Toelichting bij de ratificatiewet van het IVRK, *Kamerstukken II 1992-1993*, 22 855, nr. 3, p. 15, wordt over de afweging van het belang van het kind tegen andere belangen gesteld: ‘Het is evenwel met de bedoeling van het Verdrag in overeenstemming te achten dat, in geval van conflict van belangen, het belang van het kind als regel de doorslag behoort te geven’.

38 M. Blaak e.a., 2012, p. 38.

39 UN/CRC/C/GC/14, p. 3, par. 4.

40 S. Detrick, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Den Haag: Kluwer Law International/Martinus Nijhoff Publishers 1999, p. 91.

41 Artikel 39 IVRK.

42 Artikel 3 lid 2 en lid 3 IVRK.

43 Artikelen 3 lid 2, 19 en 39 IVRK.

44 Artikelen 12 en 17 IVRK.

45 Artikel 16 IVRK.

46 Artikel 19 lid 1 IVRK. Zie ook artikel 24 IVBPR, artikel 3 EVRM en artikel 17 lid 1 sub b ESH. Evenals beginselen 2, 8 en 9 van de Verklaring van de Rechten van het Kind en artikel 17 lid 1 sub b ESH.

47 Artikel 18 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 11 Lanzarote Verdrag.

48 Waar in het rapport hij, hem, zijn wordt gebruikt dient ook zij, haar, haar te worden gelezen.

daire en herhaalde victimisatie⁴⁹, tegen intimidatie, vergelding en het risico van emotionele of psychologische schade bij het slachtoffer. Bovendien moeten er maatregelen zijn die de waardigheid van het slachtoffer beschermen bij ondervraging of bij verhoor.⁵⁰ Zo nodig omvatten dergelijke maatregelen ook door het nationale recht bepaalde procedures voor de fysieke bescherming⁵¹ van het slachtoffer en zijn familieleden.⁵² Minderjarige slachtoffers hebben in elk geval recht op extra beschermende maatregelen in het kader van verhoor, rechtsbijstand en privacy.⁵³ Deze onderwerpen komen later aan bod.

2.3.3 Multidisciplinaire samenwerking

In het kader van een kindvriendelijke strafrechtelijke procedure bepaalt het Verdrag van Lanzarote dat er voor gezorgd moet worden dat het strafrechtelijk optreden niet op zichzelf staat, maar dat het minderjarig slachtoffer de steun kan krijgen die het nodig heeft.⁵⁴

De artikelen 11 – 14 van het Verdrag van Lanzarote onderstrepen het grote belang van toegang tot de best mogelijke ondersteuning, hulp en bescherming voor minderjarige slachtoffers. Artikel 11 eist dat er effectieve sociale programma's en multidisciplinaire samenwerkingsstructuren worden opgesteld. Het belang van een multidisciplinaire aanpak wordt onderstreept.⁵⁵ De niet-bindende *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* wijzen ook op bevorderen van de samenwerking tussen politie, officier van justitie, psychologische en maatschappelijke ondersteuning, en medische beroepskrachten.⁵⁶ In artikel 43 staat: "Professionals should make every effort to adopt an interdisciplinary and cooperative approach in aiding children by familiarizing themselves with the wide array of available services. (...) as well as other forms of multidisciplinary work that includes police, prosecutor, medical, social services and psychological personnel working in the same location."

De *Guidelines on child-friendly justice* moedigen Staten aan om kindvriendelijke, multidisciplinaire centra op te zetten waar minderjarige slachtoffers verhoord kunnen worden, medisch onderzocht kunnen worden voor forensische doeleinden en alle nodige psychologische ondersteuning kunnen krijgen.⁵⁷

2.3.4 Recht op ondersteuning

Staten zijn verplicht om in de ruimst mogelijke mate het overleven en de ontwikkeling van kinderen te waarborgen en zorgen ervoor dat er passende zorg beschikbaar is.⁵⁸ Voor slachtoffers van geweld⁵⁹ geldt vaak dat zij speciale ondersteuning en psychosociale of psychotherapeutische behandeling nodig hebben om te herstellen, en zich zo verder te kunnen ontwikkelen zonder gevolgen te ondervinden van het geweld.⁶⁰ Overheden worden geacht wetgevende

49 Secundaire victimisatie betekent verergering van leed of schade van het slachtoffer, na en los van het delict zelf. Het is gerelateerd aan het strafproces. Drie elementen spelen hierbij een rol, '1) verergering van het oorspronkelijke trauma ontstaan door het delict, 2) negatieve effecten op het vertrouwen van het slachtoffer en 3) belemmeringen in herstel.' Herhaalde victimisatie wil zeggen 'als een persoon opnieuw slachtoffer wordt van enig delict (of de dreiging ervan) gepleegd door enig dader.' Zie Lünemann, K.D. & Mein, A.G., *Maatregelen ter voorkoming van secundair en herhaald slachtofferschap*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2014, p. 5.

50 Artikel 18 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 38 ECOSOC/RES/2005/20. Artikel 11 Guidelines on child friendly justice; artikel 30 lid 2 Lanzarote Verdrag.

51 Artikel 18 Richtlijn 2012/29/EU.

52 Artikel 18, 23 en 24 Richtlijn 2012/29/EU.

53 Artikel 22, 23 en 24 Richtlijn 2012/29/EU.

54 Artikelen 30, 31 en 34 Verdrag van Lanzarote.

55 Blaak e.a., 2012, p. 965. Dit komt tot uiting in artikel 11 lid 1 van het Verdrag dat bepaalt dat elke Partij effectieve sociale programma's en multidisciplinaire structuren instelt om slachtoffers, hun naaste familie en elke persoon aan wiens zorg zij zijn toevertrouwd de noodzakelijke ondersteuning te bieden.

56 Artikel 43 ECOSOC/RES/2005/20.

57 Artikelen 16-18 Guidelines on child friendly justice.

58 Artikelen 3 lid 3 en 6 IVRK.

59 Waaronder seksueel misbruik.

60 UN/CRC/C/GC/13, par. 52. Dit is eveneens vastgelegd in artikel 39 IVRK.

of andere maatregelen te nemen die nodig zijn om slachtoffers te helpen, op korte en lange termijn, bij hun fysieke en psychosociale herstel. Bij de maatregelen moet zorgvuldig rekening worden gehouden met de opvattingen, behoeften en zorgen van het kind.⁶¹ Dit betekent ook dat minderjarige slachtoffers gedurende de gehele strafrechtelijke procedure passende ondersteunende diensten aangeboden dienen te krijgen.⁶² Deze kunnen bestaan uit psychologische hulp,⁶³ rechtsbijstand, financiële hulp, gezondheidszorg en maatschappelijk werk.⁶⁴ Ook hulp aan personen die dicht bij het slachtoffer staan valt hieronder.⁶⁵ Het is dan ook belangrijk dat de politie en andere betrokken professionals het minderjarige slachtoffer goed kunnen doorverwijzen. Dit vereist basiskennis over de gevolgen van traumatische ervaringen. Om door te kunnen verwijzen dienen zij ook op de hoogte te zijn van het hulpaanbod voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in de regio waar zij werkzaam zijn.

Het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik mag in het strafproces telkens vergezeld worden door zijn ouder of wettelijk vertegenwoordiger.⁶⁶ Wanneer de personen die de ouderlijke verantwoordelijkheid dragen het kind niet kunnen vertegenwoordigen omdat tussen hen en het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik een belangenconflict bestaat, of wanneer het kind niet begeleid is of van zijn gezin is gescheiden, moeten de autoriteiten een bijzondere vertegenwoordiger in de strafprocedure aanwijzen.⁶⁷ De vertegenwoordiger dient de belangen van het kind kenbaar te maken.⁶⁸

Steunfiguur/support person

Binnen het internationale kader wordt het voorzien in ondersteuning door een zogenaamde *support person* sterk aanbevolen. De *support person* is een specifiek getrainde beroepskracht, die het kind gedurende de gehele strafrechtelijke procedure beschermt en ondersteunt.⁶⁹ Hij is bij voorkeur opgeleid in het assisteren van deze kinderen en kan communiceren met kinderen van verschillende leeftijden en achtergronden. Met de assistentie van deze persoon wordt onder meer beoogd secundaire victimisatie en herhaalde victimisatie te voorkomen.⁷⁰ De rol van de *support person* houdt niet op na veroordeling. Hij zorgt ervoor dat de minderjarige ook daarna de juiste zorg krijgt.⁷¹

Voor een goede uitvoering van zijn taken heeft de *support person* toegang tot informatie nodig over het feit waarvan de verdachte wordt beschuldigd, de relatie tussen het kind en de verdachte en of de verdachte zich in voorlopige hechtenis bevindt.⁷²

61 Artikel 14 Lanzarote Verdrag; artikel 11 Guidelines on child friendly justice.

62 Artikelen 1 en 31 Lanzarote Verdrag.

63 Artikel 14 lid 1 Lanzarote Verdrag; artikel 46 ECOSOC/RES/1997/30.

64 Artikel 46 ECOSOC/RES/1997/30; artikel 22 ECOSOC/RES/2005/20.

65 61 Artikel 14 lid 4 Lanzarote Verdrag .

66 Artikel 35 lid 1 sub f Lanzarote Verdrag; artikel 20 Richtlijn 2011/93/EU; artikel 25 ECOSOC/RES/2005/20.

67 Artikel 24 lid 1 sub b Richtlijn 2012/29/EU.

68 Artikel 31 lid 1 sub d Lanzarote Verdrag.

69 Artikel 24 ECOSOC/RES/2005/20.

70 UNODC&UNICEF, 2009, par. 15.

71 UNODC&UNICEF, 2009, par. 32.

72 De *support person* heeft de volgende taken: het bieden van emotionele steun in brede zin, ter vermindering van angst en stress; het bieden van assistentie, op een kindvriendelijke manier en gedurende het hele strafproces. Hieronder valt het nemen van maatregelen die de negatieve effecten van het delict verlichten en bevorderen dat het kind zijn dagelijks leven zoveel mogelijk kan hervatten; het adviseren over de noodzaak van therapie of inschakelen van (juridische) bijstand; het communiceren met de ouders, voogd, familie, vrienden, advocaat, wanneer gewenst en gepast; het informeren over de samenstelling van het betrokken researcheteam en van de rechtbank; het, in samenwerking met de advocaat en/of de rechtbank, met het kind en zijn ouders of voogd, bespreken van diverse mogelijkheden voor het afleggen van een verklaring (bijvoorbeeld video-opnamen); het, in samenwerking met de advocaat en/of de officier van justitie en de rechtbank, bespreken van de wenselijkheid van beschermende maatregelen, en eventueel het verzoeken hierom; het verzoeken om speciale hulp, indien nodig; Indien de voorlopige hechtenis van de verdachte wordt opgeheven of geschorst, dan dient de *support person* het kind en/of zijn ouders, hierover te informeren. Zo nodig helpt de *support person* bij het aanvragen van de juiste beschermende maatregelen (UNODC&UNICEF, 2009, par. 17-19 en 25).

Aanbevolen wordt om een autoriteit te benoemen die belast wordt met het toewijzen van *support persons* aan minderjarige slachtoffers en getuigen. Bij de toewijzing van de *support person* wordt overlegd met het kind en zijn ouders of voogd, en wordt er rekening gehouden met de sekse van het kind. Op het moment dat een minderjarig slachtoffer door de politie wordt opgeroepen voor verhoor, zou de rechercheur bij de autoriteit om toewijzing van een *support person* kunnen vragen. De *support person* moet dan aanwezig zijn bij verhoren. Voordat het verhoor plaatsvindt, dient de *support person* genoeg tijd te krijgen om kennis te maken met het kind.⁷³

Recht op rechtsbijstand

Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik moeten toegang hebben tot kosteloze rechtsbijstand zodra zij de status van partij in de strafrechtelijke procedure kunnen verkrijgen.⁷⁴ Daarnaast wordt aanbevolen om rechtsbijstand onverwijld toe te wijzen,⁷⁵ of op verzoek van de minderjarige, zijn ouders, vertegenwoordigers, *support person*, of op aanwijzing van de rechter.⁷⁶ De verlening van bijstand en ondersteuning mag in elk geval niet afhangen van de bereidheid van de minderjarige om mee te werken aan het strafrechtelijk onderzoek, de vervolging of het proces.⁷⁷

2.3.5 Recht op participatie en informatie

Ieder kind moet in staat worden gesteld zijn mening te kunnen geven in alle aangelegenheden die hem betreffen, rekening houdend met de zich ontwikkelende vermogens van de minderjarige, waaraan vervolgens passend gewicht dient te worden toegekend.⁷⁸ Hij wordt daarbij indien nodig ondersteund door zijn ouders.⁷⁹ Dit geldt voor alle kinderen. Dit recht om te participeren geldt dus ook voor het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik in het strafproces. Volgens het VN-Kinderrechtencomité is leeftijd niet doorslaggevend bij het beoordelen van de capaciteiten van een kind. Als uitgangspunt geldt dan ook dat elk kind in staat is zijn mening te uiten. De bewijslast ('is het kind hiertoe in staat?') hiervoor ligt niet bij het kind.⁸⁰ Daarom moet de waarde van de mening van het kind per individueel geval worden beoordeeld.⁸¹ Binnen de context van artikel 12 IVRK vormt de capaciteit van het kind om zijn mening op een 'redelijke en onafhankelijke' manier kenbaar te maken het criterium bij de beoordeling van zijn mening.⁸² De impact die de zaak op het kind kan hebben moet hierbij ook worden meegewogen. Hoe groter de impact van de uitkomsten op het leven van het kind, des te belangrijker is het dat passend gewicht wordt gehecht aan de mening van het kind.⁸³ Indien door de beroepskrachten van de mening van het kind wordt afgeweken, zal dit goed uitgelegd moeten worden aan het kind.⁸⁴ Overigens is het belangrijk dat de minderjarige in staat is deze verantwoordelijkheid te dragen en dit ook wil. Voorkomen moet worden dat de

73 UNODC&UNICEF, 2009, par. 16.

74 Artikel 31 lid 3 Lanzarote Verdrag; artikelen 13 en 14 Richtlijn 2012/29/EU.

75 Richtlijn 2011/36/EU; artikel 20 lid 2 Richtlijn 2011/93/EU

76 UNODC&UNICEF, 2009, par. 10.

77 Artikel 19 lid 2 Richtlijn 2011/93/EU.

78 Artikel 12 IVRK; zie ook artikel 10 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 45 van de Guidelines on child friendly justice.

79 Artikel 5 IVRK.

80 UN/CRC/C/GC/12, par. 20; M. Blaak e.a., 2012, p. 252.

81 UN/CRC/C/GC/12, par. 29.

82 UN/CRC/C/GC/12, par. 30.

83 Specifiek met betrekking tot kinderen met een handicap bepaalt artikel 7 lid 3 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap dat Staten dienen te: *'waarborgen dat kinderen met een handicap het recht hebben vrijelijk blijk te geven van hun opvattingen over alle aangelegenheden die hen betreffen, waarbij op voet van gelijkheid met andere kinderen en in overeenstemming met hun leeftijd en ontwikkeling naar behoren rekening wordt gehouden met hun opvattingen en waarbij zij bij hun handicap en leeftijd passende ondersteuning krijgen om dit recht te realiseren.'*

84 Artikel 14 en 21 ECOSOC/RES/2005/20; artikelen 44-49 Guidelines on child friendly justice.

minderjarige wordt belast met verantwoordelijkheden waar hij nog niet klaar voor is.⁸⁵ De Staat zou ervoor moeten zorgen dat kinderen die voldoende begrip hebben van hun rechten toegang hebben tot de rechter. Financiële kwesties, een gebrek aan juridische adviesmogelijkheden of andere belemmeringen zouden weggenomen moeten worden.⁸⁶ Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik moeten in staat worden gesteld om gehoord te worden, bewijzen aan te dragen en de wijze te kiezen waarop hun opvattingen, behoeften en punten van zorg kenbaar worden gemaakt.⁸⁷

Een rechter zou een verklaring niet enkel op basis van de jeugdige leeftijd van het kind onbetrouwbaar mogen achten.⁸⁸ Wel mag de leeftijd en ontwikkeling van het kind worden betrokken bij het gewicht dat aan de verklaring wordt toegekend.⁸⁹

Een rechter zou alleen mogen besluiten tot een capaciteitstoets om de betrouwbaarheid van de verklaring van het kind te toetsen als dat noodzakelijk is vanwege dwingende redenen. De noodzaak daartoe moet dan ook goed onderbouwd en vastgelegd worden. Van groot belang tijdens een capaciteitstoets is het vaststellen of het kind vragen goed kan begrijpen en beantwoorden, en of het begrijpt dat het belangrijk is om de waarheid te vertellen. De rechter kan hiervoor een deskundige aanwijzen. Aanbevolen wordt om een dergelijk verhoor slechts één keer te laten plaatsvinden.⁹⁰

Om effectief te kunnen participeren in het strafproces is het belangrijk dat het kind goed geïnformeerd wordt. Het recht op informatie is dan ook nauw verbonden met het recht op participatie. Het VN-Kinderrechtencomité omschrijft participatie niet voor niets als voortdurende processen waarin kinderen en volwassenen informatie uitwisselen en in dialoog zijn met elkaar.⁹¹ In deze processen worden kinderen geïnformeerd over hoe hun mening zich verhoudt tot die van volwassenen en op welke manier deze de uitkomst van het proces beïnvloedt.

Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik hebben het recht de strafprocedure te begrijpen en zelf ook te worden begrepen.⁹² Zij moeten op de hoogte worden gesteld van hun rechten en de diensten waarover zij kunnen beschikken, tenzij zij hebben aangegeven die informatie niet te willen ontvangen. Ook moeten minderjarige slachtoffers geïnformeerd worden over wat er met hun aangifte is gebeurd, de inhoud van de tenlastelegging, de algemene voortgang van het onderzoek, hun rol daarbinnen en de uiteindelijke uitkomst. Gewaarborgd moet worden dat slachtoffers vanaf het eerste contact met justitie toegang hebben tot informatie over relevante gerechtelijke en administratieve procedures.⁹³

Het internationale kader omvat diverse bepalingen over informatievoorziening aan minderjarigen in het strafproces. Minderjarigen (zouden) moeten worden geïnformeerd over:

- hun rechten en de mogelijkheden om hun rechten af te dwingen dan wel schendingen te beëindigen;⁹⁴
- de procedure en het verloop van het strafproces, in het bijzonder hun rol hierin;⁹⁵

85 UN/CRC/C/GC/12, par. 16. Zie ook M. Blaak e.a., 2012, p. 185; artikel 31 lid 1, sub c Lanzarote Verdrag; UNODC & UNICEF, 2009, par. 6.

86 Artikelen 34-36 van de Guidelines on child friendly justice.

87 Artikel 31 lid 1 sub c Lanzarote Verdrag.

88 Artikel 73 Guidelines on child friendly justice.

89 UNODC&UNICEF, 2009, par. 20; artikel 74 Guidelines on child friendly justice.

90 UNODC&UNICEF, 2009, par. 21.

91 UN/CRC/C/GC/12, par. 3 en 13.

92 Artikel 3 Richtlijn 2012/29/EU.

93 Artikel 31 Lanzarote Verdrag; artikel 4 Richtlijn 2012/29/EU.

94 Artikel 31 Lanzarote Verdrag; artikel 5 Richtlijn 2012/29/EU.

95 Artikel 31 Lanzarote Verdrag; artikel 4 sub b en artikel 6 Richtlijn 2012/29/EU.

- het tijdstip en de plaats van de zitting; ⁹⁶
- de mogelijke uitkomsten van het proces en hun beroepsmogelijkheden; ⁹⁷
- de daadwerkelijke uitkomst van het proces; ⁹⁸
- de mogelijkheden tot het verkrijgen van schadevergoeding; ⁹⁹
- het belang, het moment en de manier van afnemen van hun verklaring gedurende het voorbereidend en gerechtelijk onderzoek; ¹⁰⁰
- de ondersteuningsmogelijkheden waar zij aanspraak op hebben gedurende het proces; ¹⁰¹
- de mogelijke beschermingsmaatregelen; ¹⁰²
- de voor het kind beschikbare gezondheidszorg, therapeutische interventieprogramma's; ¹⁰³
- psychologische ondersteuning; ¹⁰⁴
- en over de mogelijkheden van (gefinancierde) rechtsbijstand. ¹⁰⁵

Aanbevolen wordt om maatregelen te treffen die de communicatie tussen beroepskrachten en minderjarige slachtoffers verbeteren, zowel voor als tijdens het onderzoek ter terechtzitting. ¹⁰⁶ Minderjarigen moeten geïnformeerd worden op een manier die begrijpelijk is en past bij de ontwikkeling en taal van het kind. ¹⁰⁷ De informatie moet bovendien zijn toegespitst op de geslachts- en culturele kenmerken van het kind. Hetzelfde geldt voor de uiteindelijke uitspraak: ook die moet aan de minderjarige worden uitgelegd op een begrijpelijke manier door de advocaat, voogd, of vertegenwoordiger. ¹⁰⁸

2.3.6 Extra waarborgen voor het verhoor

Minderjarige slachtoffers mogen zich laten horen in het strafproces. ¹⁰⁹ Dat is ook in het kader van bewijsvergaring vaak van groot belang. Het verhoren van minderjarigen moet echter beperkt worden tot die gevallen waarin dat strikt noodzakelijk is voor het proces. ¹¹⁰ Daarbij is het belangrijk dat een verhoor plaatsvindt zonder ongerechtvaardigde vertraging. ¹¹¹

De bescherming tegen secundaire victimisatie en herhaalde victimisatie strekt ook tot de verhoren. ¹¹² Een goede voorbereiding van minderjarige slachtoffers is daarom van groot belang. Het verhoor zou ruim van te voren gepland moeten worden. ¹¹³ Aanbevolen wordt minderjarige slachtoffers goed te informeren, zodat zij weten wat ze kunnen verwachten.

Minderjarige slachtoffers mogen bovendien alleen worden gehoord door specifiek daartoe

96 Artikel 19 ECOSOC/RES/2005/20; artikel 31 lid 6 Lanzarote Verdrag.

97 Artikelen 4, 6 en 11 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 1 sub a, b, d, e, f, g, i Guidelines on child friendly justice; artikel 19 sub d ECOSOC/RES/2005/20

98 Artikel 6 Richtlijn 2012/29/EU; UNODC&UNICEF, 2009, par. 31; artikel 31 lid 6 Lanzarote Verdrag

99 Artikel 4 sub e Richtlijn 2012/29/EU; artikel 20 ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 9.

100 Artikel 9 sub b ECOSOC/RES/2005/20.

101 Artikelen 4, 8, 9 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 1 sub c Guidelines on child friendly justice.

102 Artikel 1 sub h Guidelines on child friendly justice, artikel 19 sub e ECOSOC/RES/2005/20.

103 Artikel 4 sub a Richtlijn 2012/29/EU; artikel 80 Guidelines on child friendly justice.

104 Artikel 4 sub a Richtlijn 2012/29/EU; artikel 1 sub k Guidelines on child friendly justice; artikel 19 sub b ECOSOC/RES/2005/20; UNODC & UNICEF, 2009, artikel 9 sub j.

105 Artikel 13 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 1 sub a Guidelines on child friendly justice; artikel 19 sub a ECOSOC/RES/2005/20.

106 Artikel 25 ECOSOC/RES/2005/20.

107 Artikel 31 lid 6 Lanzarote Verdrag; artikel 3 Richtlijn 2012/29/EU.

108 Artikelen 3 en 4 Richtlijn 2012/29/EU; artikelen 2, 56, 75 Guidelines on child friendly justice; 31 lid 1 sub a. lid 6 Lanzarote; UNODC&UNICEF, 2009, par. 12.

109 Artikel 31 lid 1 sub c Lanzarote Verdrag.

110 Artikel 35 lid 1 sub e Lanzarote Verdrag; artikel 31 lid a ECOSOC RES/2005/20; artikel 67 Guidelines on child friendly justice; artikel 20 Richtlijn 2011/93/EU.

111 Artikel 35 lid 1 sub a Lanzarote Verdrag; artikel 20 lid 3 sub a Richtlijn 2011/93/EU.

112 Artikel 18 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 29 ECOSOC/RES/2005/20.

113 Artikel 30 lid b ECOSOC/RES/2005/20.

opgeleide beroepskrachten.¹¹⁴ De verhoortechnieken die toegepast worden dienen de kans op het oplopen van een traumatische ervaring bij het kind te minimaliseren, maar tegelijkertijd de kans op het verkrijgen van informatie of een verklaring van het kind die van hoogwaardige kwaliteit is te maximaliseren.¹¹⁵ De gehanteerde verhoormethodes moeten kindvriendelijk zijn, wat onder meer betekent dat de verhoren van een minderjarige zoveel mogelijk door dezelfde personen worden afgenomen.¹¹⁶ Het aanpassen van de tijdsduur van verhoren aan het ontwikkelingsniveau van de minderjarige wordt aanbevolen.¹¹⁷ Het voorzien in kindvriendelijke procedurele maatregelen zou niet af mogen doen aan de waarde die gehecht wordt aan de verklaring van het minderjarige slachtoffer. Verder wordt aanbevolen om protocollen te ontwikkelen voor het interviewen van kinderen om de betrouwbaarheid van verklaringen te waarborgen. Zo zou bijvoorbeeld het stellen van suggestieve vragen vermeden moeten worden.¹¹⁸

Alle verhoren, zowel bij de politie als ter zitting, dienen onder de meest geschikte omstandigheden plaats te vinden rekening houdend met leeftijd, ontwikkeling en begripsniveau van de minderjarige.¹¹⁹ De verhoren met minderjarige slachtoffers dienen in een speciaal daartoe ontworpen of aangepaste ruimte plaats te vinden.¹²⁰

Alle verhoren van minderjarige slachtoffers dienen te worden opgenomen op video, en in het proces als officieel bewijsmateriaal kunnen worden ingebracht.¹²¹ Dit doet niet af aan het recht van de verdachte om de inhoud tegen te spreken.¹²²

2.3.7 Kindvriendelijke bejegening

Specifiek voor minderjarige slachtoffers geldt als uitgangspunt dat zij te allen tijde door de betrokken beroepskrachten (rechters, officieren van justitie, politie, advocaten, etc.) met respect, empathie en sensitiviteit worden bejegend. Een op bescherming gerichte benadering dient hierbij voorop te staan.¹²³ Beroepskrachten zouden maatregelen moeten nemen om verdere (emotionele) schade vanaf de melding van het strafbare feit te voorkomen.¹²⁴ Alle interacties van beroepskrachten met minderjarige slachtoffers zouden op een kindvriendelijke manier plaats moeten vinden, in een geschikte omgeving die past bij het ontwikkelingsniveau, de leeftijd en andere specifieke kenmerken en behoeften van het kind.¹²⁵ Aanbevolen wordt dat alle interacties met het kind plaatsvinden in de taal die het kind gebruikt en begrijpt.¹²⁶ Daarnaast zou continuïteit in het contact met beroepskrachten tijdens het hele strafproces nagestreefd moeten worden.¹²⁷

2.3.8 Waarborgen ter zitting

Naast de hiervoor besproken overkoepelende waarborgen voor een kindvriendelijke strafrech-

114 Artikel 35 lid 1 sub c en artikel 36 lid 1 sub 2 Lanzarote Verdrag; artikel 64 Guidelines on child friendly justice; UNODC&UNICEF, 2009, par. 103; artikel 20 Richtlijn 2011/93/EU.

115 Artikel 42 i ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1.

116 Artikel 35 lid 1 sub d Lanzarote Verdrag; artikel 66 Guidelines on child friendly justice; artikel 20 Richtlijn 2011/93/EU.

117 Artikel 67 Guidelines on child friendly justice.

118 Artikel 70, 71 en 73 Guidelines on child friendly justice.

119 UNODC&UNICEF, 2009, par. 46.

120 Artikel 35 lid 1 sub b Lanzarote Verdrag; artikel 62 en 74 Guidelines on child friendly justice; artikel 20 Richtlijn 2011/93/EU; artikelen 19 lid 2 artikel 23 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 30 ECOSOC/RES/1997/30.

121 Artikel 35 lid 2 Lanzarote Verdrag; artikel 50 ECOSOC/RES/1997/30; artikel 9 Guidelines on child friendly justice; artikel 20 lid 4 Richtlijn 2012/29/EU.

122 Artikel 65 Guidelines on child friendly justice.

123 Artikel 57 Guidelines on child friendly justice. Een op bescherming gerichte benadering van slachtoffers volgt ook uit artikel 30 lid 2 Lanzarote Verdrag.

124 artikel 29 ECOSOC/RES/2005/20; artikel 30 lid 2 Lanzarote Verdrag.

125 Artikel 35 lid 1 sub b Lanzarote Verdrag (geschikte omgeving); artikelen 14 en 30 ECOSOC/RES/2005/20.

126 Artikel 14 ECOSOC/RES/2005/20.

127 Artikel 30 lid b ECOSOC/RES/2005/20

telijke procedure zijn er diverse normen uit het toetsingskader die specifiek zien op de zitting bij de rechter. Zo wordt aanbevolen minderjarige slachtoffers alleen als het noodzakelijk is te bevelen om ter zitting te verschijnen.¹²⁸ Daarnaast wordt sterk aanbevolen de rechter de vrijheid te geven te besluiten een minderjarige niet te horen als getuige wanneer dat beter is voor zijn welzijn.¹²⁹

Verder wordt aanbevolen dat minderjarigen tijdens de zitting met respect voor hun leeftijd, behoeften en begripsniveau worden behandeld en beschermd worden tegen schadelijke informatie of beelden. Het is wenselijk om de duur van de zitting aan te passen aan de aandachtsspanne van kinderen.¹³⁰ Het kan daartoe nodig zijn om pauzes tussen verhoren in te lassen.¹³¹

De rechter moet kunnen besluiten de behandeling van de zaak achter gesloten deuren te laten plaatsvinden. Ook moet het mogelijk zijn om het slachtoffer in de rechtszaal te horen zonder daar aanwezig te zijn, bijvoorbeeld door toepassing van geschikte communicatietechnologieën.¹³²

Contact tussen minderjarige slachtoffers met de verdachte (ter zitting) moet worden voorkomen, tenzij bevoegde autoriteiten anders bepalen in het belang van het kind, of het onderzoek of de procedure dat contact vereisen.¹³³ Zoals blijkt uit paragraaf 2.3.1 kan het belang van het onderzoek of de procedure echter slechts in zeer uitzonderlijke gevallen zwaarder wegen dan het belang van het kind en moet dit uitdrukkelijk gemotiveerd worden. Voor nieuwe gerechtsgebouwen geldt dat er moet worden voorzien in afzonderlijke wacht ruimten voor minderjarige slachtoffers.¹³⁴ Indien minderjarige slachtoffers als getuigen ter zitting moeten worden gehoord, dan moet dit buiten het zicht van de verdachte mogelijk zijn.¹³⁵ Contact met de verdachte kan ook worden vermeden door het mogelijk te maken dat het slachtoffer niet fysiek aanwezig hoeft te zijn in de rechtszaal.

2.3.9 Deskundige beroepskrachten

In diverse internationale en Europese documenten worden nadere eisen gesteld aan beroepskrachten die met kinderen werken. Van beroepskrachten wordt verlangd dat zij minderjarige slachtoffers steunen in de gehele strafrechtelijke procedure en hen zekerheid bieden over het proces.¹³⁶ Beroepskrachten moeten daarom getraind worden in het beschermen van minderjarige slachtoffers.¹³⁷ Dit geldt voor alle beroepskrachten met wie het kind te maken kan krijgen. Dit betekent dat ook advocaten die minderjarigen rechtsbijstand verlenen, getraind zouden moeten zijn in de omgang met minderjarigen.¹³⁸

De training van beroepskrachten zou onder meer moeten zien op:

- kennis over mensenrechten en kinderrechten;¹³⁹
- kennis over de beginselen en ethische grondslagen van hun taken;¹⁴⁰

128 Artikel 30 ECOSOC/RES/2005/20.

129 Artikel 72 Guidelines on child friendly justice.

130 Artikel 54, 60 en 61 van de Guidelines on child friendly justice.

131 Artikel 30 ECOSOC/RES/2005/20.

132 Artikel 36 lid 2 Lanzarote Verdrag; artikel 21 lid 5 Richtlijn 2011/93/EU .

133 Artikel 31 lid 1 sub g Lanzarote Verdrag; artikel 31 en 30 ECOSOC/RES/2005/20; artikel 19 Richtlijn 2012/29/EU; UNODC&UNICEF, 2009, par. 24; artikelen 68 en 69 Guidelines on child friendly justice.

134 Artikel 19 lid 2 Richtlijn 2012/29/EU.

135 Artikel 36 lid 2 Lanzarote Verdrag.

136 Artikel 30 ECOSOC/RES/2005/20.

137 Artikel 40 ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1; artikel 36 lid 1 Lanzarote Verdrag.

138 Artikelen 37-43 Guidelines on child friendly justice.

139 Artikel 15 Guidelines on child friendly justice, waarin de aanbeveling wordt gedaan om kinderrechten in de school curricula en in de opleidingen voor beroepskrachten op te nemen. Zie ook artikel 42 ECOSOC RES/2005/20; artikel 36 lid 1 Lanzarote Verdrag.

140 Artikel 42 sub b ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1.

- kennis over ontwikkelingspsychologie; ¹⁴¹
- herkenning van signalen die duiden op slachtofferschap bij kinderen; ¹⁴²
- kennis, vaardigheden en technieken voor risicotaxatie en om door te kunnen verwijzen naar (andere) hulpverleners, waarbij rekening gehouden wordt met vertrouwelijkheid; ¹⁴³
- kennis over de impact en gevolgen van zedenmisdrijven voor (minderjarige) slachtoffers, waaronder de negatieve fysieke en psychologische effecten; ¹⁴⁴
- kennis, vaardigheden en technieken om minderjarige slachtoffers op een sensitieve manier bij te staan gedurende de strafrechtelijke procedure; ¹⁴⁵
- communicatievaardigheden passend bij leeftijd, religieuze, culturele en sociale kenmerken van minderjarigen; ¹⁴⁶
- methoden om bewijsmiddelen te beschermen en presenteren; ¹⁴⁷
- speciale maatregelen om minderjarige slachtoffers en getuigen te beschermen tegen intimidatie, geweld, bedreigingen, en om deze risico's op geweld te herkennen. ¹⁴⁸

2.3.10 Recht op privacy

Kinderen hebben recht op bescherming van hun privacy.¹⁴⁹ Tijdens alle fasen van het strafproces moet de privacy, identiteit en beeltenis van minderjarige slachtoffers worden beschermd. Hiertoe dienen maatregelen genomen te worden die publieke verspreiding van identificerende informatie voorkomen.¹⁵⁰ Inbreuk op de privacy van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik binnen het strafproces zou beperkt moeten blijven tot wanneer dit strikt noodzakelijk is voor een eerlijk proces.¹⁵¹ Ook wordt voorgesteld om identificatie van minderjarige slachtoffers in de media te verbieden, of – indien dat in strijd is met het nationale recht – in elk geval te ontmoedigen.¹⁵² Er dient dus zorgvuldig omgegaan te worden met de gegevens van en over de minderjarige. Informatie over de minderjarige mag niet in de media terecht komen. Een uitzondering zou gemaakt kunnen worden wanneer dit strikt noodzakelijk is,¹⁵³ maar wel pas na uitdrukkelijke toestemming van de gerechtelijke autoriteiten.¹⁵⁴

Voor beroepskrachten wordt aanbevolen te werken met strikte regels die de vertrouwelijkheid waarborgen, tenzij dit schadelijk is voor het kind. De rechter zou maatregelen moeten kunnen nemen ter bescherming van de privacy van minderjarige slachtoffer, waaronder:

- het uitwissen van namen, adressen, beroepen in openbare bestanden, die kunnen leiden tot identificatie van het kind;
- het verbieden van de verdediging om enige informatie vrij te geven die kan leiden tot identificatie van het kind;
- het toekennen van een pseudoniem of nummer aan het kind, in welk geval de volledige naam en geboortedatum van het kind pas op (een redelijke) termijn wordt vrijgegeven aan de verdediging ter voorbereiding op de zaak;
- maatregelen om de fysieke kenmerken van het kind dat een verklaring aflegt te verbergen, zoals:
 - » de mogelijkheid om de verklaring af te leggen achter een scherm;

¹⁴¹ Artikelen 14 en 15 Guidelines on child friendly justice.

¹⁴² Artikel 42 sub c ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1.

¹⁴³ Artikel 42 sub d ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1.

¹⁴⁴ Artikel 42 sub e ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1.

¹⁴⁵ Artikel 42 sub f en j ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1.

¹⁴⁶ Artikel 42 sub g ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1.

¹⁴⁷ Artikel 42k; ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF, 2009, par. 8 lid 1.

¹⁴⁸ Artikel 34 ECOSOC/RES/2005/20.

¹⁴⁹ Artikel 16 IVRK.

¹⁵⁰ Artikel 31 sub e Lanzarote Verdrag; artikel 21 lid 1 Richtlijn 2012/29/EU; artikel 20 lid 6 Richtlijn 2011/93/EU.

¹⁵¹ Artikel 26 ECOSOC/RES/2005/20; UNODC&UNICEF 2009, par. 3.

¹⁵² Artikel 45 ECOSOC/RES/1997/30.

¹⁵³ Artikelen 6 t/m 10 Guidelines on child friendly justice; artikel 31 lid sub e Lanzarote Verdrag.

¹⁵⁴ UNODC&UNICEF, 2009, par. 11.

- » het gebruik van geluids- of beeldvervormende apparatuur;
- » de mogelijkheid tot horen op afstand (videoconferentie);
- » het achter gesloten deuren afspelen van de videoregistratie van het verhoor van het kind;
- » horen via een tussenpersoon;
- » bevelen dat de verdachte tijdelijk de rechtszaal verlaat indien het kind geen verklaring wil afleggen in aanwezigheid van de verdachte, of er aanwijzingen zijn dat het kind dit niet wil. De verdediging van de verdachte mag dan wel aanwezig zijn en/of het kind ondervragen.¹⁵⁵

2.4 Toetsingscriteria

Het belang van het minderjarige slachtoffer dient voorop te staan in het strafproces. Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik worden in het internationale recht bovendien onderscheiden als bijzonder kwetsbare groep. Nederland heeft dan ook de plicht om deze kwetsbare groep te beschermen gedurende het hele strafproces. In dit rapport wordt getoetst in hoeverre Nederland voldoet aan deze plicht aan de hand van de in dit hoofdstuk besproken normen. De hieraan ontleende toetsingscriteria worden in de onderhavige paragraaf per onderwerp op een rij gezet.

Multidisciplinaire samenwerking

- Er worden effectieve sociale programma's en multidisciplinaire samenwerkingsstructuren opgesteld voor minderjarige slachtoffers;
- De samenwerking tussen politie, officier van justitie, psychologische en maatschappelijke ondersteuning, en medische beroepskrachten wordt bevorderd;
- Minderjarige slachtoffers kunnen verhoord en medisch onderzocht worden in kindvriendelijke multidisciplinaire centra, waar zij alle nodige psychologische ondersteuning krijgen.

Ondersteuning

- Het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik heeft toegang tot de best mogelijke ondersteuning, hulp en bescherming voor minderjarige slachtoffers;
- Minderjarige slachtoffers hebben recht op extra bescherming;
- Er worden maatregelen genomen om minderjarige slachtoffers te beschermen tegen secundaire en herhaalde victimisatie, intimidatie, vergelding en emotionele of psychologische schade;
- Minderjarige slachtoffers krijgen gedurende de hele strafrechtelijke procedure ondersteunende diensten voor rechtsbijstand, financiële hulp, gezondheidszorg en psychosociale hulp aangeboden;
- Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik mogen in het strafproces telkens vergezeld worden door een ouder of wettelijk vertegenwoordiger;
- Minderjarige slachtoffers hebben toegang tot rechtsbijstand;
- Rechtsbijstand aan minderjarige slachtoffers is kosteloos, zodra zij de status van partij in de strafrechtelijke procedure kunnen verkrijgen;
- Er is ondersteuning gedurende het hele strafproces voor het minderjarige slachtoffer, bij voorkeur door één gespecialiseerde beroepskracht.

Participatie en informatie

- Minderjarigen mogen participeren in het strafproces. Zij mogen zich laten horen, bewijzen aandragen en de manier kiezen waarop zij hun opvattingen, behoeften en punten van zorg kenbaar maken;
- Minderjarigen hebben gedurende het hele strafproces toegang tot begrijpelijke informatie over hun rechten;

¹⁵⁵ Artikelen 6-10 Guidelines on child friendly justice; UNODC&UNICEF, 2009, par. 7 lid 2 stelt voor schending hiervan strafbaar te stellen.

- Minderjarigen worden geïnformeerd over:
 - » hun rechten en de mogelijkheden om hun rechten af te dwingen dan wel schendingen te beëindigen;
 - » de procedure en het verloop van het strafproces, in het bijzonder hun rol hierin;
 - » het tijdstip en de plaats van de zitting;
 - » de mogelijke uitkomsten van het proces en hun beroepsmogelijkheden;
 - » de daadwerkelijke uitkomst van het proces;
 - » de mogelijkheden tot het verkrijgen van schadevergoeding;
 - » het belang, het moment en de manier van afnemen van hun verklaring gedurende het voorbereidend en gerechtelijk onderzoek;
 - » de ondersteuningsmogelijkheden waar zij aanspraak op hebben gedurende het proces;
 - » de mogelijke beschermingsmaatregelen;
 - » de voor hem beschikbare gezondheidszorg, therapeutische interventieprogramma's;
 - » psychologische ondersteuning;
 - » en over de mogelijkheden van (gefinancierde) rechtsbijstand.

Verhoor

- Het aantal verhoren wordt zoveel mogelijk beperkt;
- Het verhoor vindt plaats zonder ongerechtvaardigde vertraging;
- Minderjarigen worden geïnformeerd over het belang, het moment en de manier van afnemen van de verhoren;
- Alle verhoren, zowel bij de politie als ter zitting, vinden plaats in een geschikte ruimte die aansluit op de behoeften van de minderjarige op basis van zijn ontwikkelingsniveau, leeftijd, en andere kenmerken;
- Het verhoor wordt afgenomen door specifiek daartoe opgeleide beroepskrachten;
- Alle verhoren kunnen op video worden vastgelegd en als bewijs worden ingebracht;
- Verhoren worden qua tijdsduur aangepast aan het ontwikkelingsniveau van de minderjarige.

Bejegening

- Minderjarige slachtoffers worden met respect, empathie en sensitiviteit bejegend;
- Minderjarige slachtoffers hebben recht op extra bescherming tijdens de strafrechtelijke procedure, bij de bejegening staat een beschermende benadering voorop;
- Alle interacties van beroepskrachten met minderjarige slachtoffers vinden plaats in een geschikte omgeving die aansluit bij de specifieke kenmerken en behoeften van het kind;
- Alle interacties van beroepskrachten met minderjarige slachtoffers vinden plaats in een taal die het kind gebruikt en begrijpt;
- Continuïteit in het contact met beroepskrachten wordt tijdens het hele strafproces nagestreefd.

Ter zitting

- Minderjarige slachtoffers worden alleen als getuige ter zitting gehoord als dat absoluut noodzakelijk is;
- Alle verhoren, zowel bij de politie als ter zitting, vinden plaats in een geschikte ruimte die aansluit op de behoeften van de minderjarige op basis van zijn ontwikkelingsniveau, leeftijd, en andere kenmerken;
- Het is mogelijk minderjarige slachtoffers ter terechtzitting achter gesloten deuren te verhoren;
- Het buiten de rechtszaal horen van minderjarige slachtoffers is mogelijk;
- Contact met de verdachte moet worden voorkomen tenzij dit in het belang van het kind is of dit absoluut noodzakelijk is voor een eerlijk proces, hetgeen uitdrukkelijk gemotiveerd moet worden.

Deskundigheid beroepskrachten

- Alle beroepskrachten met wie de minderjarige te maken kan krijgen in het strafproces zijn getraind in het omgaan met en beschermen van minderjarige slachtoffers;
- De training van beroepskrachten ziet onder meer op:
 - » kennis over mensenrechten en kinderrechten;
 - » kennis over de beginselen en ethische grondslagen van hun taken;
 - » kennis over ontwikkelingspsychologie;
 - » herkenning van signalen die duiden op slachtofferschap bij kinderen;
 - » kennis, vaardigheden en technieken voor risicotaxatie en om door te kunnen verwijzen naar (andere) hulpverleners, waarbij rekening gehouden wordt met vertrouwelijkheid;
 - » kennis over de impact en gevolgen van zedenmisdrijven voor (minderjarige) slachtoffers, waaronder de negatieve fysieke en psychologische effecten;
 - » kennis, vaardigheden en technieken om minderjarige slachtoffers op een sensitieve manier bij te staan in het strafproces;
 - » communicatievaardigheden passend bij leeftijd, religieuze, culturele en sociale kenmerken van minderjarigen;
 - » methoden om bewijsmiddelen te beschermen en presenteren;
 - » speciale maatregelen om minderjarige slachtoffers te beschermen tegen intimidatie, geweld en bedreigingen, en op het herkennen van deze risico's op geweld.

Privacy

- Minderjarige slachtoffers hebben recht op bescherming van hun privacy;
- Inbreuk op de privacy van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik binnen het strafproces blijft beperkt tot wanneer dit strikt noodzakelijk is voor een eerlijk proces;
- Er worden passende maatregelen genomen om de privacy, identiteit en beeltenis van minderjarige slachtoffers tijdens alle fasen van het proces te beschermen;
- Als een minderjarig slachtoffer aanwezig is bij de zitting van de rechtbank, kan de zitting achter gesloten deuren plaatsvinden;
- De rechter kan maatregelen nemen om de privacy van het minderjarige slachtoffer ter zitting te beschermen, waaronder:
 - » het uitwissen van namen, adressen, beroepen in openbare bestanden, die kunnen leiden tot identificatie van het kind;
 - » het verbieden van de verdediging om enige informatie vrij te geven die kan leiden tot identificatie van het kind;
 - » het toekennen van een pseudoniem of nummer aan het kind, in welk geval de volledige naam en geboortedatum van het kind pas op (een redelijke) termijn wordt vrijgegeven aan de verdediging ter voorbereiding op de zaak;
 - » maatregelen om de fysieke kenmerken van het kind dat een verklaring aflegt te verbergen, zoals:
 - de mogelijkheid om de verklaring af te leggen achter een scherm;
 - het gebruik van geluids- of beeldvervormende apparatuur;
 - de mogelijkheid tot horen op afstand (videoconferentie);
 - het achter gesloten deuren afspelen van de videoregistratie van het verhoor van het kind;
 - horen via een tussenpersoon;
 - bevelen dat de verdachte tijdelijk de rechtszaal verlaat indien het kind geen verklaring wil afleggen in aanwezigheid van de verdachte, of er aanwijzingen zijn dat het kind dit niet wil. De verdediging van de verdachte mag dan wel aanwezig zijn en/of het kind ondervragen.

3. ONDERSTEUNING VOOR HET MINDERJARIGE SLACHTOFFER

“Het is een hele fijne vrouw om mee te praten. Ze heeft van het begin af aan, aan mijn kant gestaan, dat was gewoon duidelijk, ook tijdens de zitting, toen zat ze voor me en toen was het echt van: ‘wat lult hij nou’, dat heeft ze letterlijk gezegd. En nog steeds is het een hele fijne vrouw om contact mee te hebben en dingen mee te regelen. Ze had ook mijn buurvrouw kunnen zijn, het voelde meteen heel vertrouwd.”
Feline (16) over haar advocaat

3.1 Inleiding

Minderjarige slachtoffers hebben recht op ondersteuning wanneer zij deelnemen aan het strafproces. Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik hebben op grond van het VN-Kinderrechtenverdrag bovendien recht op extra bescherming. Van de beroepskrachten, met wie zij gedurende het strafproces te maken krijgen, mag dan ook veel worden verwacht wat betreft hun expertise in de omgang met deze doelgroep.

3.2 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader

Multidisciplinaire samenwerking

- Voor minderjarige slachtoffers worden effectieve sociale programma's en multidisciplinaire samenwerkingsstructuren opgesteld;
- De samenwerking tussen politie, officier van justitie, psychologische en maatschappelijke ondersteuning, en medische beroepskrachten wordt bevorderd;
- Minderjarige slachtoffers kunnen verhoord en medisch onderzocht worden in kindvriendelijke multidisciplinaire centra, waar zij alle nodige psychologische ondersteuning krijgen.

Ondersteuning

- Het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik heeft toegang tot de best mogelijke ondersteuning, hulp en bescherming voor minderjarige slachtoffers;
- Minderjarige slachtoffers hebben recht op extra bescherming;
- Er worden maatregelen genomen om minderjarige slachtoffers te beschermen tegen secundaire en herhaalde victimisatie, intimidatie, vergelding en emotionele of psychologische schade;
- Minderjarige slachtoffers krijgen gedurende de hele strafrechtelijke procedure ondersteunende diensten voor rechtsbijstand, financiële hulp, gezondheidszorg en psychosociale hulp aangeboden;
- Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik mogen in het strafproces telkens vergezeld worden door een ouder of wettelijk vertegenwoordiger;
- Minderjarige slachtoffers hebben toegang tot rechtsbijstand;
- Rechtsbijstand aan minderjarige slachtoffers zou kosteloos moeten zijn zodra zij de status van partij in de strafrechtelijke procedure kunnen verkrijgen;
- Er is ondersteuning gedurende het hele strafproces voor het minderjarige slachtoffer, bij voorkeur door één gespecialiseerde beroepskracht.

Bejegening

- Minderjarige slachtoffers worden met respect, empathie en sensitiviteit bejegend;
- Minderjarige slachtoffers hebben recht op extra bescherming tijdens de strafrechtelijke procedure, bij de bejegening staat een beschermende benadering voorop;
- Alle interacties van beroepskrachten met minderjarige slachtoffers vinden plaats in een

- geschikte omgeving die aansluit bij de specifieke kenmerken en behoeften van het kind;
- Alle interacties van beroepskrachten met minderjarige slachtoffers zouden plaats moeten vinden in een taal die het kind gebruikt en begrijpt;
- Continuïteit in het contact met beroepskrachten wordt tijdens het hele strafproces nagestreefd.

Deskundigheid beroepskrachten

- Alle beroepskrachten met wie de minderjarige te maken kan krijgen in het strafproces zijn getraind in het omgaan met en beschermen van minderjarige slachtoffers;
- De training van beroepskrachten zou onder meer moeten zien op:
 - » kennis over mensenrechten en kinderrechten;
 - » kennis over de beginselen en ethische grondslagen van hun taken;
 - » kennis over ontwikkelingspsychologie;
 - » herkenning van signalen die duiden op slachtofferschap bij kinderen;
 - » kennis, vaardigheden en technieken voor risicotaxatie en om door te kunnen verwijzen naar (andere) hulpverleners, waarbij rekening gehouden wordt met vertrouwelijkheid;
 - » kennis over de impact en gevolgen van zedenmisdrijven voor (minderjarige) slachtoffers, waaronder de negatieve fysieke en psychologische effecten;
 - » kennis, vaardigheden en technieken om minderjarige slachtoffers op een sensitieve manier bij te staan in het strafproces;
 - » communicatievaardigheden passend bij leeftijd, religieuze, culturele en sociale kenmerken van minderjarigen;
 - » methoden om bewijsmiddelen te beschermen en presenteren;
 - » speciale maatregelen om minderjarige slachtoffers te beschermen tegen intimidatie, geweld, bedreigingen, en om deze risico's op geweld te herkennen.

3.3 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Multidisciplinair werken

Het strafrechtelijk traject voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik kan niet los gezien worden van de hulp en zorg die de minderjarige nodig heeft buiten het strafrecht. Volgens het Verdrag van Lanzarote moet er voor gezorgd worden dat het strafrechtelijk optreden niet op zichzelf staat, maar dat het minderjarig slachtoffer tegelijkertijd de best mogelijke ondersteuning, hulp en bescherming dient te krijgen die het nodig heeft. Het belang van een multidisciplinaire aanpak wordt onderstreept.¹⁵⁶ Ook niet-bindende richtlijnen bevorderen de multidisciplinaire samenwerking van politie, officier van justitie, hulpverlening en gezondheidszorg.¹⁵⁷ Daarbij dient te worden gestreefd naar het samenwerken van politie, officier van justitie, psychologische en maatschappelijke ondersteuning op dezelfde locatie, waar minderjarige slachtoffers verhoord kunnen worden, medisch onderzocht kunnen worden en waar vastgesteld kan worden hoe de ondersteuning, hulp en bescherming vorm kan krijgen.¹⁵⁸

In Nederland wordt het belang van een multidisciplinaire aanpak onderschreven. In het 'Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016: Kinderen Veilig' staat dat een kind pas goed wordt geholpen als elke expertise – zoals vanuit de medische hoek, de jeugdzorg en justitie – wordt benut en in samenhang wordt ingezet: "Nauwe samenwerking tussen ketenpartners is hiervoor noodzakelijk".¹⁵⁹ Recent heeft de staatssecretaris bovendien toegezegd dat er in 2015 vanuit het ondersteuningsprogramma Veilig Thuis met gemeenten gewerkt wordt aan scena-

¹⁵⁶ Blaak e.a., 2012, p. 965. Dit komt tot uiting in artikel 11 lid 1 van het Verdrag dat bepaalt dat elke Partij effectieve sociale programma's en multidisciplinaire structuren instelt om slachtoffers, hun naaste familie en elke persoon aan wiens zorg zij zijn toevertrouwd de noodzakelijke ondersteuning te bieden.

¹⁵⁷ Artikel 43 ECOSOC/RES/2005/20.

¹⁵⁸ Artikel 43 ECOSOC/RES/2005/20; artikelen 16-18 Guidelines on child friendly justice.

¹⁵⁹ Ministerie Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie Veiligheid en Justitie. *Kinderen Veilig. Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016*. Den Haag: Ministerie vws & V&J 2011, p. 16.

rio's voor een structuur voor een landelijk dekkende multidisciplinaire aanpak.¹⁶⁰

In het in 2014 verschenen rapport 'Een multidisciplinaire aanpak kindermishandeling. *Wicked answer to a wicked problem*' zijn als ijkpunten voor onderzoek een aantal knelpunten en sterke punten van de 'klassieke aanpak' opgesteld, naast de valkuilen van een multidisciplinaire aanpak. De volgende knelpunten van een 'klassieke aanpak' worden op deze plaats herhaald voor het inzicht in de huidige strafrechtelijke procedure dat een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik doorloopt, waarvoor een multidisciplinaire aanpak oplossingen moet bieden:

1. "Lange wachttijden en lange doorlooptijden (inclusief de strafrechtelijke behandeling van casussen);
2. De specifieke expertise voor assessment en diagnostiek ontbreekt. Er is te vaak sprake van onderdiagnose psychotrauma;
3. De informatieverzameling in de verschillende domeinen is niet op elkaar afgestemd;
4. Informatie-uitwisseling en toestemmingsvereisten tussen en binnen de schakels zijn slecht georganiseerd:
 - » professionals uit verschillende domeinen weten van elkaar niet wat ze doen;
 - » door terughoudendheid van artsen/medisch behandelaars van ouders, ontbreekt informatie in de AMK- en Raadsonderzoeken;
5. Er is geen duidelijke regie op zorgverlening, inclusief justitie;
6. De behandeling van kinderen vindt niet plaats in een samenhangend traject waarin ook plegers worden behandeld en het hele gezin wordt begeleid naar een veilige opvoedsituatie;
7. Inbreng van familieleden en vrienden en hun voorstellen voor oplossingen worden in het onderzoeksproces nauwelijks benut."¹⁶¹

De multidisciplinaire aanpak van kindermishandeling is een verzamelnaam voor uiteenlopende initiatieven, waaronder het Multidisciplinair Centrum Kindermishandeling (MDC-K) in Friesland en Kennemerland en het Centrum Seksueel Geweld (CSG), inmiddels operationeel op vier locaties: Utrecht, Nijmegen, Limburg en Enschede. Van de nieuwe aanpak in deze centra wordt veel verwacht omdat alle betrokken partijen (medici, psychosociale zorg en justitie) tegelijkertijd onderzoek verrichten en gezamenlijk een plan van aanpak opstellen, informatie tussen de verschillende professionals beter wordt uitgewisseld en er duidelijke afspraken worden gemaakt over de onderlinge taken.¹⁶²

De initiatieven willen een oplossing bieden voor het feit dat de aanpak in de keten rondom kindermishandeling te gefragmenteerd is, waardoor slachtoffers niet weten waar zij terecht kunnen, er tijd wordt verspild en een minder goede behandeling geboden wordt door gebrek aan samenwerking tussen betrokken hulpverleners en instanties.¹⁶³ Door een dergelijke aanpak in Nederland in te voeren wordt er gevolg gegeven aan de vereisten in de internationale en Europese regelgeving naar een snellere, kindvriendelijke, meer gestructureerde en multidisciplinaire aanpak van kindermishandeling die verdere traumatisering van slachtoffers probeert te voorkomen.

Openbaar Ministerie en politie

Het OM heeft een belangrijke taak in het bieden van slachtofferzorg binnen een strafrechtelijk traject. In de 'Aanwijzing slachtofferzorg' staat de visie van het OM op slachtofferzorg beschre-

¹⁶⁰ Kamerstukken II 2014/15 28 345/31 015 nr. 136, p. 17.

¹⁶¹ M. Hurdeman & J. de Jong. *Een multidisciplinaire aanpak kindermishandeling. 'Wicked answer to a wicked problem'. Onderzoek naar de kenmerken, de werking en de meerwaarde van een multidisciplinaire aanpak van kindermishandeling aan de hand van zes regionale initiatieven*. Amsterdam: Van de Bunt Adviseurs 2014, p. 10.

¹⁶² Ministerie vws & V&J, 2011, p. 16.

¹⁶³ Hurdeman & De Jong, 2014, p. 37.

ven, zoals deze in 2008 is vastgesteld. Centraal staat dat de slachtofferzorg hoofdzaak moet worden. In dat licht heeft het OM een belangrijke taak in het ondersteunen van slachtoffers bij de uitoefening van een aantal rechten: erkenning van het slachtofferschap; recht doen aan het slachtoffer; compensatie van aangedaan leed; en, een correcte bejegening in de strafrechtelijke procedure.

Het OM is betrokken bij alle fasen van het strafproces: de opsporing, vervolging en executie. De verantwoordelijkheid van het OM start bij het moment van registreren van de zaak en loopt door tot en met de tenuitvoerlegging, hetgeen betekent dat het OM ook een rol heeft in de nazorg. In deze fasen levert het OM de volgende diensten aan slachtoffers: “informatieverstrekking, schadebehandeling, spreekrecht, schriftelijke slachtofferverklaring (ssv), slachtoffergesprek met officier van justitie en/of advocaat-generaal, kennisnemen en toevoegen van processtukken, toevoegen van tolk in het kader van spreekrecht.”¹⁶⁴

Het slachtoffer heeft recht op een correcte bejegening.¹⁶⁵ Artikel 51a lid 2 Sv bepaalt dat de officier van justitie hiervoor verantwoordelijk is. Dit geldt voor zowel bejegening door de politie als door het OM. Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat de achterliggende gedachte voor invoering van deze wettelijke bepalingen is dat de strafrechtelijke procedure het leed en de schade voor slachtoffers niet mag vergroten.¹⁶⁶ Indien het slachtoffer zich niet correct bejegend voelt, kan daar een klacht over worden ingediend via de klachtenregeling van de politie of het OM. Voor minderjarige slachtoffers staat daarna eventueel nog de mogelijkheid open om een klacht in te dienen bij de Kinderombudsman.

De wet geeft geen aparte regels voor de bejegening van minderjarige slachtoffers. Wat betreft de omgang met minderjarige slachtoffers (al dan niet van seksueel misbruik) zijn er geen openbare kwaliteitseisen aan officieren van justitie gesteld.

Zedenzaken worden uitsluitend behandeld door een officier van justitie die de cursus zedenzaken en de cursus slachtofferzorg¹⁶⁷ heeft gevolgd. Complexe zedenzaken, en/of zedenzaken die een grote maatschappelijke impact hebben, worden behandeld door ‘zedenaanspreekofficiëren’. Op ieder regioparket (zowel regionaal als lokaal) bevindt zich een zedenaanspreekofficier. De ‘Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik’ schrijft bovendien voor dat de Landelijke Ressorstelijke Organisatie een landelijke zedenaanspreekadvocaat-generaal aanstelt. Voor zedenaanspreekofficiëren is vereist dat hij de cursussen zedenzaken, slachtofferzorg, Team Grootschalige Onderzoeken, en relevante additionele opleidingen heeft gevolgd.¹⁶⁸

Hoewel er wel specifieke opleidingseisen gelden voor officieren van justitie die met zedenzaken te maken hebben, wordt op papier niet duidelijk of deze specifieke eisen stellen aan de expertise van officieren die met minderjarige slachtoffers te maken krijgen.

Voor de politiefunctionarissen die uitvoering geven aan de informerende taak van de politie, waaronder zedenrechercheurs, is niet vereist dat zij beschikken over specifieke kennis ten aanzien van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik (zie hierover paragraaf 6.4). Specifieke opleidingseisen zijn enkel voorgeschreven als het gaat om de politiefunctionarissen die belast zijn met het studioverhoor van minderjarige slachtoffers (zie hierover paragraaf 6.3).

¹⁶⁴ Aanwijzing slachtofferzorg, *Stert.* 2010, 20476.

¹⁶⁵ *Kamerstukken II 2004/05*, 30 143, nr. 3, p. 18.

¹⁶⁶ *Kamerstukken II 2004/05*, 30 143, nr. 3, p. 5.

¹⁶⁷ Beide cursussen worden aangeboden door het Studiecentrum Rechtspleging (SSR).

¹⁶⁸ Zie bijlage 4 van de Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

Samenwerking slachtofferzorg

In de slachtofferzorg werkt het OM nauw samen met andere ketenpartners. De ‘Aanwijzing slachtofferzorg’ noemt: politie, zittende magistratuur, Slachtofferhulp Nederland, bestuur en het Schadefonds Geweldsmisdrijven. De samenwerking tussen de politie, Slachtofferhulp Nederland en het OM vindt plaats vanuit een centraal Slachtofferloket per arrondissement.¹⁶⁹ In de Aanwijzing ontbreekt de slachtofferadvocatuur als samenwerkingspartner. Dat lijkt moeilijk te verenigen met het beleid dat toenmalig staatssecretaris Fred Teeven aankondigde:

170

“De slachtofferadvocaat moet de belangen van zijn cliënt bij deze organisaties voor het voetlicht brengen, en waar nodig verdedigen. Maar dus ook waar mogelijk deze organisaties (Slachtofferhulp Nederland, de politie, het OM en de rechterlijke macht) als partner zien en de samenwerking zoeken. Dat is het derde spoor van het beleid dat we vandaag starten: samenwerking met partners.”

De staatssecretaris zei over het belang van samenwerking: *“Deze partners moeten elkaar onderling goed informeren, zodat uiteindelijk het hogere belang, dat van het slachtoffer, goed gediend kan worden.”*

Het ligt dan ook voor de hand om de slachtofferadvocatuur als samenwerkingspartner in de Aanwijzing op te nemen. Zie voor meer over de rol van de slachtofferadvocaat paragraaf 7.3 en paragraaf 8.4.3.

Slachtofferhulp Nederland

Slachtofferhulp Nederland werkt in het leveren van diensten aan slachtoffers samen met het OM en de politie vanuit een centraal Slachtofferloket per arrondissement. Zij stemmen onderling de informatieverstrekking aan het slachtoffer af. Bijvoorbeeld over de voorlopige hechtenis van de verdachte, het opmaken van een schriftelijke slachtofferverklaring en het gebruik maken van het spreekrecht. Slachtofferhulp Nederland kan slachtoffers ondersteunen bij het indienen van een vordering benadeelde partij gericht op het vergoeden van schade en het opstellen van een slachtofferverklaring. Het OM moet het slachtoffer wijzen op de hulp die Slachtofferhulp Nederland kan bieden bij het voorbereiden en opstellen van een slachtofferverklaring. Slachtofferhulp Nederland of het Slachtofferloket is aanspreekpunt voor vragen over het spreekrecht. Daarnaast kan Slachtofferhulp Nederland (net als het slachtoffer, de politie, de zaakscoördinator of de officier van justitie) een verzoek indienen voor een slachtoffergesprek met de officier van justitie of de advocaat-generaal voor de zitting.¹⁷¹

Bijstand door vertrouwenspersoon

Bij het algemene deel van het informatieve gesprek bij de politie met het minderjarige slachtoffer mag een vertrouwenspersoon aanwezig zijn. De vertrouwenspersoon mag aanwezig zijn voor juridische bijstand en kan morele of emotionele ondersteuning bieden aan het slachtoffer.¹⁷² De politie onderzoekt dan wel vooraf welke rol (getuige, aanjager van de zaak, beïnvloeder etc.) deze persoon heeft gespeeld. Bij het inhoudelijke deel van het informatieve gesprek mag de vertrouwenspersoon, om redenen van neutraliteit en objectiviteit, niet aanwezig zijn. Slechts in uitzonderlijke gevallen kan de officier van justitie bepalen dat de vertrouwenspersoon hier wel bij aanwezig is. Hetzelfde geldt voor de aangifte.¹⁷³

169 Aanwijzing slachtofferzorg.

170 Toespraak staatssecretaris Teeven van Veiligheid & Justitie bij opening Symposium ‘Slachtoffer-advocatuur: naar een nieuwe specialisatie?’, www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2014/02/26/symposium-slachtoffer-advocatuur-naar-een-nieuwe-specialisatie.html, geraadpleegd op 26 augustus 2015.

171 Aanwijzing slachtofferzorg.

172 Discussiestuk *Getuigen*, p. 28, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015.

173 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

Het slachtoffer mag iemand meenemen naar de zitting om daar (mede) het woord te voeren.¹⁷⁴ Hij kan zelf kiezen door wie hij zich laat bijstaan, bijvoorbeeld een vriend, familielid of een medewerker van Slachtofferhulp Nederland.¹⁷⁵ Bijstand kan ook omvatten het geven van een toelichting op de vordering van de benadeelde partij op de terechtzitting of het beantwoorden van vragen in het kader van de vordering van de benadeelde partij, en kan zich uitstrekken tot bijstand buiten de zitting (bijvoorbeeld tijdens een slachtoffergesprek).¹⁷⁶ Ook mag het slachtoffer zich laten bijstaan door een tolk¹⁷⁷ en zich op de terechtzitting doen vertegenwoordigen door een advocaat.¹⁷⁸

De bijstand die aanwezig mag zijn ter zitting, kan niet worden vergeleken met een *support person*, zoals wordt aanbevolen in diverse internationale documenten (zie paragraaf 2.3.4). Dit is een specifiek getrainde beroepskracht, die het kind gedurende de gehele strafrechtelijke procedure beschermt en ondersteunt.¹⁷⁹ Internationale regelgeving bepaalt dat de minderjarige telkens vergezeld moet kunnen worden door zijn ouder of een speciaal daartoe aangewezen bijzondere vertegenwoordiger¹⁸⁰, terwijl bijstand door een vertrouwenspersoon in de nationale regelgeving niet mogelijk is bij het inhoudelijke deel van het informatieve gesprek waarin het delict wordt besproken (wel bij het inleidende en afsluitende deel waarin algemene informatie over de procedure wordt gegeven), de aangifte, of het getuigenverhoor. De figuur van een *support person* komt niet voor in het Nederlandse systeem. Nader onderzoek is nodig naar de wijze waarop de ondersteuning van minderjarige slachtoffers gedurende het gehele strafproces en de nasleep daarvan in de Nederlandse situatie wordt geboden om zo te bepalen of er behoefte is om hierbij één professional aan te wijzen die het minderjarige slachtoffer van begin tot eind kan begeleiden.

Rechtsbijstand

Artikel 51c Sv geeft het slachtoffer de mogelijkheid om zich te laten vertegenwoordigen door een advocaat. Omdat deze bijstand is geregeld in de algemene titel van het Wetboek van Strafvordering betekent dit dat het recht op bijstand het hele strafproces omvat. Voor het slachtoffer houdt het in dat hij zich ook kan laten bijstaan door een advocaat bij het verhoor door de politie.¹⁸¹ De rol van de advocaat bestaat vooral uit het informeren van het slachtoffer over zijn rechten en plichten en daarnaast kan hij morele en emotionele ondersteuning bieden.¹⁸²

Slachtoffers van een ernstig gewelds- of zedenmisdrijf kunnen zich op basis van artikel 44 lid 4 en lid 5 van de Wet op de Rechtsbijstand kosteloos door een advocaat laten bijstaan, mits vervolging is ingesteld en het slachtoffer, in overeenstemming met artikel 3 van de Wet Schadefonds geweldsmisdrijven, in aanmerking komt voor een uitkering.¹⁸³ Dat slachtoffers van een ernstig gewelds- of zedenmisdrijf zich kosteloos kunnen laten bijstaan door een advocaat is in lijn met de internationale regelgeving.¹⁸⁴ Echter, dit kan enkel indien vervolging is ingesteld (zie ook paragraaf 2.3.4).

¹⁷⁴ Artikel 51c lid 1 Sv

¹⁷⁵ *Kamerstukken II* 1989/90, 21 345, nr. 3, p. 31; *Kamerstukken II* 2004/05, 30 143, nr. 3, p. 22. Zie ook HR 16 juni 2010, ECLI:NL:HR:2010:RM2449 en HR 14 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3703.

¹⁷⁶ *Kamerstukken II* 2004-2005, 30 143, 3, p. 21-22; Aanwijzing slachtofferzorg, p. 11, onder 3.8.1.

¹⁷⁷ Artikel 51c lid 3 Sv.

¹⁷⁸ Artikel 51c lid 2 Sv.

¹⁷⁹ Artikel 24 ECOSOC/RES/2005/20.

¹⁸⁰ Artikel 20 Richtlijn 2011/93/EU. Minder dwingend: artikel 25 ECOSOC/RES/2005/20.

¹⁸¹ J. Candido e.a., 2013, *Slachtoffer en de Rechtspraak. Handleiding voor de strafrechtspraktijk*, p. 32.

¹⁸² Discussiestuk: *Getuigen*, p. 27, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015.

¹⁸³ Dit geldt niet voor slachtoffers in het algemeen. In beginsel geldt dat slachtoffers geen recht hebben op kosteloze toevoeging van een advocaat van rechtswege. Het slachtoffer kan echter wel zelf een advocaat zoeken, en bovendien voor gesubsidieerde rechtsbijstand in aanmerking komen.

¹⁸⁴ Artikel 3 Lanzarote Verdrag.

Eisen aan advocaten

Sinds 1 juli 2014 is er een verplichte basisopleiding slachtofferadvocatuur voor advocaten van slachtoffers van ernstige zeden- en geweldsmisdrijven. Zonder deze opleiding komen advocaten niet meer in aanmerking voor vergoeding van de rechtsbijstand door de Raad voor Rechtsbijstand. Ook zal er in de opleiding voor advocaat-stagiaires specifieke aandacht komen voor slachtoffers.

Het opleidingsprofiel van de basisopleiding slachtofferadvocatuur is in overleg met de beroepsverenigingen LANGZS¹⁸⁵, Advocaten voor Slachtoffers van Personenschade (ASP), Vereniging van Letselschade Advocaten (LSA), de Raad voor de Rechtsbijstand en de Nederlandse Orde van Advocaten (NOVA) tot stand gekomen.¹⁸⁶ Binnen de opleiding is vooralsnog geen specifieke aandacht voor het bijstaan van, en de omgang met, minderjarige slachtoffers van zedenmisdrijven.¹⁸⁷

Alhoewel de recent ingestelde verplichte opleiding voor slachtofferadvocaten een goede zaak is, is het in het licht van de internationale verplichtingen noodzakelijk dat binnen de opleiding ook specifieke aandacht is voor het verlenen van rechtsbijstand aan minderjarige slachtoffers, zodat de advocaten de relevante kennis hebben over bijvoorbeeld: de rechten van het kind, het civiele jeugdrecht en de verschillende betrokken instanties.¹⁸⁸ Daarnaast dient de advocaat te beschikken over (kennis van) interviewtechnieken, ontwikkelingspsychologie, communiceren met kinderen en pedagogische vaardigheden.

3.4 Uit de praktijk

Multidisciplinair werken

In dit onderzoek zijn de geïnterviewde professionals bevraagd over hun ervaringen met en visie op multidisciplinair werken. Meerdere geïnterviewde professionals benadrukken het belang van een multidisciplinaire aanpak. Door samen te werken wordt het slachtoffer minder belast. Eén van de professionals wijst erop dat wanneer dat niet gebeurt, en het slachtoffer in verschillende verhoren en gesprekken met alle betrokken instanties opnieuw wordt gevraagd om alles in detail te beschrijven, het risico bestaat dat het minderjarige slachtoffer hierdoor (opnieuw) getraumatiseerd raakt. Door samen te werken wordt voorkomen dat een slachtoffer onnodig vaak dezelfde vragen moet beantwoorden of de kleren moet uittrekken voor onderzoek of om letselduiding te kunnen doen. Daarnaast kan het slachtoffer direct medische zorg krijgen.

Het niet onnodig belasten speelt ook een rol bij de beoordeling of een kind moet worden onderzocht door de forensisch arts. De geïnterviewde forensisch arts laat weten dat het in bepaalde gevallen ook mogelijk is om het dossier van het kind te onderzoeken.

“Wat steeds vaker gebeurt, is dat je even gaat brainstormen met een professional over wat er het beste dient te gebeuren. Want wat je altijd wil voorkomen is dat een kind extreem belast wordt door heel veel onderzoeken, of door onnodige onderzoeken. Want je moet op maat werken.”¹⁸⁹

¹⁸⁵ Advocaten die gespecialiseerd zijn in het bijstaan van slachtoffers in zedenzaken hebben zich verenigd in het advocatennetwerk Stichting Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zeden Slachtoffers (LANGZS).

¹⁸⁶ ‘Verplichte basisopleiding voor advocaten van slachtoffers van criminaliteit’ www.rijksoverheid.nl/nieuws/2014/02/26/verplichte-basisopleiding-voor-advocaten-van-slachtoffers-van-criminaliteit.html, geraadpleegd 26 augustus 2015.

¹⁸⁷ Navraag R.A. Korver 2015.

¹⁸⁸ Zoals wordt gesteld ten aanzien van rechtsbijstandverleners aan minderjarige verdachten. G. de Jonge. ‘De verdediging van jongeren’. In: I. Weijers & F. Imkamp. *Jeugdstrafrecht – internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2011, p. 249-262. Dit geldt evenzeer voor minderjarige slachtoffers.

¹⁸⁹ Aldus de geïnterviewde forensisch arts.

Een structurele samenwerking geeft de verschillende disciplines zicht op elkaars werkwijzen en is een basis voor een optimale, integrale werkwijze bij kindermishandeling. De informatie-uitwisseling tussen professionals uit verschillende disciplines draagt bij aan de kennis van elkaars organisaties en de doelstellingen die worden nagestreefd. In het Centrum Seksueel Geweld Utrecht bijvoorbeeld maken de medische en psychologische hulpverleners gebruik van hetzelfde elektronische patiëntendossier, waardoor overvragen van de patiënt of het ontstaan van lacunes in de zorg wordt voorkomen.¹⁹⁰ Dat verhoogt het onderlinge begrip en zorgt voor een constructieve, effectieve en een als respectvol getypeerde samenwerking.¹⁹¹ Dit integratieve karakter van de aanpak kan een belangrijke meerwaarde hebben gezien de grote variatie in werkwijzen binnen het stelsel van zorg voor jeugd. Daarnaast zou de integrale aanpak van voorzieningen kunnen leiden tot een grotere bereidheid van het slachtoffer om aangifte te doen.¹⁹²

Over het delen van informatie met betrekking tot een specifieke zaak binnen een samenwerkingsverband moeten goede afspraken worden gemaakt waarbij rekening wordt gehouden met het beschermen van privacy. Voor de politie kan het in het kader van de waarheidsvinding van belang zijn om informatie van de behandelaar te krijgen en andersom kan het voor de behandelaar van belang zijn om informatie van de politie te krijgen om de focus voor de begeleiding en behandeling te bepalen. Een psycholoog noemt als voorbeeld een meisje dat heel bang is om de dader tegen te komen. In zo'n situatie is het voor een hulpverlener goed om met de politie te kunnen bespreken hoe reëel deze angst is.

De geïnterviewde forensisch arts laat weten dat er onderscheid wordt gemaakt tussen de wijze van rapporteren richting de politie en richting curatieve artsen en andere hulpverleners. Medische informatie wordt wel naar de artsen gerapporteerd, maar niet naar de politie en opsporingsinformatie gaat niet naar de artsen of andere hulpverleners, maar wel naar de politie:

“Die scheiding moet je steeds aanbrengen. En dat ligt er puur in dat het AMK en BJZ alles met ouders moeten delen, dus als je daar opsporingsinfo gaat doorspelen dan ligt het op straat.”

Uit de ervaringen van geïnterviewde professionals blijkt dat de uitwisseling van informatie tussen de verschillende disciplines vaak stroef loopt en nader onderzoek en afspraken vergt.

De ervaring van de geïnterviewde professionals die werken in multidisciplinaire samenwerkingsverbanden laat zien dat goede afspraken te maken zijn:

“De verpleegkundige of de arts kan geen verhoor afnemen. Dat is de taak van de politie. Niet reageren op wat het kind vertelt tijdens het medisch onderzoek is echter ook geen optie, omdat het kind dan zich niet serieus genomen kan voelen en dit de vertrouwensband kan schaden. De verpleegkundigen en artsen hebben speciale technieken geleerd om kinderen te laten vertellen. De kinderen worden gestimuleerd om te vertellen waardoor het lijkt alsof de verpleegkundige of arts begrip toont. Echt begrip tonen kan niet, omdat zij niet weten wat de feiten zijn en beïnvloeding en suggestie moet worden voorkomen. Bovendien wordt alles op audio opgenomen zodat als een kind uit zichzelf uitlatingen doet tijdens het medisch forensisch onderzoek dit eventueel in de strafzaak kan worden gebruikt. Dit kan nodig zijn als het kind in de verhoorstudio niets meer zegt, maar tijdens het forensisch onderzoek wel wat heeft verteld. Alles is gewoon transparant. Dan kun je ook kijken wat de bewijskracht is. De advocaat kan horen wat de verpleegkundige heeft gezegd.”¹⁹³

190 Bicanic e.a., 'Gebruik van voorzieningen door slachtoffers in het Centrum Seksueel Geweld', (conceptversie 2014).

191 Huurdeman & De Jong, 2014, p. 45 en 54.

192 Campbell e.a., 'Prosecution of adult sexual assault cases a longitudinal analysis of the impact of a sexual assault nurse examiner program', 2012.

193 Aldus de geïnterviewde forensisch arts.

Over de verhouding tussen het strafrechtelijk traject en het starten van een psychologische behandeling worden verschillende ervaringen gedeeld. Zo wordt benadrukt dat het lastig is dat niet met de behandeling kan worden gestart vanwege het strafrechtelijk traject. Anderzijds wordt gewezen op de mogelijkheid om zonder belemmeringen te starten met behandelen na het verhoor. Vanuit de juridische praktijk wordt door een professional gewezen op het belang om samen over een zaak te gaan praten wanneer er sprake lijkt te zijn van problemen tussen het opsporingsbelang en het hulpverleningsbelang. In de ervaring van deze professional is het dan mogelijk om gezamenlijk tot een oplossing te komen.

Een professional werkzaam in een multidisciplinair samenwerkingsverband laat weten weliswaar te wachten met traumabehandeling tot de politie haar werk heeft gedaan, maar voor die tijd wel aan de slag te kunnen met de hulpverlening en ondersteuning aan een minderjarige:¹⁹⁴

“Een minderjarig slachtoffer wordt onderzocht. Er wordt sporenonderzoek verricht, letselduiding gedaan en het slachtoffer krijgt medische zorg: antibiotica tegen besmetting met soa en pepmedicatie tegen besmetting met HIV en de morning-after pil tegen zwangerschap. Als dit is gebeurd, kan de psycholoog aan de slag. De psycholoog wil de politie niet voor de voeten lopen en stuurt er altijd op aan om de aangifte, als iemand dat wil doen en als de politie ook echt denkt dat daar een goede zaak ligt, zo snel mogelijk te realiseren. Dus eerst aangifte, dan sluiten wij daarna snel aan.”

Ondersteuning en advies geven aan kinderen en jongeren en ouders over wat ze beter wel en niet kunnen doen op dit moment kan wel worden gegeven:¹⁹⁵ *“Dat heeft vaak te maken met normaliseren, van ‘ga naar school, voetbal, zoek ook afleiding’. En ook heel veel informatie wordt er gegeven over wat normaal is als je seksueel geweld hebt meegemaakt, wat je kunt verwachten en dat je daar niet van hoeft te schrikken en het vaak vanzelf wel met de tijd een beetje over gaat.”*

Bejegening vanuit het Openbaar Ministerie

De officier van justitie heeft een specifieke training gehad over het horen van minderjarigen, als onderdeel van de opleiding waarmee het zedencertificaat wordt behaald. In deze verhoorcursus wordt, aldus de geïnterviewde officier, onder meer aandacht besteed aan: beïnvloedbaarheid en ontwikkelingsstadia. Het zou volgens de officier wenselijk zijn om daarnaast meer te weten over wat trauma met slachtoffers doet, hoe dit het gedrag van mensen beïnvloedt. Deze kennis zal helpen in de wijze waarop een slachtoffer wordt bejegend. Het uitwisselen van wetenschappelijke kennis hierover is nodig en kan nog beter, zodat hierop beleid kan worden gemaakt. In het verlengde hiervan ligt de wens om het samenwerken in multidisciplinair verband rondom een slachtoffer goed uit te bouwen: alle relevante instanties zijn betrokken en kijken op basis van wat wetenschappelijk bekend is naar wat er moet gebeuren in het voorliggende geval. Ook hier zien we het belang van uitwisseling tussen beroepsgroepen in (multidisciplinaire samenwerkingsverbanden) terug voor de deskundigheidsbevordering (zie ook paragraaf 6.3.2).

Een psycholoog laat weten goede verhalen te horen over de bejegening van de officier van justitie en ook de slachtofferadvocaat vindt dat het contact met het minderjarige slachtoffer tijdens het slachtoffergesprek goed gaat. De officier laat weten niet veel rechtstreeks met het kind (jonger dan 12) te communiceren.

Sommige officieren vragen in bepaalde zaken het slachtoffer na afloop van de zitting hoe het is gegaan. Ook tijdens de zitting kan de officier contact zoeken met het slachtoffer, al ziet de officier wat dat betreft een kleine rol voor hem omdat ter zitting de strafzaak en de verdachte

194 Geïnterviewde psycholoog.

195 Geïnterviewde psycholoog.

voor de officier centraal staan en niet het slachtoffer. Wat de officier ook doet is een schorsing vragen om uitleg te geven wanneer hij inschat dat het slachtoffer niet begrijpt wat er gebeurt, aldus de geïnterviewde officier.

Wat de officier volgens Tim (13) goed deed was dat hij nadat hij zijn verklaring had voorgelezen nog vragen stelde aan de rechter en bleef doorgaan. *“Ik had wel echt het gevoel dat ze voor de volle 100 procent voor ons ging, misschien wel voor 200 procent.”* Wat de officier wat hem betreft beter had kunnen doen was een hogere straf vragen.

Slachtofferhulp Nederland

Uit de interviews met ervaringsdeskundigen blijkt dat een aantal van hen de begeleiding vanuit Slachtofferhulp heeft gewaardeerd. Enerzijds vanwege het begrip en anderzijds de praktische begeleiding. Genoemd wordt de begeleiding:

- bij het hele traject;
- bij het invullen van de formulieren aan het begin over of je op de hoogte gehouden wilt worden, over de uitoefening van het spreekrecht en dergelijke;
- bij het schrijven van de slachtofferverklaring;
- ter zitting door aantekeningen te maken en na afloop de zitting door te spreken.

Ook is genoemd dat de medewerker van Slachtofferhulp in de gaten hield of de procedures werden gevolgd en of de advocaat deed wat hij moest doen.

Naast waardering voor de begeleiding vanuit Slachtofferhulp is er ook kritiek geuit, zowel door ervaringsdeskundigen als professionals. Zo verwijten enkele ervaringsdeskundigen de medewerkers van Slachtofferhulp onkunde. De moeder van Zoë (5) is teleurgesteld omdat zij bezwaar wilde maken tegen de terugkeer van de verdachte in de woonplaats en de medewerker van Slachtofferhulp vertelde dat dit niet kon. Via andere wegen heeft ze toen toch de informatie gekregen die ze nodig had. De moeder had verwacht dat ze van de medewerker van Slachtofferhulp informatie had kunnen krijgen over de routes die er zijn en dat die kon helpen bij het opstellen van een bezwaarschrift.

Zowel de rechter als de advocaat die deelnamen aan dit onderzoek geven in zedenzaken de voorkeur aan bijstand door een advocaat boven dat van een medewerker van Slachtofferhulp. Een advocaat is beter op de hoogte van het opbouwen van een realistische vordering schadevergoeding en de juridische consequenties. Dit gaat niet altijd goed. Onderzocht moet worden of dit signaal breder gedragen wordt. Indien dat het geval is zou onderzocht moeten worden of de juridische ondersteuning moet worden voorbehouden aan een slachtofferadvocaat.

Vanuit de hulpverlening wordt benadrukt dat er naast slachtofferhulp, voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik, gespecialiseerde traumabehandeling nodig is. Het is belangrijk dat Slachtofferhulp kan doorverwijzen. De moeder van Sven en Jenna (8 en 6 jaar) is bijvoorbeeld niet goed doorverwezen door Slachtofferhulp. De moeder kreeg bovendien te horen dat het gedrag van haar zoon raar was. *“Ik wou eigenlijk niet zo graag ‘raar’ horen in het begin”.*

Bijstand door vertrouwenspersoon

Een vertrouwenspersoon mag tijdens het informatieve gesprek of het verhoor in beginsel niet aanwezig zijn bij het inhoudelijk gedeelte. Wel mag hij aanwezig zijn bij de uitleg over de juridische procedure en het mogelijke vervolg. Uitzondering hierop is mogelijk (zie paragraaf 3.3).

Toen Ivan (12) in hoger beroep, in opdracht van de rechter-commissaris, werd verhoord, waren zijn moeder en zijn behandelend psycholoog aanwezig in de regiekamer (achter glas) van de verhoorstudio. Dit gebeurde op verzoek van de moeder die fel tegen een nieuw verhoor was.

“Nou dan wil ik dat zijn behandelend psycholoog erbij is. Want het gaat gewoon niet goed met hem en je gaat zo veel oprakelen en hij is op dit moment zo onstabiel.” (zie verder paragraaf 7.4).

De Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken heeft de invloed die vertrouwenspersonen kunnen hebben op de aangifte in kaart gebracht aan de hand van een ontuchtzaak waarin een minderjarig slachtoffer aangifte deed. De volgende mogelijke voordelen en risico's van bijstand door een vertrouwenspersoon bij het politieverhoor kwamen hier naar voren:

- “Aanwezigheid van een vertrouwenspersoon tijdens het verhoor bij de politie kan bijdragen aan het voorkomen van traumatisering, doordat de getuige kan worden opgevangen en ondersteund.
- De aanwezigheid van een vertrouwenspersoon kan suggestieve vragen of druk op de getuige voorkomen of verminderen.
- De vertrouwenspersoon kan ervoor zorgen dat de rechten van de getuige worden uitgeoefend (bijvoorbeeld bij een minderjarige die niet zelf in staat is deze rechten volledig te begrijpen of uit te oefenen).
- Bijstand door een ander dan de raadsman zou een oplossing kunnen zijn om de getuige toch ondersteuning te bieden in die gevallen waarin er geen recht is op gratis rechtsbijstand.”

Aan de bijstand zijn ook mogelijke risico's verbonden. De volgende worden hier vermeld.

- “De vertrouwenspersoon zou kunnen zorgen voor verwarring tijdens het verhoor wanneer deze niet precies weet wat zijn of haar rol is.
- De vertrouwenspersoon zou het verhoor kunnen beïnvloeden. Te denken valt aan de situatie waarin de getuige niet of niet volledig durft te verklaren in aanwezigheid van de vertrouwenspersoon. Dit komt bijvoorbeeld voor bij minderjarigen die hun ouders meenemen als vertrouwenspersoon.
- De vertrouwenspersoon zou het opsporingsonderzoek kunnen frustreren doordat deze na afloop van het verhoor anderen gaat beïnvloeden of op andere wijze de bij het verhoor opgedane kennis gebruikt.”¹⁹⁶

Door de geïnterviewde professionals vanuit de juridische praktijk en de hulpverlening worden de volgende risico's genoemd die verbonden zijn aan het aanwezig laten zijn van ouders:

- Als een ouder aanwezig is bij het verhoor, kan deze zelf niet meer als getuige worden gehoord.
- De aanwezigheid van een ouder kan het lastiger maken voor een kind om te praten over wat er is gebeurd. Het praten over seksualiteit in het bijzijn van ouders kan lastig zijn. Een minderjarige kan het verhaal net anders aan de ouders hebben verteld, of wil de ouder sparen (nadat hij verdriet en boosheid bij de ouder heeft gezien).
- Wanneer een ouder optreedt als vertrouwenspersoon loopt de ouder het risico secundair getraumatiseerd te raken door het verhaal van het kind, waardoor de steunfunctie van de ouder in de dagelijkse thuissituatie onder druk komt te staan en de ouder minder goed in staat is om het kind op te vangen. De voorkeur zou dan ook uit moeten gaan naar het inzetten van een steunfiguur die enige afstand heeft tot het kind, zoals een professional vanuit de gezondheidszorg of van Slachtofferhulp Nederland.

Door de zedenrechercheur wordt bezwaar geuit tegen het inzetten van een hulpverlener als vertrouwenspersoon, omdat naar zijn mening hulpverleners sneller ‘geschokt’ zijn, hetgeen belemmerend is voor het gesprek. Hij ziet dan ook geen meerwaarde in de aanwezigheid van

¹⁹⁶ Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken (CEAS), Rapport van het driemanschap in de Enschedese Ontuchtzaak, december 2007 (www.om.nl/onderwerpen/commissie-evaluatie/, geraadpleegd 26 augustus 2015). Aangehaald in: Discussiestuk Getuigen, p. 28, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015.

een vertrouwenspersoon bij het inhoudelijke gedeelte. Een psycholoog begrijpt dat de meeste zedenrechercheurs de behandelaar liever niet achter het scherm aanwezig hebben, omdat dit de ondervraging negatief kan beïnvloeden wanneer het slachtoffer van 12 jaar of ouder aan de behandelaar een ander verhaal heeft verteld. De psycholoog vindt het dan ook goed dat de behandelaar of een ouder hier niet bij aanwezig is. Er zijn wel bijzondere situaties. Bijvoorbeeld wanneer het gaat om iemand met een beperking. In dergelijke bijzondere situaties kan een gespecialiseerde studioverhoorder ingeschakeld worden.

Twee van de geïnterviewde minderjarigen gaven aan dat ze graag een leeftijdsgenoot ter ondersteuning hadden meegenomen naar het informatieve gesprek/verhoor. Bij Maaïke (15) ging het om een medeslachtoffer en bij Jeanine (16) om een vriend die haar al vaker had ondersteund. Tess (13) vertelt dat ze het op zich niet erg vond dat ze het verhoor alleen moest voeren, maar dat ze als dat mogelijk was geweest wel graag iemand erbij had gehad om haar te steunen. Feline (16) zegt dat ze geen advocaat had en haar moeder er niet bij wilde hebben.

Eigen rechtsingang

Enkele advocaten ervaren het als knelpunt dat minderjarigen geen eigen rechtsingang hebben, waardoor zij een ouder of wettelijk vertegenwoordiger nodig hebben om zich tot een advocaat te kunnen wenden. Dit kan een probleem zijn wanneer de wettelijke vertegenwoordiger de belangen van de minderjarige onvoldoende of niet kan behartigen. Zo is het niet kunnen starten van een artikel 12-Sv procedure zonder tussenkomst van een wettelijk vertegenwoordiger is om deze reden problematisch, aldus een advocaat.

Rechtsbijstand

De ondersteuning door een slachtofferadvocaat is volgens verschillende professionals essentieel voor het slachtoffer. Ruim driekwart van de LANGZS-advocaten die de vragenlijst hebben ingevuld, onderschrijven het belang van het ambtshalve toevoegen van een advocaat aan minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik. Dit zodat de advocaat de minderjarige en/of zijn ouders kan wijzen op juridische keuzemogelijkheden, hen kan leiden door het doolhof van (beleids)regels, een deskundige belangenbehartiging kan bieden, kan helpen secundaire victimisatie te voorkomen en het slachtoffer kan begeleiden door het gehele strafproces. Voorwaarde is wel dat de advocaat gespecialiseerd is in zedenzaken met minderjarige slachtoffers.

De geïnterviewde rechter pleit voor een piketregeling in iedere rechtbank zodat alle slachtoffers van seksueel misbruik standaard een slachtofferadvocaat krijgen toegewezen. In zijn rechtbank wordt hiermee gewerkt waardoor iedere minderjarige of volwassene die aangifte doet van een zedenmisdrijf direct een gespecialiseerde advocaat krijgt die vanaf dat moment het slachtoffer begeleidt door het strafproces.

De slachtofferadvocaat moet bovendien zo vroeg mogelijk in het proces beschikbaar zijn voor het slachtoffer omdat de eerste dagen essentieel kunnen zijn in het kader van de bewijsvergaring.¹⁹⁷ Een piketregeling biedt daarbij uitkomst. In antwoorden op de vragenlijst onder advocaten, maar ook in interviews met verschillende professionals, komt het belang van zo snel mogelijk het slachtoffer in contact brengen met een advocaat nadrukkelijk naar voren. Meerdere professionals geven zelfs aan dat dit een van de eerste dingen is die geregeld moeten worden om het strafproces voor deze minderjarigen te verbeteren.

De geïnterviewde advocaat laat weten dat hij vaak in beeld komt nog voor het echte strafproces start, vaak nog voor de aangifte er ligt. Hij wordt veelal benaderd door ouders van minderjarige slachtoffers in de leeftijd van 12-14 jaar voor advies, al dan niet na tussenkomst van Slachtofferhulp. Voorzichtigheid is daarbij geboden omdat de zedenrechercheur een authen-

197 Aldus de geïnterviewde rechter.

tiek verhaal wil. Aan het slachtoffer legt hij de processuele kant van de aangifte uit en dat hij niet met hem over de feiten kan praten, om hem geen woorden in de mond te leggen. In dit vroege stadium kan een slachtofferadvocaat verder weinig doen. In dat kader is het vermeldenswaardig dat een ouder aangaf dat hij, achteraf gezien, graag nog voor de aangifte contact had gehad met een advocaat, omdat die hem had kunnen informeren over de gevolgen van een aangifte, waaronder dat je die niet kunt intrekken (bijvoorbeeld als zou blijken dat de zitting niet achter gesloten deuren plaatsvindt).

De geïnterviewde advocaat wil graag een rol tijdens het verhoor. Een argument voor het verstevigen van de mogelijkheden van de slachtofferadvocaat tijdens het verhoor ter zitting kan gevonden worden in de rol van de officier van justitie die ter zitting niet primair naast het slachtoffer staat. Voor een deel draagt de officier van justitie zorg voor de begeleiding van het slachtoffer, maar voorop staat de strafzaak. Een slachtofferadvocaat daarentegen is er alleen voor het slachtoffer, is gespecialiseerd in dit soort strafzaken en daarom onmisbaar. De geïnterviewde rechter hecht er sterk aan dat slachtoffers van seksueel misbruik worden bijgestaan door een gespecialiseerde slachtofferadvocaat die naar zijn mening een cruciale rol speelt in de voorbereiding van het slachtoffer op de zitting. Zijn ervaring is dat slachtoffers lang niet altijd voldoende geïnformeerd op zitting verschijnen, doordat ze geen advocaat hebben.

De ervaringsdeskundigen die deelnamen aan het onderzoek geven aan de ondersteuning van hun advocaat zeer te hebben gewaardeerd. Zie bijvoorbeeld het citaat van Feline aan het begin van dit hoofdstuk. De moeder van Ivan spreekt ook haar waardering uit over haar advocaat en vindt dat hij goed wist hoe hij met haar zoon een gesprek moest voeren.

3.5 Conclusies en aanbevelingen

Multidisciplinair werken in strafzaken waarbij minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik betrokken zijn, dient landelijk te worden ingevoerd zodat gehoor wordt gegeven aan de vereisten in de internationale en Europese regelgeving naar een snellere, kindvriendelijke, meer gestructureerde en multidisciplinaire aanpak van kindermishandeling die verdere traumatisering van slachtoffers probeert te voorkomen. Het OM heeft een belangrijke taak in het bieden van slachtofferzorg. Ook is de officier van justitie, vanuit de gedachte dat de strafrechtelijke procedure het leed en de schade voor slachtoffers niet mag vergroten, verantwoordelijk voor de bejegening van het slachtoffer.

Hoewel er wel specifieke opleidingseisen gelden voor officieren van justitie die met zedenzaken te maken hebben, wordt op papier niet duidelijk of dit specifieke eisen stelt aan de expertise van officieren die met minderjarige slachtoffers te maken krijgen. Voor de politiefunctionarissen, waaronder zedenrechercheurs, is met uitzondering van studioverhoorders niet vereist dat zij beschikken over specifieke kennis ten aanzien van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik.

Hoewel een zedenofficier van justitie beschikt over kennis van de ontwikkeling van kinderen is deze kennis (afgaande op de beschrijving van de officier) vooral gericht op de beïnvloedbaarheid van kinderen. Dit betreft kennis die de officier helpt bij het interpreteren van een verhaal in het kader van de waarheidsvinding. Naast deze kennis is echter ook, onder meer, kennis nodig die specifiek is gericht op spreken met kinderen, de gevolgen van trauma als gevolg van seksueel misbruik bij minderjarige slachtoffers en wat dit betekent voor de vraagstelling aan de minderjarige, de interpretatie van zijn reacties en bejegening. Bovendien is kennisuitwisseling belangrijk tussen beroepsgroepen, hetgeen kan worden bevorderd door samenwerking in multidisciplinaire teams.

Via het Slachtofferloket wordt de samenwerking tussen de politie, Slachtofferhulp Nederland en het OM geregeld in het bieden van slachtofferzorg. Alhoewel de staatssecretaris het beleid voorstaat waarin de slachtofferadvocatuur als samenwerkingspartner wordt gezien, wordt de

slachtofferadvocaat niet genoemd in de 'Aanwijzing slachtofferzorg'. Het ligt voor de hand om de Aanwijzing op dit punt aan te passen.

Vanuit de praktijk is, naast waardering, ook kritiek geuit op de begeleiding vanuit Slachtofferhulp Nederland. Deze kritiek richtte zich met name op de juridische ondersteuning wat betreft het opstellen van de vordering tot schadevergoeding en het doorverwijzen naar passende zorg. Onderzocht moet worden of dit signaal breder gedragen wordt en, indien dat het geval is, of de juridische ondersteuning niet moet worden voorbehouden aan een slachtofferadvocaat.

Omdat het doorverwijzen naar passende hulpverlening vanuit de politie en Slachtofferhulp niet altijd goed gaat moet worden overwogen om 'het beschikken over kennis van het beschikbare hulpaanbod specifiek gericht op de behandeling van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in de regio' op te nemen in nationale regelgeving.

Het verdient aanbeveling om voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik een aparte regeling te formuleren wat betreft bijstand door een vertrouwenspersoon. Internationale regelgeving bepaalt dat de minderjarige telkens vergezeld moet kunnen worden door zijn ouder of een andere bijzondere vertegenwoordiger.¹⁹⁸ Bijstand door een vertrouwenspersoon is in de nationale regelgeving niet mogelijk tijdens het inhoudelijke deel van het informatieve gesprek en politieverhoor maar wel bij het inleidende en afsluitende deel van het informatieve gesprek, de aangifte, of het getuigenverhoor. Wie de rol van vertrouwenspersoon het beste kan vervullen in zedenzaken, op welke momenten en wie daarover beslist, moet goed afgewogen worden tegen de eerder genoemde risico's van diens aanwezigheid. Voor minderjarige slachtoffers moet, met in achtneming van de voordelen en risico's, worden afgewogen wie deze rol in zedenzaken het beste kan vervullen.

In bepalingen van internationaal recht wordt de figuur van een *support person* genoemd. Deze figuur is niet terug te vinden in het Nederlandse systeem. In hoeverre aan een dergelijk figuur behoefte is moet nader worden onderzocht.

Enkele advocaten noemen als knelpunt dat minderjarige slachtoffers geen eigen rechtsingang hebben. Het verdient aanbeveling om het mogelijk te maken dat een minderjarig slachtoffer zich rechtstreeks tot een advocaat kan wenden. Ook zou het voor een minderjarige mogelijk moeten zijn om zonder bemoeienis van een wettelijke vertegenwoordiger een artikel 12 Sv-procedure te kunnen instellen.

Een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik kan kosteloos bijstand krijgen van een advocaat. Echter, het verdient aanbeveling om een advocaat zo spoedig mogelijk, nog voor de aangifte, toe te voegen. Meerdere professionals geven aan dat dit een van de eerste dingen is die geregeld moeten worden om het strafproces voor deze minderjarigen te verbeteren. Een piketregeling voor rechtsbijstand aan minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik biedt daarbij uitkomst, en dient in alle arrondissementen te worden ingevoerd. De toevoeging van een gespecialiseerde slachtofferadvocaat in zedenzaken is voor minderjarige slachtoffers van groot belang om hen gedurende het hele strafproces te begeleiden. Ervaringen laten bovendien zien dat meer ondersteuning door middel van een slachtofferadvocaat wenselijk is. Bijvoorbeeld tijdens de verhoren bij de politie, de rechter-commissaris en ter zitting. De mogelijkheden tot uitbreiding van de ondersteuningsmogelijkheden van de slachtofferadvocaat, en daarmee de versterking van de positie van het minderjarige slachtoffer, dienen te worden onderzocht.

¹⁹⁸ Artikel 20 Richtlijn 2011/93/EU. Minder dwingend: artikel 25 ECOSOC/RES/2005/20.

AANBEVELINGEN

- Zorg ervoor dat multidisciplinair werken in zedenzaken met minderjarige slachtoffers in het hele land wordt ingevoerd.
- Voeg in de 'Aanwijzing slachtofferzorg' de slachtofferadvocaat toe aan de samenwerkingspartners van het OM zodat, in lijn met het door de staatssecretaris uitgestippelde beleid, de positie van de slachtofferadvocaat duidelijker wordt ingebed,
- Onderzoek of de juridische dienstverlening vanuit Slachtofferhulp Nederland volstaat en hoe deze taken zich verhouden tot het werk van de slachtofferadvocaat.
- Formaliseer de eis dat minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik via het Slachtofferloket en de politie kunnen worden geïnformeerd over passende hulpverlening.
- Bepaal nader wie de rol van vertrouwenspersoon het best kan vervullen, in welke situaties de vertrouwenspersoon een rol kan spelen en wie daarover beslist.
- Onderzoek de behoefte en mogelijkheden voor het introduceren van de figuur van de *support person* in het nationale systeem.
- Formuleer een aparte regeling betreffende de bijstand door een vertrouwenspersoon voor minderjarige slachtoffers.
- Creëer voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik een eigen rechtsingang, zodat zij onder meer zonder bemoeienis van een wettelijke vertegenwoordiger een artikel 12 sv-procedure kunnen instellen, en de mogelijkheid hebben om zich zelf tot een advocaat te wenden.
- Zorg ervoor dat er in alle arrondissementen een piketregeling is voor rechtsbijstand van gespecialiseerde slachtofferadvocaten aan minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik, zo vroeg mogelijk in het strafproces.
- Zorg ervoor dat de officieren van justitie die zedenzaken behandelen waar minderjarige slachtoffers bij zijn betrokken specifiek getraind zijn in het omgaan en spreken met deze doelgroep. Zorg ervoor dat zij in ieder geval kennis hebben over: de ontwikkeling van kinderen, de effecten van trauma als gevolg van seksueel misbruik, samenwerken met de hulpverlening en gespreksvoering.
- Zorg ervoor dat slachtofferadvocaten die minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik bijstaan beschikken over specialistische kennis gericht op deze groep minderjarigen.
- Zorg ervoor dat de beroepskrachten die een rol hebben in het strafproces op de hoogte zijn van de gevolgen van traumatische ervaringen en weten welk aanbod aan specialistische zorg er is in de regio waar zij werken, zodat zij het minderjarige slachtoffer en zijn ouders daarover kunnen informeren.

4. INFORMATIE VANUIT DE POLITIE EN HET OPENBAAR MINISTERIE

“Mijn ouders hebben ook nog een paar keer gebeld (na de aangifte): ‘wat gaat er nu dan gebeuren?’ Maar toen zeiden ze dat ze ermee bezig waren. Maar het was vier maanden geleden en ik heb nog steeds niks gehoord.”

Verteld door Tess (13)

4.1 Inleiding

Het recht van een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik om gehoord te worden gaat veel verder dan enkel het horen van het kind. Een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik moet daadwerkelijk kunnen participeren in het strafproces op een manier die past bij zijn ontwikkelingsniveau. Het recht op participatie is een van de algemene beginselen van het VN-Kinderrechtenverdrag. Om effectief te kunnen participeren is verwezenlijking van het recht op informatie een essentiële randvoorwaarde. In dit hoofdstuk wordt besproken in hoeverre Nederland voldoet aan de internationale normen voor het recht op informatie en participatie voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces specifiek gericht op de informerende taak van de politie en het OM. Naast een toets van de huidige wet- en regelgeving, beleid en praktijk die ziet op het recht op informatie en participatie, komt in dit hoofdstuk ook de relevante toekomstige wet- en regelgeving aan bod.

4.2 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader

Participatie en informatie

- Minderjarigen hebben recht op participatie in het strafproces, zij mogen zich laten horen, bewijzen aandragen en de manier kiezen waarop zij hun opvattingen, behoeften en punten van zorg kenbaar maken;
- Minderjarigen hebben gedurende het hele strafproces toegang tot begrijpelijke informatie over hun rechten;
- Minderjarigen worden geïnformeerd over:
 - » hun rechten en de mogelijkheden om hun rechten af te dwingen dan wel schendingen te beëindigen;
 - » de procedure en het verloop van het strafproces, in het bijzonder hun rol hierin;
 - » het tijdstip en de plaats van de zitting;
 - » de mogelijke uitkomsten van het proces en hun beroepsmogelijkheden;
 - » de daadwerkelijke uitkomst van het proces;
 - » de mogelijkheden tot het verkrijgen van schadevergoeding;
 - » het belang, het moment en de manier van afnemen van hun verklaring gedurende het voorbereidend en gerechtelijk onderzoek;
 - » de ondersteuningsmogelijkheden waar zij aanspraak op hebben gedurende het proces;
 - » de mogelijke beschermingsmaatregelen;
 - » de voor hem beschikbare gezondheidszorg, therapeutische interventieprogramma's;
 - » psychologische ondersteuning;
 - » en over de mogelijkheden van (gefinancierde) rechtsbijstand.

4.3 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Momenteel is een aanzienlijk deel van de (uitwerkingen van) normen met betrekking tot informatie en participatie opgenomen in beleidsregels van het College van Procureurs-Generaal (OM) en heeft slechts een klein deel een wettelijke grondslag in het Wetboek van Strafvordering. Daar komt echter verandering in als het wetsvoorstel strekkende tot imple-

mentatie van Richtlijn 2012/29/EU in werking treedt.¹⁹⁹ Zowel voor slachtoffers in het algemeen, als voor minderjarige slachtoffers in het bijzonder, zal het Wetboek van Strafvordering in het kader van informatie en participatie worden herzien.

Vooralsnog is in de 'Aanwijzing slachtofferzorg' vastgelegd dat aan het slachtoffer moet worden gevraagd of hij op de hoogte gehouden wil worden. Als dit het geval is heeft de politie of het OM de taak hem te informeren.²⁰⁰ De informatie moet juist, deskundig en begrijpelijk zijn en het slachtoffer tijdig en volledig bereiken.²⁰¹ Bovendien is voorgeschreven dat ernaar wordt gestreefd om de informatievoorziening en hulpverlening vanuit één centraal punt te laten plaatsvinden. Dit centrale punt is het Slachtofferloket, waarin politie, Slachtofferhulp Nederland en het OM samen diensten verlenen aan slachtoffers (zie ook paragraaf 3.3).²⁰²

Onderwerpen waarover moet worden geïnformeerd

De politie dient het slachtoffer na aangifte te informeren over:

- het afzien van opsporing;²⁰³
- het alsnog indienen van een verzoek bij het OM om nader onderzoek te verrichten;²⁰⁴
- het inzenden van een proces-verbaal tegen een verdachte;²⁰⁵
- over de mogelijkheid om op een ander adres domicilie te kiezen in gevallen waarin het slachtoffer bezwaar heeft tegen het vermelden van de adresgegevens in de aangifte;²⁰⁶
- de mogelijkheden tot schadebemiddeling;²⁰⁷
- de mogelijkheden waarop het slachtoffer schadevergoeding kan verkrijgen;²⁰⁸
- in gevallen van ernstige geweldzaken verwijst de politie naar het Schadefonds Geweldsmisdrijven voor een financiële tegemoetkoming.²⁰⁹

De officier van justitie dient het slachtoffer na aangifte te informeren over:

- de aanvang en de voortzetting van de vervolging (schriftelijk);²¹⁰
- de datum en het tijdstip van de terechtzitting;²¹¹
- de einduitspraak in de strafzaak tegen de verdachte;²¹²
- de mogelijkheid een beklagprocedure ex artikel 12 Sv in te stellen;
- de mogelijkheid om voor praktische, emotionele of juridische ondersteuning een beroep te doen op Slachtofferhulp Nederland.²¹³

Vervolg

Na binnenkomst van een proces-verbaal (aangifte) met betrekking tot seksueel misbruik beslist het OM binnen 60 dagen over de verdere vervolging.²¹⁴ Het OM informeert het slachtoffer hierover.

199 Dit moet in elk geval binnen de implementatietermijn, voor 16 november 2015, gebeuren.

Artikel 27 Richtlijn 2012/29/EU; zie ook *Kamerstukken II 2014/15*, 34 236, nr. 3, p. 1.

200 *Kamerstukken II 2004/05*, 30 143, nr. 3, p. 19-20. Zie ook artikel 51a leden 3 en 4 Sv.

201 Aanwijzing slachtofferzorg.

202 Aanwijzing slachtofferzorg. Zie ook artikel 51e lid 2 Sv.

203 Artikel 51a Sv.

204 Aanwijzing slachtofferzorg.

205 Artikel 51a lid 3 Sv.

206 Aanwijzing slachtofferzorg.

207 Artikel 51h Sv.

208 Artikel 51a lid 4 Sv.

209 Aanwijzing slachtofferzorg.

210 Artikel 51a lid 3 Sv.

211 Artikel 51a lid 3 Sv.

212 Artikel 51a lid 3 Sv.

213 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

214 Een proces-verbaal in een zedenzaak wordt nooit geseponeerd door de politie (zie Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik, onder 'vervolging').

Artikel 12 Sv-procedure

Wanneer het OM besluit om niet te vervolgen of de zaak, onder voorwaarden, seponeert, dan laat het dat zo snel mogelijk aan het slachtoffer weten. Het OM wijst daarbij op de mogelijkheid van een klachtprocedure ex artikel 12 Wetboek van Strafvordering.²¹⁵ Artikel 12 Sv biedt slachtoffers de mogelijkheid om een klaagschrift in te dienen bij het gerechtshof. Als het klaagschrift gegrond wordt verklaard kan het gerechtshof aan het OM bevelen om alsnog vervolging in te stellen, dan wel dat de vervolging wordt voortgezet.²¹⁶

Plannen van de zitting

Bij het vaststellen van de zittingsdatum wordt rekening gehouden met de wensen van de slachtoffers of de nabestaanden, aldus staatssecretaris Fred Teeven in een brief gedateerd 7 november 2014.²¹⁷ De basis hiervoor is gelegd in het Landelijk Aanhoudingenprotocol van het Landelijk Overleg Voorzitters van Strafssectoren (18 november 2011).²¹⁸ Dit Landelijk Aanhoudingsprotocol beveelt aan dat, behoudens zwaarwegende andere belangen, rekening wordt gehouden met de verhindering van slachtoffers of nabestaanden. De staatssecretaris laat hierover weten:

“Dat geldt mutatis mutandis uiteraard ook voor hun raadsliden, gelet op onder meer het recht van het slachtoffer om zich te doen bijstaan en het recht zich te laten vertegenwoordigen bij de uitoefening van het spreekrecht. Het contact met slachtoffers en nabestaanden verloopt tot de zitting via het Openbaar Ministerie, dat dan ook mede tot taak heeft ervoor te zorgen dat bij het plannen van de zitting rekening wordt gehouden met hun verhinderdata. Bij aanvang van de zitting stelt de voorzitter vast of het slachtoffer of de nabestaanden tijdig en goed op de hoogte zijn gesteld van de zitting. Het is dus staand beleid om bij het vaststellen van zittingsdata rekening te houden met de wensen van slachtoffers of nabestaanden.”²¹⁹

Deze taak van het OM is echter niet opgenomen in wet- of regelgeving.

De verdachte wordt minimaal tien dagen voordat de zaak behandeld wordt ter zitting daarvan op de hoogte gebracht door middel van de dagvaarding.²²⁰ Voor het slachtoffer dat aangegeven heeft geïnformeerd te willen worden is enkel bepaald dat hij (schriftelijk) op de hoogte moet worden gebracht van het tijdstip van behandeling.²²¹ Dit dient ‘tijdig’ te gebeuren²²² en indien hij zich gevoegd heeft als benadeelde partij ‘zo spoedig mogelijk’.²²³ Een concrete termijn ontbreekt echter.

Processtukken inzien

Het slachtoffer kan vragen om inzage in de processtukken die voor hem van belang zijn. De officier van justitie geeft hier toestemming voor, tenzij hij kennisneming van de stukken onverenigbaar acht met het belang van een getuige, een zwaarwegend opsporingsbelang, of het

215 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

216 Artikel 12i lid 1 Sv.

217 Brief Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie F. Teeven d.d. 7 november 2014 (kenmerk 581492), ‘Reactie op artikel ‘Gebroken ouders continu tegengewerkt’. Zie www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/11/12/tk-reactie-op-artikel-gebroken-ouders-continu-tegengewerkt.html, geraadpleegd op 26 augustus 2015.

218 Landelijk aanhoudingenprotocol van de LOVS van 18 november 2011: www.rechtspraak.nl/Actualiteiten/Nieuws/Documents/landelijk%20aanhoudingenprotocol.pdf.

219 Brief Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie F. Teeven d.d. 7 november 2014 (kenmerk 581492), ‘Reactie op artikel ‘Gebroken ouders continu tegengewerkt’. Zie www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/11/12/tk-reactie-op-artikel-gebroken-ouders-continu-tegengewerkt.html, geraadpleegd op 26 augustus 2015.

220 Art. 265 Sv.

221 Artikel 51a lid 3 Sv.

222 Aanwijzing slachtofferzorg, par. 1.5.

223 Artikel 51f lid 5 Sv.

belang van de staatsveiligheid.²²⁴ Voor het weigeren van het verzoek heeft de officier toestemming nodig van de rechter-commissaris. Indien toestemming wordt verleend, stelt de officier het slachtoffer schriftelijk op de hoogte van zijn beslissing.²²⁵ Hiertegen kan binnen twee weken bezwaar worden gemaakt bij de rechter.²²⁶ De inzage in het dossier is kosteloos, maar voor kopieën kunnen kosten in rekening worden gebracht, tenzij de benadeelde dit niet kan betalen.²²⁷ Tijdens het onderzoek ter terechtzitting is het de rechter die deze toestemming kan verlenen. Het recht op kennisneming, brengt ook een recht op afschrift (kopieën) mee. Er is geen wettelijke voorziening voor het geval dat de officier in gebreke blijft of überhaupt geen beslissing neemt over het verzoek van het slachtoffer. Dit kan beschouwd worden als een omissie.²²⁸

Informereren over invrijheidstelling

Het OM informeert het slachtoffer op verzoek, en in daartoe aangewezen gevallen, en in ieder geval indien sprake is van een misdrijf waarvoor ook het spreekrecht²²⁹ bestaat, over de invrijheidstelling en verlofperiode van de verdachte of veroordeelde. Ten aanzien van de terugkeer van zedendelinquenten in de maatschappij hanteren de parketten bij voorkeur de handleiding 'Informereren van slachtoffers over invrijheidstelling van de dader' en een 'terugkeer-scenario'.²³⁰

Doorverwijzen naar hulpverlening

In de zorg aan slachtoffers werkt het OM nauw samen met andere ketenpartners vanuit een centraal slachtofferloket per arrondissement (zie nader paragraaf 3.3).²³¹ Van de politie wordt verwacht dat zij participeert in regionale hulpverleningsnetwerken en goede contacten met hulpverleningsinstellingen onderhoudt.²³² Bovendien moet de opsporingsambtenaar bewerkstelligen dat de hulpverlening aansluit op het politieke traject. Indien nodig dient te worden bekeken waar het slachtoffer kan worden opgevangen en wordt contact gelegd met een hulpverleningsinstelling. Om deze taak goed uit te kunnen voeren moet elk regiokorps beschikken over een protocol met betrekking tot de opvang en doorverwijzing van slachtoffers van zedenmisdrijven.²³³

Het slachtoffergesprek met de officier van justitie

Het slachtoffergesprek heeft als doel het slachtoffer te informeren over het verdere verloop van de strafzaak. Er zijn dan twee mogelijke situaties: (1) er wordt geseponneerd waartegen kan worden geklaagd volgens de artikel 12 Sv-procedure; of (2) de zaak komt op zitting.

Tijdens de opsporingsfase, voor de definitieve keuze van de strafvervolgning of bij een sepot, kan de officier van justitie of de advocaat-generaal slachtoffers een gesprek aanbieden.²³⁴ In zaken waar het gaat om een 'spreekrechtwaardig' delict die in aanmerking komen voor een afdoening door de meervoudige kamer is dat zelfs verplicht. Het gesprek wordt in ieder geval gehouden wanneer het slachtoffer te kennen heeft gegeven op de hoogte gehouden te willen blijven van het verdere verloop van de strafzaak en prijs te stellen op een gesprek.²³⁵ In hoger

224 Artikel 51b Sv jo. artikel 187d lid 1 Sv.

225 Artikel 51 lid 4 Sv.

226 Artikel 51b Sv.

227 Artikel 12 lid 1 Besluit tarieven strafzaken 2003.

228 T. Kooijmans, 'Dat is mijn zaak!', oratie Tilburg, 2011, p. 34-35. Zie hierover ook Corstens & Borgers, 2014, p. 270.

229 Artikel 51e lid 4 Sv.

230 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

231 Aanwijzing slachtofferzorg, achtergrond.

232 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

233 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

234 Het gesprek kan voortvloeien uit een verzoek van het slachtoffer, op grond van de aard van de strafzaak, op voorstel van de politie, Slachtofferhulp Nederland, zaakscoördinator of naar inschatting van de officier van justitie (Aanwijzing slachtofferzorg). Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

235 Aanwijzing slachtofferzorg.

beroep vindt het slachtoffergesprek plaats met de advocaat-generaal.²³⁶ De 'Aanwijzing slachtofferzorg' leert bovendien dat het verplicht is om een slachtoffer uit te nodigen voor een gesprek bij de (voorgenomen) afdoeningsbeslissing om een zaak van een ernstige gewelds- en zedendelict te seponeren.²³⁷

In de 'Aanwijzing slachtofferzorg' staat ook dat het van groot belang is dat een slachtoffer dat gebruik wil maken van zijn spreekrecht hierop deugdelijk wordt voorbereid om de kans op secundaire victimisatie te minimaliseren. Het OM heeft als taak om slachtoffers en nabestaanden die het spreekrecht mogen uitoefenen te informeren over dat recht. Wanneer zij hiervan gebruik willen maken biedt hij een schriftelijke of mondelinge voorbereiding aan.²³⁸

Over de wijze waarop het OM haar taken uitvoert staat in de 'Aanwijzing slachtofferzorg' vermeld dat het OM namens de samenleving het strafrecht toepast en dus geen hulpverlener, raadsman, conflictbemiddelaar of zaakswaarnemer voor het slachtoffer is. Het OM moet onpartijdig zijn en staat niet alleen voor individuele belangen, maar ook voor collectieve waarden. Hierover moet het OM duidelijk zijn in de communicatie met het slachtoffer.²³⁹ Hoewel slachtofferzorg in het OM-beleid een hoofdzaak is geworden, betekent dit niet dat het OM het slachtoffer vertegenwoordigt. Daarmee zou de onpartijdigheid onder druk komen te staan.

Toekomstige wet- en regelgeving

Het wetsvoorstel strekkende tot implementatie van Richtlijn 2012/29/EU zal bij inwerkingtreding gevolgen hebben voor de rechtspositie van minderjarige slachtoffers²⁴⁰ op het gebied van informatie en participatie. Zo wordt in het Wetboek van Strafvordering vastgelegd dat via een algemene maatregel van bestuur (AMVB) voorschriften gegeven worden voor de betrokken ketenpartners die de plicht omvatten om het kind of zijn wettelijk vertegenwoordiger te informeren over alle rechten en maatregelen die verband houden met het kind.²⁴¹ De wetgever zal invulling geven aan het participatieve 'recht te begrijpen en te worden begrepen', zoals vervat in artikel 3 van Richtlijn 2012/29/EU, door uitvoeringsvoorschriften op te nemen in lagere regelgeving. Als uitgangspunt geldt daarbij dat schriftelijke informatie voor slachtoffers in zodanige bewoordingen wordt opgesteld dat ook kinderen vanaf 12 jaar deze informatie kunnen begrijpen. Voor kinderen onder de 12 jaar geldt dat de schriftelijke communicatie in beginsel met de ouders of wettelijk vertegenwoordiger plaatsvindt.²⁴² Onduidelijk is waarom de wetgever onderscheid maakt op grond van deze leeftijdsgrens. Een dergelijk onderscheid staat op gespannen voet met het internationale recht, waarin ieder kind – ongeacht zijn leeftijd – recht heeft op begrijpelijke informatie.

Verder wordt in het Wetboek van Strafvordering vastgelegd dat de politie en het OM ervoor zorgen dat slachtoffers worden verwezen naar slachtofferhulporganisaties waar zij toegang hebben tot informatie, advies en ondersteuning.²⁴³ De wetgever benadrukt dat het hier gaat om een actieve verwijzingsplicht.²⁴⁴ Daarnaast moeten de politie en het OM vanaf het eerste contact zorgen dat aan het slachtoffer direct de nodige informatie wordt verstrekt om hem in staat te stellen toegang te krijgen tot zijn rechten.²⁴⁵ Het gaat hier in beginsel om algemene informatie, niet om zaaksgebonden informatie. De inhoud van de informatie in dit kader zal

236 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

237 Aanwijzing slachtofferzorg

238 Aanwijzing slachtofferzorg, par. 3.

239 Zie voor een kritische beschouwing: R. Korver. Recht van spreken. Slachtoffers in het Nederlandse strafproces. Amsterdam 2012: De Arbeiderspers, p. 152-154.

240 Het gaat hier om slachtoffers in het algemeen en niet specifiek slachtoffers van seksueel misbruik.

241 Concept-artikel 51aa lid 3 en lid 4 Sv. Zie voor de concept-artikelen *Kamerstukken II 2014/15*, 34 236, nr. 2.

242 *Kamerstukken II 2014/15*, 34 236, nr. 3, p. 7-8.

243 Concept-artikel 51aa lid 2 Sv.

244 *Kamerstukken II 2014/15*, 34 236, nr. 3, p. 27.

245 Concept-artikel 51ab Sv.

in een AMVB nader vorm krijgen. De nadere regels zien niet alleen op de inhoud maar ook op de wijze van verstrekking van de informatie. De praktische details kunnen vervolgens via een ministeriële regeling uitgewerkt worden.²⁴⁶

De officier van justitie is ingevolge het wetsvoorstel tevens verplicht alle slachtoffers (ook ongevraagd) op de hoogte te brengen van hun recht op zaaksgebonden informatie. Het slachtoffer dient ten minste in kennis gesteld te worden van zijn recht op informatie over: het afzien van een opsporingsonderzoek of het beëindigen daarvan; het niet vervolgen van een strafbaar feit; het inzenden van een proces-verbaal tegen de verdachte; de aanvang en voortzetting van de vervolging; de aard van het aan de verdachte ten laste gelegde; de plaats, datum en het tijdstip van de terechtzitting; de einduitspraak; en de mogelijkheid van hoger beroep.²⁴⁷ Conform de Richtlijn 2012/29/EU maakt het slachtoffer aanspraak op het recht op informatie over de zaak ongeacht of hij aangifte heeft gedaan en ongeacht of er (al) een verdachte in beeld is.²⁴⁸ Indien het slachtoffer gebruik wenst te maken van zijn recht op zaaksgebonden informatie en daarom verzoekt zal, afhankelijk van de inhoud van het verzoek, hierover mededeling worden gedaan door de politie of de officier van justitie.²⁴⁹ Indien het OM niet (verder) vervolgt ontvangt het slachtoffer voldoende informatie om te beslissen of hij een artikel 12 Sv-procedure zal starten bij het gerechtshof. Hij dient op zijn minst de motivering van de beslissing of een samenvatting daarvan te ontvangen.²⁵⁰ Ingeval van invrijheidstelling of ontsnapping van de verdachte doet de officier hiervan direct mededeling aan het slachtoffer, indien laatstgenoemde daarom heeft verzocht.²⁵¹ Het recht van het slachtoffer om geïnformeerd te worden over zijn zaak is nieuw en moet volgens de wetgever ten behoeve van de praktijk uitgewerkt worden in een ministeriële regeling.²⁵²

4.4 Uit de praktijk

Informatievoorziening

De geïnterviewde zedenrechercheur zegt slachtoffers op de hoogte te houden over de invrijheidstelling van de verdachte of juist de inbewaringhouding en de inhoud van de verklaring van de verdachte. Op bijna alle vragen van slachtoffers geeft hij antwoord. De slachtofferadvocaat geeft echter aan dat het informeren van slachtoffers door de politie in de praktijk ernstig te wensen over laat. De door hem meest gehoorde klacht van slachtoffers is dat zij onvoldoende op de hoogte worden gehouden over hun aangifte. De geïnterviewde ouders en kinderen hebben wisselende ervaringen als het gaat om de wijze waarop de politie invulling geeft aan haar informerende taak. Tess (13) is negatief over het contact met de politie. Het was voor haar bijvoorbeeld niet duidelijk wat er na de aangifte zou gaan gebeuren, ondanks de folder die zij meekreeg van de zedenpolitie. Na de aangifte hebben haar ouders en zijzelf niets gehoord van de politie. Ze wilde graag weten of de verdachte verhoord is, of hij bekend heeft of niet en of er een rechtszaak komt. Ze licht toe: *“Ja mijn vader is er echt heel kwaad om. (...) En ik vind ook gewoon dat dat beter kan, dat vind ik echt. (...) Mijn ouders hebben ondertussen zoiets van ‘wij blijven maar bellen, maar we zijn niet degene die hen moeten bellen, zij horen ons te bellen.’”*

Tim (13) is positief over de informatie die hij via zijn moeder heeft ontvangen van de politie: *“Ik vind dat ze wel goed informatie hebben gegeven aan mijn moeder. En volgens mij zijn ze gelijk te werk gegaan met de zaak. En ze hebben ons goed begeleid tot het laatste moment.(...) Toen hij op was gepakt, kregen we een telefoontje van de politie. Ze vertelden ons dat ze zijn huis*

²⁴⁶ Kamerstukken II 2014/15, 34 236, nr. 3, p. 56.

²⁴⁷ Concept-artikel 51ac lid 1 Sv.

²⁴⁸ Kamerstukken II 2014/15, 34 236, nr. 3, p. 56.

²⁴⁹ Concept-artikel 51ac lid 2 Sv.

²⁵⁰ Concept-artikel 51ac lid 3 Sv.

²⁵¹ Concept-artikel 51ac lid 4 Sv.

²⁵² Concept-artikel 51ac lid 7 Sv; Kamerstukken II 2014-2015, 34 236, nr. 3, p. 64.

zijn binnengevallen. Net zoals je in films ziet: aanbellen en als je niet open doet, de deur intrappen. En toen hebben ze hem opgepakt. Ze hebben zijn computer meegenomen en het hele huis doorgezocht. En toen is het onderzoek gestart.”

Ook vertelt Tim dat de politie hen via zijn moeder goed op de hoogte hield over het verdere verloop van het onderzoek. Ze lieten weten wanneer de verdachte werd verhoord en koppelden ook terug hoe het verhoor was verlopen. Tim vertelt: *“De dag erna hoorden we ook dat hij het niet meteen had toegegeven. En de dag daarna wel.”*

Bij Feline (16) hield de politie zowel haar als haar moeder op de hoogte. Tim vindt dat de politie zijn moeder goed heeft geïnformeerd, maar had ook zelf graag gesproken met de politie. Alle gesprekken liepen via zijn moeder. Hij had bijvoorbeeld zelf willen vragen: *“Is er iets van mij gevonden? Heeft hij ook over mij bekend?”* Via de televisie kwam hij erachter om hoeveel kinderen het ging. Zijn moeder wist wel van de politie dat er meerdere slachtoffers waren, maar Tim had dit graag zelf rechtstreeks van de politie gehoord voordat het via de media naar buiten werd gebracht.

Informatie over het verloop van de zaak na aangifte en sepot

In het onderhavige onderzoek hebben we geen ervaringsdeskundigen gesproken die een sepot hebben meegemaakt. De geïnterviewde professionals vertellen dat slachtoffers via een brief door de officier van justitie worden geïnformeerd over het verloop van de zaak en of het een sepot is geworden. Wat betreft het taalgebruik in de brieven aan slachtoffers kan er volgens de psycholoog en de advocaat nog wel wat verbeterd worden. Zij vinden deze te juridisch en niet aangepast aan minderjarigen.

Er zijn volgens de geïnterviewde officier van justitie regionale verschillen in de tijd tussen het moment van aangifte en het moment van het versturen van de brief met informatie over het verloop van de zaak aan de slachtoffers. Hij legt uit dat het vaak beter is om de brief met informatie over de zaak pas te sturen als het zeker is dat de zaak sterk genoeg is om mee naar de zitting te gaan. Als de kans groot is dat de zaak geseponeerd zal worden, dan kan het een keuze van de officier zijn om te wachten met het informeren van het slachtoffer totdat dit duidelijk is. Daarmee kan namelijk worden voorkomen dat het slachtoffer tevergeefs een schadevergoedingsclaim gaat indienen.

Artikel 12 Sv-procedure

Volgens de professionals wordt bij alle sepoten een slachtoffergesprek met de officier van justitie gehouden als het slachtoffer dat wil (zie paragraaf 4.4). In dit gesprek wordt uitgelegd waarom er niet wordt vervolgd en wat de artikel 12 Sv-procedure inhoudt. De advocaten die deelnamen aan de enquête zijn negatief over de lange duur van de artikel 12 Sv-procedure en het gebrek aan informatie over de voortgang.

Verhinderdata slachtoffer en advocaat

“Aan iedereen worden verhinderdata gevraagd. Behalve aan ons. Wij, het slachtoffer en de advocaat, worden niet serieus genomen”, aldus de geïnterviewde slachtofferadvocaat. Dit is iets waarover de medewerker van Slachtofferhulp ook klaagt. Het niet vragen om verhinderdata leidt er, aldus slachtofferadvocaat Korver in zijn boek ‘Recht van spreken’, toe dat vergeten wordt om het slachtoffer tijdig te informeren over de zittingsdata.

“Met de regelmaat van de klok worden mijn collega’s en ik pas enkele dagen van tevoren geïnformeerd over het feit dat er een zitting zal zijn. Juist bij heftige zaken wringt dat. Slachtoffers willen dan juist graag de advocaat bij zich hebben aan wie ze het verhaal hebben verteld. Met hem hebben ze immers een vertrouwensband. Bij dit soort zaken is het daarom zeker niet zo dat je die zomaar door een willekeurige medewerker van SHN (Slachtofferhulp Nederland) of een kantoorgenoot kunt laten waarnemen.”²⁵³

De moeder van de 12-jarige Ivan vertelt ook dat ze het als heel vervelend heeft ervaren dat ze niet op tijd is geïnformeerd over de zittingsdata:

“Er zijn data geweest die echt al lang vast bleken te staan, maar dan hoorde ik het pas in dezelfde week. En dat vond ik heel vervelend. Iedereen mag verhinderdata doorgeven, maar wij niet. Dan denk ik: ‘Hallo, het is toch ook belangrijk dat het slachtoffer erbij kan zijn?’”

Deze klacht wordt kennelijk niet herkend door de staatsecretaris die in een brief van 7 november 2014 stelt dat bij de vaststelling van de zittingsdatum rekening wordt gehouden met de wensen van slachtoffers en nabestaanden (zie paragraaf 4.3). De praktijk lijkt daarmee niet in lijn met de papieren norm. Relevant in dit kader is de vergelijking tussen hetgeen geregeld is voor de verdachte enerzijds en het slachtoffer anderzijds wat betreft de termijn die is vastgesteld voor het doorgeven van de zittingsdatum. De verdachte moet ten minste tien dagen voor de behandeling de dagvaarding ontvangen, het slachtoffer daarentegen moet weliswaar ‘tijdig’ worden geïnformeerd, maar een concrete termijn ontbreekt.

Inzage in processtukken

Het verstrekken van stukken door de officier van justitie aan slachtoffers en hun advocaten gebeurt niet altijd direct. Vanuit de optiek van de officier kan het ter bescherming van het slachtoffer van belang zijn om te wachten. Een andere reden om te wachten kan zijn dat het lezen van stukken de verklaring die moet worden afgelegd beïnvloedt, waardoor niet meer nagegaan kan worden of de details nog hetzelfde zijn. Ook deze afweging wordt gedaan in het belang van het slachtoffer. Het doel hiervan is te voorkomen dat de zaak stuk gaat, aldus de geïnterviewde officier. Juist in zedenzaken zijn de verklaringen van cruciaal belang, omdat de zaak vaak alleen op de verklaringen wordt gebouwd. Belangrijk is dat hierover vanuit het OM helder wordt gecommuniceerd richting het minderjarige slachtoffer en zijn ouders.

De ervaring van de geïnterviewde advocaat is dat hij voor de toelichting van de vordering stukken mag inzien. Dat betekent niet dat hij alle stukken te zien krijgt, maar dat is ook niet nodig. Wel wordt in zijn ervaring soms erg krampachtig omgegaan met het delen van stukken vanuit het argument dat het proces geen schade mag worden toegebracht. De advocaat ziet dit als een wantrouwen richting de advocaat. Dit wordt onderstreept wanneer hij zijn telefoon moet afgeven bij het inzien van het proces-verbaal, zodat hij hier geen foto’s van kan maken.

Zowel de advocaat als de juridisch medewerker van Slachtofferhulp klagen over het tempo waarin stukken worden verstrekt. Een voorbeeld daarbij is het uitsturen van formulieren waardoor pas laat de voeging kan worden ingestuurd bij de rechtbank. Het komt zelfs voor dat stukken na de zitting worden verstrekt. De advocaat pleit ervoor dat stukken standaard op worden gestuurd als de dagvaarding is opgemaakt. Dit voorkomt dat er steeds om stukken moet worden gevraagd bij het OM. Een cruciaal stuk voor de advocaat is de tenlastelegging omdat hij op basis hiervan de vordering moet opstellen.

Informatie over de invrijheidstelling en de einduitspraak

Informatie over de einduitspraak en de invrijheidstelling loopt in de regio van de geïnterviewde officier van justitie via het Slachtofferloket. Uit de interviews met de ouders blijkt hier ook een rol weggelegd voor de politie. De ouders van Zoë (5) zijn bijvoorbeeld wel positief over het

²⁵³ Korver, 2012, p. 210-212.

intensieve contact met de zedenpolitie, maar hebben slechte ervaringen met andere politieagenten die onverwachts langskwamen en aandrongen op een gesprek in de thuissituatie. De aanleiding voor dit bezoek was dat de dader een verzoek had ingediend om terug te keren naar zijn woonplaats en de politie bij de ouders van het slachtoffer wilde peilen wat zij daarvan vonden. Deze politieagenten hielden er geen rekening mee dat Zoë op dat moment ook thuis was. Ondanks dat haar moeder er op aandrong het gesprek niet thuis te laten plaatsvinden, zetten de agenten door. De moeder van Zoë blikt terug: “ (...) *Het werd een heel emotioneel gesprek. Mijn dochter is daar zo van slag van geweest. Dat was echt niet goed van ze. Ze heeft in haar bed geplast en is dagenlang van streek geweest. (...) Later bleek dat dit kwam omdat ik begon te huilen in het gesprek en ik dingen heb gezegd die zij helemaal verkeerd begrepen heeft, waardoor zij dacht dat ik boos was op haar.*”

De ouders van Zoë hadden liever gezien dat de zedenpolitie langskwam, want “*die zijn professioneel*” of dat deze agenten zich hadden gerealiseerd dat het bespreken van beladen onderwerpen met volwassenen, niet dient te gebeuren in aanwezigheid van kinderen, die nota bene ook slachtoffer zijn.

Het kan ook anders, zo laat de ervaring van Feline zien. Zij noemt het politiekorps in haar woonplaats zelfs “*mijn team*”. Feline vertelt: “*Nou, bij de zitting was één van die agenten aanwezig, dat vond ik zelf ook wel fijn want ik had aan haar gevraagd van: ‘wil je erbij zijn als je tijd hebt?’ Dus die was er. Zij heeft mij ook opgevangen na de zitting. En na de uitspraak hebben we nog veel contact gehad over wat de uitspraak was en waar hij dan heen ging. En tussendoor hadden we nog weleens contact van: ‘als hij vrij komt, hoe gaan we dat dan regelen?’ Daar is nu de wijkagent voor ingeschakeld en zelfs het hele politiekorps van (plaatsnaam) is daarbij betrokken. Ik heb een heel beveiligingsteam achter me! (...) Heel vertrouwd. Waar mijn moeder en ik bang voor zijn is dat hij terugkomt als hij vrij is want hij komt over iets minder dan een jaar vrij. Dus het is wel fijn dat ik dan weet van: ‘ik hoef maar één telefoontje te plegen en half (plaatsnaam) wordt vastgezet’. Dat is wel een heel fijn gevoel. Dat het niet zo is van: ‘je zaak is geweest dus we gooien je weer aan de kant’. (...) Ik heb eigenlijk al die tijd mijn team zo gehad.*”

Doorverwijzen naar hulpverlening

Een belangrijke taak van de politie betreft het doorverwijzen van het minderjarige slachtoffer naar gespecialiseerde hulpverlening. Meerdere ouders wijzen erop dat dit beter had gekund. In een aantal gevallen lukte het pas om via een lange omweg gespecialiseerde hulpverlening gericht op traumabehandeling te vinden. In het geval van Sven (8) en Jenna (6) werd zelfs afgeraden om hulp te zoeken. De moeder van Sven vertelt dat de politie tegen haar zei: “*Heel veel ouders lopen meteen naar de psycholoog en soms haalt dat ook wel weer meer omhoog.*” Toen hulpverlening voor Sven nodig bleek, had ze erg veel moeite om passende hulp voor hem te vinden: “*In ieder geval kwam er nergens een duidelijk antwoord waar ik zijn moest.*” De ouders van Evy (5) hadden graag concreet een adres gekregen waar ze terecht konden, maar ze werden met lege handen naar huis gestuurd. Via Slachtofferhulp Nederland zijn ze doorverwezen naar de huisarts die hen op zijn beurt doorverwees naar specifieke traumabehandeling.

Tim heeft op dit punt de volgende tip voor de politie: “*Ik vind zelf dat bij kinderen die seksueel misbruikt zijn, de politie na het verhoor niet moeten zeggen ‘je mag hulp zoeken, maar het hoeft niet’. (...) De politie moet meteen tegen ouders en tegen de kinderen zeggen dat ze hulp moeten zoeken. Dus niet van je mag hulp, maar sowieso één of twee keer langsgaan om te kijken of het nodig is of niet.*”

Afronding contact met de politie

Feline is tevreden over de informatie die de politie gedurende het strafproces heeft gegeven en over de afronding van het contact met de politie. Zij legt uit: “*Ik had bijna dagelijks contact met twee agenten die ik aangewezen had gekregen. Zodat ze me goed op de hoogte hielden. Want ik was als de dood dat de verdachte vrij zou komen. (...) Dus ze hielden er goed rekening*

mee met wat voor angsten ik had en die van mijn moeder (...) Er zijn wel een maand of twee, drie over heen gegaan. En steeds kreeg ik dan te horen of hij wel of niet vrijgelaten zou worden. Ze hadden door dat het belangrijk voor me was om op de hoogte gehouden te worden. (...) En verder, naar de rechtszaak toe, kreeg ik ook steeds te horen van: het is naar het OM gegaan. En toen zeiden ze ook duidelijk van: we dragen het over aan het OM en aan Slachtofferhulp en alles.”

Niet iedereen heeft zo'n positieve ervaring. De beëindiging van het contact met de zedenpolitie is voor een aantal van de geïnterviewde ouders wat plotseling gegaan. Zij hebben het gemist dat er niet duidelijk werd gemaakt tot wanneer ze bij de politie terecht konden en waar ze vervolgens met hun vragen moesten zijn. De moeder van Zoë vertelt bijvoorbeeld dat zij het contact met de zedenpolitie als prettig en intensief heeft ervaren, maar dat dit contact abrupt is afgebroken: *“Dat vind ik het nadeel. In het begin klamp je je helemaal aan ze vast. En dan heb je hele fijne gesprekken...nou ja, niet hele fijne...maar je voelt je goed bij ze en je hebt het gevoel dat ze in het begin zelfs je hulpverlener zijn. En dan ineens van de ene op de andere dag is het gewoon over, het contact. Zonder dat is gezegd van: ‘dit is het laatste gesprek’, of: ‘ik wens jullie succes of sterkte’. En toen had ik echt zoiets van: ‘Hoe kan het nou zo zijn dat ze me ineens laten vallen?’”*

Sepotgesprek

Bij alle sepot wordt een slachtoffergesprek met de officier van justitie gehouden als het slachtoffer dat wil, aldus de professionals. In dit gesprek wordt uitgelegd waarom er niet wordt vervolgd en wat de artikel 12 Sv-procedure inhoudt. In de brief staat dat het slachtoffer, als hij dat wil, een gesprek kan aanvragen met de officier en een telefoonnummer dat hij hiervoor kan bellen. De officier van justitie krijgt vervolgens een bericht van het Slachtofferloket. Via een vaste contactpersoon bij het OM wordt er een afspraak ingepland. Deze werkwijze ligt niet landelijk vast, maar in praktijk gaat het volgens de geïnterviewde officier van justitie wel overal op deze manier. De geïnterviewde psycholoog ziet het als een knelpunt dat de politie vaak niet op de hoogte is van het sepot op het moment dat het slachtoffer de informatie van het OM ontvangt. Naar zijn mening zou het beter zijn als de taak om deze beslissing tot sepot met het slachtoffer te bespreken, komt te liggen bij de politierechercheurs die het gezin inmiddels kennen.

Een advocaat laat via de enquête weten dat het meer recht zou doen aan de positie van slachtoffers om, alvorens daadwerkelijk wordt overgegaan tot het seponeren van de zaak, een gesprek aan te bieden aan het slachtoffer en/of diens advocaat waarin het voornemen van een sepot wordt besproken. Dit omdat het slachtoffer eventueel zelf nog bewijs of onderzoeksmogelijkheden kan aandragen.

Gesprek voor en na de zitting

Of minderjarigen (mee) komen naar het gesprek vooraf aan de zitting laat de officier afhangen van de ouders. Hoewel de officier laat weten dat het standaard praktijk is dat slachtoffers worden gewezen op de mogelijkheid van een slachtoffergesprek, en dit ook in de 'Aanwijzing slachtofferzorg' is voorgeschreven, is de geïnterviewde advocaat er niet van overtuigd dat dit altijd goed gaat. Hij vraagt dit gesprek voor zijn cliënt aan *“anders gebeurt het waarschijnlijk niet. (...) Je moet het zelf vragen, dan gaat het goed. Het kan allemaal gewoon beter.”* Ook de juridisch medewerker van Slachtofferhulp is van mening dat de officier beter in de gaten zou kunnen houden of een slachtoffergesprek wordt georganiseerd, wanneer dat is aangevraagd. Meestal vindt er wel een gesprek plaats vooraf aan de zitting maar als dat er bij in schiet is dit jammer omdat dit gesprek heel belangrijk is voor de voorbereiding. Tijdens dit gesprek wordt, aldus deze professional, onder meer uitleg gegeven over hoe sterk het bewijs is en de houding van de verdachte (bekennen of niet) zodat het slachtoffer zijn verwachtingen kan bijstellen.

De ervaring van Tim laat goed zien hoeveel waarde hij hecht aan de wijze waarop de officier van justitie hem heeft voorbereid op de zitting. Het zien van de zittingszaal en waar de ver-

schillende personen, waaronder hijzelf, zullen zitten, hielp hem. Bovendien was bij het gesprek met de officier nog een andere mevrouw aanwezig die hem en zijn ouders op de dag van de zitting de hele dag zou begeleiden (zie verder paragraaf 8.2.3). Daarnaast vertelt Tim dat voor hem het doel van het gesprek niet helemaal duidelijk was en het gesprek over rapporten met de advocaat niet erg interessant. Feline heeft ook gesproken met de officier van justitie en zegt hierover: *“Die heeft gewoon uitgelegd van dit en dat gaat er gebeuren. Soms vond ik het wel eens een beetje onduidelijk maar dat kan ook komen omdat ze normaal met volwassenen praten...of omdat ik er gewoon niks van snapte, één van de twee. Maar verder had ik mijn advocaat om dingen na te vragen. Want ze gebruiken ook termen waarvan ik denk van: die vliegen langs me heen.”* Zowel Tim als Feline hebben ervaren dat er over hun hoofd is gesproken, waarbij zaken aan de orde kwamen die ze niet goed konden volgen. Het spreken met deze groep minderjarigen vraagt een bijzondere deskundigheid. Dit roept de vraag op of de officieren met wie zij hebben gesproken hier voldoende in zijn getraind.

Ivan heeft alleen in hoger beroep contact gehad met de officier van justitie. Deze officier ging volgens zijn moeder heel goed met haar zoon om: *“Fantastisch, dat was echt een geweldig mens. Die heeft echt heel veel dingen goed gemaakt wat daarvoor mis is gegaan. Die heeft zo kinderlijk mogelijk aan hem uitgelegd wat er ging gebeuren. (...) En die heeft ook na de eis van haar en de inhoudelijke zitting aan het einde, de eis daarna nog even nabesproken met Ivan van hoe hij het had beleefd. En hij had een hele zware zitting gehad. Hij was ook weggelopen tijdens de zitting. En daar kwam ze speciaal nog op terug en of hij nog vragen had en van alles. Dus dat heeft zij heel goed gedaan.”*

Voor minderjarigen die aanwezig willen zijn bij de zitting is het belangrijk dat zij worden voorbereid op wat ze kunnen verwachten. Een belangrijke rol lijkt hierin te zijn weggelegd voor de officier van justitie. In de ‘Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik’ staan geen specifieke voorschriften over het informeren van minderjarigen. Het verdient aanbeveling om te expliciteren dat het gesprek met minderjarigen een aangepaste benadering vergt. Zo is het van groot belang dat de minderjarige op een begrijpelijke wijze wordt voorbereid op de zitting zodat hij weet wat hem te wachten staat. Uit de praktijkvoorbeelden komt naar voren dat hieronder in ieder geval valt het informeren over: hoe sterk het bewijs is, de houding van de verdachte, weten wie er aanwezig zijn bij de zitting, waar het slachtoffer zelf zit en wat ieders rol is.

De geïnterviewde officier van justitie vertelt dat slachtoffers die hij voor de zitting heeft gesproken ook altijd aanbiedt om na de zitting een gesprek te hebben, maar dat zij hier eigenlijk nooit gebruik van maken. Het komt ook voor dat de officier na afloop van de zitting even naar het slachtoffer toe gaat. Dat wordt volgens de medewerker van Slachtofferhulp en de advocaat gewaardeerd.

4.5 Conclusies en aanbevelingen

Verschillende jongeren die zijn geïnterviewd hadden graag zelf van de politie gehoord hoe de zaken ervoor stonden en de kans gekregen om vragen te stellen. De algemene werkwijze lijkt nu te zijn dat de minderjarige via zijn ouders op de hoogte wordt gehouden. In het licht van het internationale kinderrechtenkader is het wenselijk om de minderjarige al aan het begin van het traject te vragen of hij zelf geïnformeerd wil worden. Het formaliseren van dit contact, wanneer een minderjarige heeft aangegeven dat hij dat op prijs stelt, is in lijn met het recht op participatie en informatie dat minderjarigen op grond van het VN-Kinderrechtenverdrag toekomt.

De wijze waarop het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik en zijn ouders worden geïnformeerd over het verloop van de zaak en het besluit om de zaak te seponeren moet in het licht van het kinderrechtenkader nader onder de loep worden genomen. In de huidige praktijk wordt de minderjarige met een brief op de hoogte gebracht van het besluit om de zaak te

seponeren. In de brief wordt vermeld dat er de mogelijkheid is om een gesprek te voeren met de officier over het sepot. Het is zeer de vraag of de mededeling dat een zaak, waarbij een kind (mogelijk) het slachtoffer is geworden van seksueel misbruik, wordt geseponerd niet per definitie mondeling toegelicht zou moeten worden. Dit geldt eens te meer nu vanuit de praktijk gesignaleerd wordt dat de brief onvoldoende begrijpelijk is voor minderjarigen. Het recht op participatie brengt immers met zich dat het kind op een begrijpelijke en leeftijdsspecifieke wijze wordt geïnformeerd.

Bovendien verdient het de voorkeur om niet pas na het sepot de mogelijkheid tot een gesprek te bieden, maar reeds op het moment dat de officier voornemens is te seponeren, in welk gesprek het minderjarige slachtoffer met zijn advocaat de kans krijgt om eventueel zelf nog bewijs of onderzoeksmogelijkheden aan te dragen. Dit zou beter passen bij de internationale norm dat minderjarige slachtoffers zich mogen laten horen, bewijzen mogen aandragen en de manier kiezen waarop zij hun opvattingen, behoeften en punten van zorg kenbaar maken.

Wanneer het minderjarige slachtoffer na een sepot besluit dat hij een artikel 12 Sv-procedure bij het gerechtshof wil starten, ervaren diverse betrokkenen dat de procedure te lang duurt en dat het verstrekken van informatie aan het slachtoffer en zijn advocaat gebrekkig verloopt.

Een ander punt van zorg is het te laat melden aan slachtoffers wanneer hun zaak ter zitting wordt behandeld en het onvoldoende rekening houden met de agenda van het slachtoffer en zijn ouders of wettelijk vertegenwoordigers. Aan het slachtoffer worden geen verhinderdata gevraagd, terwijl volgens het landelijk aanhoudingsprotocol bij de vaststelling van de zittingsdatum wel rekening dient te worden gehouden met de wensen van slachtoffers en nabestaanden. De praktijk lijkt daarmee niet in lijn met de papieren norm. Relevant in dit kader is de vergelijking tussen hetgeen geregeld is voor de verdachte enerzijds en het slachtoffer anderzijds wat betreft de termijn die is vastgesteld voor het doorgeven van de zittingsdatum. De verdachte moet ten minste tien dagen voor de behandeling de dagvaarding ontvangen, het slachtoffer daarentegen moet 'tijdig' worden geïnformeerd waarbij een concrete termijn ontbreekt. Het verdient aanbeveling dezelfde termijn voor het informeren van het slachtoffer te hanteren en dit te verankeren in het Wetboek van Strafvordering.

De deelname aan het slachtoffergesprek is vrijwillig en er is aangegeven dat ouders vaak in plaats van de minderjarige komen.²⁵⁴ Dat laat onverlet dat in die gevallen waarin een minderjarige aanwezig wil zijn bij de zitting, voorzien moet worden in een voorbereiding die is afgestemd op minderjarigen. Het slachtoffergesprek bij het OM lijkt hiervoor aangewezen. De minderjarige dient dan individueel en tijdig te worden uitgenodigd waarbij helder wordt toegelicht dat hier de voorbereiding op de zitting waaronder eventueel de uitoefening van het spreekrecht plaatsvindt.

Ook zijn er knelpunten gesignaleerd met betrekking tot gevallen waarin een zaak wel voor de rechter komt. Een van de klachten betreft de toegang tot processtukken. Het dient duidelijk te zijn waarom gewacht wordt met het verstrekken van stukken en stukken moeten tijdig worden verstrekt zonder dat het slachtoffer of zijn advocaat daar veel energie in hoeft te steken. Pas dan is de werkwijze in lijn met de eis dat de informatie die door het OM wordt verstrekt juist, deskundig en begrijpelijk is en tijdig en volledig het slachtoffer bereikt. Daarnaast is het ontbreken van een voorziening voor de situatie waarin de officier van justitie in gebreke blijft stukken te verstrekken ter inzage of überhaupt geen beslissing neemt op het verzoek daartoe, een omissie in de wet die alsnog daarin opgenomen moet worden. Het verdient aanbeveling dezelfde termijn voor het informeren van het slachtoffer te hanteren en dit te verankeren in het Wetboek van Strafvordering.

²⁵⁴ In dit onderzoek is niet in kaart gebracht hoeveel van het aantal minderjarige slachtoffers dat een zitting bijwoont, hebben deelgenomen aan een slachtoffergesprek.

Het informeren over passende hulpverlening en doorverwijzen naar gespecialiseerde hulpverlening is onderdeel van het takenpakket van de politie. Uit de praktijkervaringen komt echter naar voren dat dit in een aantal gevallen beter had gekund. De tip van de 13-jarige Tim aan de politie is dat zij dit niet moeten zien als een vrijblijvende taak, maar aan het minderjarige slachtoffer en zijn ouders duidelijk moeten maken dat hulp nodig kan zijn. Deze tip sluit aan bij de internationale norm waarin staat dat een beroepskracht op de hoogte dient te zijn van de gevolgen van traumatische ervaringen en te weten welk aanbod aan specialistische zorg er is in de regio waar hij werkt, zodat hij waar nodig kan doorverwijzen. Daarnaast is het wenselijk om ook de slachtofferadvocaat goed te informeren, zodat hij voor zijn cliënt informatie kan inwinnen en hierover met hem in gesprek kan. Door ook de slachtofferadvocaat te betrekken bij de samenwerking tussen de ketenpartners wordt – aansluitend bij de terminologie van voormalig staatssecretaris Teeven – het ‘hogere belang’, dat van het slachtoffer, beter gediend. Uit de praktijkervaringen blijkt dat het van groot belang is voor minderjarige slachtoffers en hun ouders dat duidelijk is bij wie ze terecht kunnen voor welke informatie. Het OM en de politie zijn samen verantwoordelijk voor de informatievoorziening. Zij dienen er voor te zorgen dat de taakverdeling voor slachtoffers helder is en dat het informeren van minderjarige slachtoffers, hun ouders en advocaat tijdig, frequent en volledig gebeurt.

Het wetsvoorstel dat ziet op de implementatie van Richtlijn 2012/29/EU biedt mogelijkheden om enkele van de knelpunten die het recht op informatie en participatie van minderjarige slachtoffers in het strafproces bemoeilijken aan te pakken. Het wettelijk verankeren van belangrijke elementen van het recht op informatie is een aanzienlijke stap voorwaarts. Zo zijn de politie en het OM straks verplicht om te verwijzen naar organisaties die slachtofferhulp kunnen bieden en moet informatie verstrekt worden over zowel de rechten van het slachtoffer in het algemeen als over de voortgang van de zaak. Ook het voornemen om de normen die in het Wetboek van Strafvordering worden opgenomen nader uit te werken in algemene maatregelen van bestuur of ministeriële regelingen en niet in aanwijzingen, leidt tot een betere borging van het recht op informatie en participatie.

In de uitwerking van de wettelijke bepalingen is het wenselijk om de informatievoorziening richting minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik en hun ouders nader onder de loep te nemen. Hierbij dient er aandacht te zijn voor zowel de informatie die zij op papier ontvangen als de uitleg die zij mondeling krijgen. Met name het voornemen om enkel minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder op een begrijpelijke wijze te informeren staat op gespannen voet met het internationale kinderrechtenkader. Het recht op participatie kent geen leeftijds-grenzen; alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik hebben het recht om volwaardig te participeren in het strafproces. Dit betekent dat alles in het werk gesteld moet worden om ervoor te zorgen dat ook slachtoffers jonger dan 12 jaar de belangrijke schriftelijke informatie over hun zaak begrijpen. De informatie moet toegespitst zijn op de specifieke kenmerken en behoeften van het kind. In plaats van een categoriaal onderscheid op grond van leeftijd zal per individueel geval bezien moeten worden op welke wijze de informatie begrijpelijk kan worden gemaakt voor het minderjarige slachtoffer in kwestie.

AANBEVELINGEN

- Zorg ervoor dat de informatie die verstrekt wordt aan het minderjarige slachtoffer en zijn ouder(s) begrijpelijk is en wordt toegespitst op de specifieke kenmerken en behoeften van het kind.
- Leg vast dat de minderjarige aan het begin van het traject wordt gevraagd of hij zelf of via zijn ouders dan wel advocaat of vertrouwenspersoon geïnformeerd wil worden.
- Specificeer wat het informeren over het verdere verloop van de strafzaak tijdens het slachtoffergesprek inhoudt wanneer het een minderjarig slachtoffer betreft. Daaronder valt in ieder geval: het informeren over hoe sterk het bewijs is, de houding van de verdachte, weten wie er aanwezig zijn bij de zitting, waar het slachtoffer zelf zit en wat ieders rol is.
- Leg vast dat het informeren van slachtoffers en hun advocaat over de voortgang van de zaak

tijdig, frequent en volledig gebeurt. Dit houdt onder meer in dat wanneer een minderjarig slachtoffer of zijn ouders hebben aangegeven dat zij op de hoogte willen worden gehouden, zij hier niet zelf achteraan hoeven te gaan.

- Regel dat vanuit het OM het minderjarige slachtoffer en/of zijn wettelijke vertegenwoordiger een gesprek wordt aangeboden over een sepot voordat die beslissing definitief wordt. Dit gesprek dient ertoe het slachtoffer goed te informeren maar biedt tevens het slachtoffer en zijn advocaat de mogelijkheid om nog bewijs of onderzoeksmogelijkheden aan te dragen.
- Regel dat minderjarige slachtoffers een vast aanspreekpunt hebben bij wie zij gedurende het gehele proces terecht kunnen en dat het beëindigen van dit contact helder wordt gecommuniceerd.
- Leg een voorziening vast in het Wetboek van Strafvordering voor de situatie waarin de officier van justitie in gebreke blijft of überhaupt geen beslissing neemt op het verzoek van het slachtoffer om kennis te nemen van de processtukken.
- Leg vast dat aan alle slachtoffers en hun advocaten die hebben aangegeven aanwezig te willen zijn bij de zitting, om verhinderdata wordt gevraagd voor de vaststelling van de zittingsdatum, waarmee dan ook rekening moet worden gehouden.
- Leg de termijn van tien dagen in het Wetboek van Strafvordering, die geldt voor de verdachten wat betreft het ontvangen van de dagvaarding voor de behandeling ter zitting van de strafzaak, ook vast voor wat betreft het informeren van het slachtoffer over de zittingsdatum.
- Leg vast dat het voorbereiden van minderjarige slachtoffers op de zitting een belangrijk onderdeel vormt van het slachtoffergesprek bij de officier.
- Minderjarige slachtoffers die hebben aangegeven aanwezig te willen zijn bij de zitting moeten actief en tijdig worden uitgenodigd voor het slachtoffergesprek bij de officier van justitie.

5. HET AANTAL VERHOREN BEPERKEN

“Daar houden wij ook niet van (het verhoren van minderjarigen van 12 jaar en ouder ter zitting). We hebben liever dat dat niet nodig is en dat dat gewoon in de beslotenheid bij de rechter-commissaris kan plaatsvinden dan op de zitting. Want dan is het wel met gesloten deuren bij een minderjarige, maar daar zit wel de advocaat van de verdachte bij en dat is voor een kind een setting die niet zou moeten.”

Verteld door een rechter

5.1 Inleiding

In het kader van waarheidsvinding en het waarborgen van een eerlijk proces voor de verdachte vormt het kunnen verhoren van slachtoffers (als getuige) een belangrijk recht, waar niet zo- maar van af mag worden geweken.²⁵⁵ In het bijzonder als het gaat om minderjarige slachtoffers dient echter te worden gestreefd naar zo min mogelijk verhoren. Dit geldt voor het politiever- hoor; het verhoor bij de rechter-commissaris; en het verhoor ter zitting door de rechter. In de literatuur wordt aangenomen dat het beperken van het aantal verhoren tot één keer zowel het belang van de waarheidsvinding dient, als het belang van de minderjarige.²⁵⁶ Bij voorkeur blijft het dan ook bij één (studio)verhoor door de politie.

De vraag in hoeverre de verschillende verhoren in het strafproces bij de politie, rechter-com- missaris en rechter de toets aan het internationale kinderrechtenkader kunnen doorstaan komt in de hoofdstukken 6, 7 en 8 aan bod.

5.2 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader

Verhoor

- Het aantal verhoren wordt zoveel mogelijk beperkt;
- Alle verhoren kunnen op video worden vastgelegd en als bewijs worden ingebracht.

5.3 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Het Wetboek van Strafvordering kent enkele regelingen – die voor alle getuigen gelden – waar- mee het aantal verhoren kan worden beperkt. Zo is geregeld dat verklaringen bij de politie of de rechter-commissaris ter zitting kunnen worden ingebracht en kan derhalve voorkomen worden dat het slachtoffer als getuige ter zitting wordt verhoord. Bovendien kan de officier van justitie bij de beslissing om getuigen te horen de belangen van de getuige meewegen.²⁵⁷ Ook kan hij het verzoek van de verdediging om getuigen te doen oproepen weigeren, onder andere vanwege de gezondheid of het welzijn van de getuige.²⁵⁸ Is de verdediging het hier niet mee eens, dan beslist de rechtbank.²⁵⁹ Als een getuige door de rechter-commissaris is gehoord en de verdediging in staat is gesteld om de getuige te ondervragen, zal hij over het algemeen niet worden opgeroepen voor verhoor ter zitting.²⁶⁰

255 Artikel 6 lid 3 EVRM; artikel 182 Sv.

256 Discussiestuk *Getuigen*, p. 38, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015.

257 Artikel 260 Sv.

258 Artikel 264 lid 1 sub b Sv.

259 Artikel 288 Sv.

260 Artikel 264 lid 1 sub c Sv.

Wanneer wordt beslist een slachtoffer niet als getuige te horen in het kabinet van de rechter-commissaris of ter zitting, omdat het welzijn van het slachtoffer zich daartegen verzet, moeten er voor de verdachte voldoende compenserende maatregelen zijn.²⁶¹ Een voorbeeld daarvan is het horen van minderjarige slachtoffers in een verhoorstudio waar de verdediging in een andere ruimte meeluistert en eventueel vragen doorgeeft. Deze mogelijkheid is echter niet vastgelegd in de wet. In het discussiestuk over getuigen dat is geschreven in het kader van de hervormingen ten aanzien van het Wetboek van Strafvordering (hierna: Discussiestuk Getuigen) wordt ervoor gepleit om dit te codificeren.²⁶² Door de verdediging op deze manier bij het verhoor door de politie te betrekken, kan een nieuw verhoor bij de rechter-commissaris of ter zitting worden voorkomen.

Voor minderjarigen jonger dan 12 is het horen in een verhoorstudio geregeld²⁶³, met uitzondering van de aanwezigheid van de verdediging. Het is de vraag of het mogelijk is om in de huidige werkwijze bij het eerste verhoor in de verhoorstudio de verdediging aanwezig te laten zijn omdat dit verhoor aan het begin van het opsporingsonderzoek plaatsvindt wanneer de verdachte meestal nog niet is gehoord.

Audiovisueel registreren

Audiovisuele registratie van het verhoor vormt een belangrijke waarborg voor het beperken van het aantal verhoren. In Nederland is het auditief of audiovisueel horen van slachtoffers van seksueel misbruik geregeld in de 'Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten' en de 'Aanwijzing opsporing inzake opsporing en vervolging seksueel misbruik'.

In de 'Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren' worden het auditief en audiovisueel registreren gekwalificeerd als hulpmiddelen ten behoeve van de toetsbaarheid van de verhoren in een latere fase van het strafproces. Audiovisuele opnamen hebben bovendien als voordeel dat non-verbale signalen en al dan niet vastgelegde emotie terug kunnen worden gekeken.²⁶⁴

Verhoren van slachtoffers onder de 12 jaar worden altijd afgenomen in een verhoorstudio en derhalve ook altijd audiovisueel geregistreerd (zie over de verhoorstudio verder paragraaf 6.3).²⁶⁵ Audiovisuele registratie is verplicht bij een zedendelict met een strafbedreiging van acht jaar of meer of seksueel misbruik in een afhankelijkheidsrelatie waarbij de persoon die moet worden verhoord kwetsbaar is. Tot deze groep worden minderjarigen tot 16 jaar gerekend en personen met een verstandelijke beperking of cognitieve functiestoornis.²⁶⁶ Opvallend is dat hier de leeftijdsgrens bij 16 wordt gelegd terwijl voor de doelgroep voor het studioverhoor

261 Het EHRM hanteert voor het beantwoorden van de vraag of kan worden afgezien van een getuigenverhoor het volgende toetsingskader: "1) Is er een goede reden voor het niet ondervragen van de getuige ter zitting?; 2) Vormt de verklaring van de niet ondervraagde getuige het enige of beslissende bewijsmateriaal (de zogenoemde 'sole or decisive rule')?; 3) Worden voldoende compenserende maatregelen genomen ('counterbalancing procedure')?" EHRM 15 december 2011, NJ 2012/283 (Al Khawaja en Tahery t. Verenigd Koninkrijk), r.o.119 en 120 en de conclusie van AG Bleichrodt bij HR 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:537. Aangehaald in: Discussiestuk *Getuigen*, p. 32, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015.

262 Discussiestuk *Getuigen*, p. 32, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015.

263 In de Pupino-uitspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap (HVJEG) overwoog het hof dat op grond van het kaderbesluit minimumnormen slachtoffers (2001/220/JAI) de rechter kan toestaan dat jonge kinderen hun getuigenverklaring over mishandeling afleggen onder voorwaarden die hun een passende bescherming garanderen. Als voorbeeld van passende voorwaarden worden genoemd: (1) het buiten de openbare zitting horen (indien dit noodzakelijk is om het verlies van bewijsmateriaal te voorkomen); en (2) de herhaling van ondervragingen minimaliseren (Discussiestuk *Getuigen*, p. 37 www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015). Voor minderjarigen tot 12 jaar is dat (tot op zekere hoogte) in het nationale recht geregeld.

264 Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten.

265 Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten.

266 Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten.

de grens bij 12 ligt. Het is onduidelijk waarom verschillende leeftijdsgrenzen worden gehanteerd voor het bepalen van de mate van kwetsbaarheid die ‘recht’ geeft op een studioverhoor of op audiovisueel registreren. Hetgeen geldt voor verhoren wat betreft auditief en audiovisueel registreren, geldt ook voor het informatief gesprek (zie over het politieverhoor en informatief gesprek van minderjarigen boven de 12 jaar paragraaf 6.4).²⁶⁷

De grens van 16 jaar sluit bovendien 16- en 17-jarigen uit van de groep kwetsbare personen. Hierdoor hoeft hun verhoor niet audiovisueel te worden vastgelegd, tenzij er sprake is van een verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis. Wel wordt het verhoor altijd auditief geregistreerd.²⁶⁸

5.4 Uit de praktijk

De geïnterviewde zedenofficier laat weten zoveel mogelijk nadruk te leggen op alleen verhoren als het echt moet, waarbij het verdedigingsbelang een grote rol speelt. Wat betreft het oproepen van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik voor verhoor bij de rechter-commissaris zijn er regionale verschillen. In Amsterdam gebeurt dat bijvoorbeeld veel vaker dan in Noord-Nederland. In de ene regio heeft een minderjarig slachtoffer dus meer kans om verhoord te worden bij de rechter-commissaris dan in een andere regio. De eis om het aantal verhoren tot een minimum te beperken opnemen in het Wetboek van Strafvordering zou een stap in de goede richting zijn.

De rechter vertelt dat niet snel wordt aangenomen dat een getuige niet hoeft te worden gehoord vanwege een ernstige bedreiging voor zijn gezondheid en welzijn. Een rapport van een psycholoog of psychiater is meestal niet genoeg, aldus de rechter. De rechter laat verder weten dat wanneer het slachtoffer niet verhoord kan worden dit met name in zedenzaken heel lastig is voor de bewijsvoering: *“want de rechter kan door het slachtoffer op de zitting te zien en te horen de overtuiging krijgen die net dat extra geeft waardoor het wel tot een veroordeling komt.”*

Een argument voor het audiovisueel vastleggen van het verhoor van minderjarigen onder de 12 is volgens de rechter, dat bij jonge kinderen de kans groter is dat het verhaal gaat veranderen als je hen meerdere keren laat vertellen. Voor de minderjarigen van 12 jaar en ouder ligt dat ingewikkelder, aldus de rechter. Deze kinderen worden op het politiebureau gehoord in een totaal andere setting. Dat verhoor wordt neergelegd in een aangifte. De advocaat van de verdachte vraagt in negen van de tien gevallen om dat kind nog een keer te horen bij de rechter-commissaris en daar staat geen bescherming tegenover. Het recht van de verdachte op ‘cross examination’ weegt zwaar. De rechter laat weten het moeilijk te vinden om minderjarigen van 12 jaar en ouder ter zitting bloot te stellen aan een verhoor (zie citaat aan het begin van dit hoofdstuk).

5.5 Conclusies en aanbevelingen

Een verhoor van een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik bij de rechter-commissaris of in de rechtbank dient zoveel mogelijk te worden voorkomen. De regionale verschillen²⁶⁹ in dit kader moeten worden geminimaliseerd. Een situatie waarin de kans om verhoord te worden bij de rechter-commissaris in de ene regio groter is dan in een andere zorgt voor rechtsongelijkheid en onduidelijkheid en is derhalve onwenselijk.

267 In de ‘Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik’ staat in de paragraaf ‘Informatief gesprek’: ‘Voor de auditieve of audiovisuele registratie ervan en de weergave van de verklaring in het proces-verbaal wordt verwezen naar de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten.’

268 Mits het dus gaat om een zedendelict met een strafbedreiging van acht jaar of meer of bij seksueel misbruik in een afhankelijkheidsrelatie: Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers getuigen en verdachten.

269 In dit onderzoek werden de verschillen tussen regio’s met betrekking tot verhoren bij de rechter-commissaris genoemd. Het is echter heel goed mogelijk dat dit ook geldt voor de verhoren in de rechtbank. Dit is echter niet onderzocht.

Een belangrijk argument voor het verhoor in een verhoorstudio volgt uit de mogelijkheid die het biedt om een verhoor later in het traject te voorkomen. Dit is in lijn met het internationale toetsingskader, dat vereist dat het aantal verhoren zoveel mogelijk beperkt wordt. In de verhoorstudio is het mogelijk dat de verdediging, vanuit een andere ruimte, meeluistert met het verhoor en eventueel vragen doorgeeft. Door de aanwezigheid van de verdediging in een andere ruimte wordt het recht op getuigenverhoor gecompenseerd. Minderjarigen van 12 jaar en ouder worden echter niet in een studio verhoord. De rechtvaardiging hiervoor is niet duidelijk. Het verdient derhalve aanbeveling om dit mogelijk te maken voor alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik.

Daarnaast worden in de verhoorstudio audiovisuele opnamen gemaakt die de verdediging terug kan zien. Op Europees niveau is voorgeschreven dat alle verhoren van minderjarige slachtoffers op video moeten kunnen worden vastgelegd en als bewijs in het proces moeten kunnen worden ingebracht. Het ligt voor de hand om de grens niet bij 16 maar bij 18 te leggen zodat de verhoren van alle minderjarige slachtoffers audiovisueel worden geregistreerd.

Het is onduidelijk waarom verschillende leeftijdsgrenzen worden gehanteerd voor het bepalen van de mate van kwetsbaarheid die 'recht' geeft op een studioverhoor of op audiovisueel registreren. Het verdient aanbeveling om de verhoren van alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik ongeacht hun leeftijd te laten plaatsvinden in een verhoorstudio en audiovisueel te registreren.

In de belangenafweging over het wel of niet opnieuw horen van een minderjarige die wordt gemaakt door de officier van justitie of de rechter, dient het belang van de minderjarige te worden meegewogen. Dit vraagt om specifieke voorschriften. Op dit moment ontbreken die. De geïnterviewde rechter geeft aan dat een rapport van een gedragsdeskundige vaak niet genoeg is. Het is onduidelijk wat wel gewicht in de schaal kan leggen, als verklaringen van professionals niet voldoende wordt geacht. Minderjarigheid zou als afzonderlijke weigeringsgrond voor het verhoren ter zitting moeten worden opgenomen in artikel 264 lid 1 Sv. Daarnaast dient in de wet te worden vastgelegd dat het aantal verhoren van een minderjarige getuige tot een minimum wordt beperkt, waarbij gestreefd wordt naar één verhoor.

AANBEVELINGEN

- Leg vast dat het aantal verhoren van minderjarige slachtoffers (van seksueel misbruik) tot een minimum wordt beperkt.
- Neem minderjarigheid op als afzonderlijke weigeringsgrond voor het verhoren ter zitting in het Wetboek van Strafvordering.
- Leg de mogelijkheid vast om minderjarige slachtoffers in een verhoorstudio te horen in plaats van in het kabinet van de rechter-commissaris of ter zitting, als compenserende maatregel voor de verdediging.
- Leg vast dat verhoren van alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik, ongeacht hun leeftijd, audiovisueel worden geregistreerd.

6. POLITIEVERHOOR

“Hij kwam echt met een doel van: ‘ik kom hier om dit verhaal te vertellen’, dus ze hoefden alleen maar de details door te vragen omdat hij de grote lijnen wel vertelde. Dus eigenlijk, ondanks dat het heel moeilijk voor hem was, zei hij gelijk dat het ook een opluchting was. Dus ik denk dat het voor zijn verwerking ook heel goed is geweest. Uiteindelijk praat hij er niet met veel mensen over, maar ook als hij het er met mij over had, dan merkt hij toch dat ik daar enige emotie bij heb, ondanks dat ik mijn best doe om dat niet te laten merken – dat merk je toch altijd. En hier kon hij gewoon helemaal vertellen zonder dat iemand daar op reageerde op een manier die voor hem.... Ja, hij gaf aan dat hij opgelucht was dat hij alles een keer verteld had.”

Moeder van Ivan (12) over het studioverhoor bij de politie

“Ik snap best dat ze dat moeten uitleggen. Maar doe dat dan op een manier dat je een kind niet, zeg maar, probeert duidelijk te maken dat je denkt dat ie liegt. Want ik ben er toen echt zo van; ik ga echt geen aangifte doen op deze manier.”

Jeanine (16) over het informatieve gesprek bij de politie

6.1 Inleiding

Het strafproces in zedenzaken start meestal met een melding bij de politie van het minderjarige slachtoffer of zijn ouders. Daarna volgt het verhoor van de aangifte. Voor minderjarigen vanaf 12 jaar zit hier een informatief gesprek tussen dat plaatsvindt bij de politie. De aangifte vormt in zedenzaken vaak het startpunt van de opsporing.

In dit hoofdstuk staat het contact dat minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik hebben met de politie centraal. Belangrijke contactmomenten zijn het voorbereidingsgesprek op het studioverhoor voor minderjarigen jonger dan 12, het studioverhoor, het informatieve gesprek voor minderjarigen van 12 jaar en ouder en hun verhoor. Uit de beschrijving zal blijken dat er significante verschillen zijn tussen de beginfase van het strafproces voor minderjarige slachtoffers jonger dan 12 en minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder. De normen vanuit het internationale toetsingskader en de daarop gebaseerde toetsingscriteria zijn echter voor alle minderjarigen gelijk.

6.2 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader

Verhoor

- Het verhoor vindt plaats zonder ongerechtvaardigde vertraging;
- Minderjarigen worden geïnformeerd over het belang, het moment en de manier van afnemen van de verhoren;
- Alle verhoren, zowel bij de politie als ter zitting, vinden plaats in een geschikte ruimte die aansluit op de behoeften van de minderjarige op basis van zijn ontwikkelingsniveau, leeftijd, en andere kenmerken;
- Het verhoor wordt afgenomen door specifiek daartoe opgeleide beroepskrachten;
- Verhoren worden qua tijdsduur aangepast aan het ontwikkelingsniveau van de minderjarige.

Bejegening

- Minderjarige slachtoffers worden met respect, empathie en sensitiviteit bejegend;
- Minderjarige slachtoffers hebben recht op extra bescherming tijdens de strafrechtelijke procedure, bij de bejegening staat een beschermende benadering voorop;
- Alle interacties van beroepskrachten met minderjarige slachtoffers vinden plaats in een geschikte omgeving die aansluit bij de specifieke kenmerken en behoeften van het kind;
- Alle interacties van beroepskrachten met minderjarige slachtoffers vinden plaats in een taal die het kind gebruikt en begrijpt;
- Continuïteit in het contact met beroepskrachten wordt tijdens het hele strafproces nagestreefd.

Deskundigheid beroepskrachten

- Alle beroepskrachten met wie de minderjarige te maken kan krijgen in het strafproces zijn getraind in het omgaan met en beschermen van minderjarige slachtoffers;
- De training van beroepskrachten ziet onder meer op:
 - » kennis over mensenrechten en kinderrechten;
 - » kennis over de beginselen en ethische grondslagen van hun taken;
 - » kennis over ontwikkelingspsychologie;
 - » herkenning van signalen die duiden op slachtofferschap bij kinderen;
 - » kennis, vaardigheden en technieken voor risicotaxatie en om door te kunnen verwijzen naar (andere) hulpverleners, waarbij rekening gehouden wordt met vertrouwelijkheid;
 - » kennis over de impact en gevolgen van zedenmisdrijven voor (minderjarige) slachtoffers, waaronder de negatieve fysieke en psychologische effecten;
 - » kennis, vaardigheden en technieken om minderjarige slachtoffers op een sensitieve manier bij te staan in de strafrechtelijke procedure;
 - » communicatievaardigheden passend bij leeftijd, religieuze, culturele en sociale kenmerken van minderjarigen;
 - » methoden om bewijsmiddelen te beschermen en presenteren;
 - » speciale maatregelen om minderjarige slachtoffers te beschermen tegen intimidatie, geweld en bedreigingen, en om deze risico's op geweld te herkennen.

6.3 Het studioverhoor

6.3.1 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Bij kinderen jonger dan 12 jaar (en personen met een verstandelijke beperking en/of cognitieve functiestoornis), dient voorafgaand aan de aangifte, aan de hand van de 'Checklist verhoorwaardigheid getuige', te worden afgewogen of het kind nader als getuige moet worden verhoord.²⁷⁰ Er vindt dan altijd een belangenafweging plaats, waarbij het belang van het minderjarige slachtoffer wordt afgezet tegen het opsporingsbelang.²⁷¹ Het verhoor vindt plaats in een kindvriendelijke studio en wordt afgenomen door specifiek opgeleide verhoorders. Personen met een verstandelijke beperking en personen met een cognitieve functiestoornis worden ook verhoord door studioverhoorders.²⁷²

Bejegening

Het internationale toetsingskader vereist dat minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik gedurende de gehele strafrechtelijke procedure, dus ook tijdens de beginfase bij de politie, op een respectvolle en correcte manier worden bejegend. In dit kader vraagt deze kwetsbare groep om extra beschermende maatregelen. Voor slachtoffers onder de 12 jaar in Nederland worden daartoe eisen aan het verhoor gesteld, waaronder specifieke opleidingseisen aan degenen die met het verhoor van deze groep zijn belast. In de algemene opleiding van politieperso-

270 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

271 Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers getuigen en verdachten, *Stcrt.* 2012, nr. 26900.

272 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

neel, dat vaak evengoed contact heeft met minderjarige slachtoffers, is echter weinig aandacht voor de bejegening van deze groep. De regering is voornemens hier verandering in te brengen met de implementatie van ‘Richtlijn 2012/29/EU inzake minimumnormen voor slachtoffers in het strafproces’. Zo wordt het van groot belang geacht dat politiefunctionarissen die in aanraking komen met minderjarige slachtoffers, zich bewust zijn van hun specifieke kenmerken en behoeften.²⁷³ Om dit te bewerkstelligen wordt er gewerkt aan een opleidingsmodule voor – onder andere – politiefunctionarissen waarin bijzondere aandacht wordt besteed aan de bejegening van minderjarige slachtoffers.²⁷⁴

Gespecialiseerde verhoorders

Het complexe karakter van het verhoor van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik maakt dat er specifieke aandacht uitgaat naar de opleiding van verhoorders.²⁷⁵ Het is de reden dat het verhoren van slachtoffers tot 12 jaar wordt uitgevoerd in verhoorstudio’s door specifiek opgeleide studioverhoorders.²⁷⁶ Een studioverhoorder is gecertificeerd voor de opleiding ‘Verhoren van kwetsbare getuigen in zedenzaken’, dan wel de oude benaming ‘Het verhoren van jonge of verstandelijk beperkte getuigen’, of volgt de opleiding. Een studioverhoorder in opleiding neemt het verhoor onder begeleiding af. De verhoorder moet tevens een bevoegd rechercheur zijn.²⁷⁷ Hetzelfde geldt voor de regisseur in de studio die zorgt voor de audiovisuele vastlegging van het verhoor. In bijzondere gevallen kan het verhoor worden afgenomen door een deskundige.²⁷⁸ Ook kan het verhoor in bijzondere gevallen worden afgenomen door een door de officier van justitie/advocaat-generaal of rechter-commissaris aangewezen extern deskundige.²⁷⁹

Advies vooraf

Voor het horen van een persoon met een verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis kan vooraf om advies worden gevraagd aan externe deskundigen over de manier van communiceren en het verhoorplan. Daarnaast is het mogelijk dat een externe deskundige vanuit de regiekamer adviseert. Op verzoek van de opsporingsambtenaar, en na toestemming van de officier van justitie, kan een externe deskundige bij het verhoor aanwezig zijn en waar het horen van deze persoon op grote problemen stuit kan de externe deskundige de persoon horen.²⁸⁰

6.3.2 Uit de praktijk

Vorbereiding studioverhoor

Een goede voorbereiding op het verhoor is essentieel omdat het verhoor zelf niet te lang mag duren en er beperkt tijd is, aldus een geïnterviewde professional. Geïnterviewde professionals geven aan dat de studioverhoorder daarom vooraf nagaat hoe hij verwacht dat het gaat lopen, wat alternatieve scenario’s kunnen zijn voor het seksueel misbruik zoals misverstanden en wie mogelijke andere verdachten kunnen zijn. Vervolgens maakt hij een plan hoe dat onderzocht kan worden.

Het raadplegen van externe deskundigen voor het horen van personen met een verstandelijke beperking als onderdeel van de voorbereiding kwam in de vorige paragraaf (6.3.1) al aan bod.

273 *Kamerstukken II 2014/15, 34 236, nr. 3, p. 7.*

274 *Kamerstukken II 2014/15, 34 236, nr. 3, p. 7.*

275 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

276 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

277 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik; I. Rispens & K. Dekens, ‘De politie en de omgang met jeugdige getuigen en verdachten’. In: S. de Kimpe, J. Noorda & H. Ferwerda (eds.), *Jongeren en de politie*, Maklu: Apeldoorn 2015, p. 146.

278 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik; Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers getuigen en verdachten.

279 Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers getuigen en verdachten.

280 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

Daarnaast is de voorbereiding van minderjarigen zelf op het studioverhoor heel belangrijk. Een belangrijk onderdeel vormt het gesprek met de minderjarige bij hem thuis, zo laten de professionals weten. In de opleiding tot studioverhoorder wordt deze werkwijze onderwezen. De onderzoeker die ook het informatief gesprek en de aangifte heeft opgenomen, gaat meestal een dag voor het studioverhoor bij het kind thuis op bezoek om het kind voor te bereiden op wat er in de studio zal gaan gebeuren. Hij vertelt hoe het er aan toe gaat in de studio, waarover en met wie wordt gepraat. Hierbij maakt hij gebruik van een boekje met foto's zodat het kind alvast weet hoe het eruit ziet. Als een kind op dat moment al duidelijk maakt dat hij het niet wil dan gaat het verhoor niet door, aldus de zedenrechercheur.

De moeder van Sven (8) en Jenna (6) vertelt dat bij hun voorbereiding gebruik werd gemaakt van een folder: *“De dag ervoor kwam de politie hier en die had een mooi foldertje. En dat was heel fijn, hoe het er daar uit zag, dat je langs een vijver loopt, dat je een trap op gaat. Dingen waar wij niet op letten, maar voor kinderen is het wel belangrijk dat ze het een beetje weten. Want het was natuurlijk hartstikke spannend. Mijn zoontje die was er wel klaar voor, maar mijn dochter vond het heel spannend. (...) Dat vond ik wel heel goed, dat ze het van tevoren helemaal doorgenomen had en dat daar zo'n kamer is en ook op een heel kindvriendelijke manier ging dat allemaal. Dus de volgende dag kwamen we daar en dan kom je ook in die wachtruimte, eventjes voor in de algemene receptie. En inderdaad kwamen we langs die vijver met die vissen, langs die trap.”*

Het voorbereidend gesprek voor het studioverhoor is niet altijd het eerste contact van de minderjarige met de politie. Zo had de 8-jarige Irene bij het doen van de melding een kort gesprek op het politiebureau in hun woonplaats. De volgende dag werden de ouders verhoord en een dag later kwamen er twee rechercheurs bij hun thuis om met Irene en haar zus te praten. Er werd eerst met haar zus en later met haar gesproken. Irene is verteld dat ze niet mocht horen wat haar zus vertelde en begrijpt niet goed waarom dat was. Haar moeder licht toe dat ze het wel goed aan Irene hebben uitgelegd *“maar zij heeft het niet zo ervaren of ze herinnert het zich niet. Het zijn spannende dagen geweest en het ging allemaal heel snel. Maar ze hebben het wel verteld. Ik vind dat ze dat heel goed hebben gedaan.”* Irene vertelt vrolijk over de teddybeer die haar zus en zij van de politie kregen. Irene vond de rechercheurs aardig. Ze vond dat ze goede vragen stelden. Ook was het voor haar duidelijk wat ze zouden gaan doen de volgende dag.

Ook de moeder van de 12-jarige Ivan geeft aan dat ze de voorbereiding op het studioverhoor met haar zoon zorgvuldig vond: *“ze zijn eerst nog thuis geweest om kennis met hem te maken, hebben hem ook gevraagd van: ‘weet je ook waarover je komt vertellen?’- nou dat wist hij dan, en ook ‘wist je ook dat we heel veel gaan doorvragen over wat er is precies is gebeurd en dat je alles mag noemen, ook vieze woorden, weet je wel?’ Hij wist wel echt wat hem te wachten stond, met een folder erbij hoe het eruit zag. En dat er iemand achter het glas zat mee te kijken. Hij wist het precies.”*

Irene vertelde dat ze geen boekje of folder heeft gezien tijdens het voorbereidingsgesprek, hoewel dat wel deel uitmaakt van de werkwijze zoals die door professionals wordt beschreven. Uit de ervaringen van de ouders van Ivan, Sven en Jenna blijkt dat het gebruik van een folder positief is gewaardeerd en bijdraagt aan een heldere voorbereiding. Het is dan ook zinvol om in kaart te brengen in hoeverre gebruik wordt gemaakt van een boekje of folder bij de voorbereiding van minderjarigen op het (studio)verhoor in de verschillende regio's.

Vorbereiding op het politiebureau

Op het politiebureau gaat de minderjarige eerst met de ouder(s) naar de wachtkamer. De zaaksrechercheur stelt daar de studioverhoorder aan hen voor. Vervolgens krijgt de minderjarige met zijn ouders een rondleiding waarin ze de praatkamer bekijken, zien waar de camera's hangen en waar de mensen zitten die meekijken. Daarna bekijken ze de televisiekamer, de ruimte achter het glas waar ze onder meer het scherm zien. Er volgt een ontmoeting met de

regisseur, de zaaksverbalisant en eventueel een docent van de Politieacademie. De studioverhoorder brengt samen met het kind de ouders terug naar de wachtkamer met de mededeling dat papa en mama daar blijven wachten en dat het kind hier weer naar toe gaat als hij klaar is.

De moeders van Ivan, Sven en Jenna zijn positief over de rondleiding: *“Van tevoren moesten wij in de wachtkamer heel eventjes wachten. En toen gingen wij met de kinderen allebei eerst de studio in en lieten ze zien waar de camera’s hingen, dat er kinderen tekeningen maken en dat je kan spelen. En waar je gaat zitten. Dat allemaal. En toen lieten ze de kamer zien waar er gefilmd wordt of waar gekeken wordt zeg maar. En de kast waarin het bewaard wordt. Jenna vroeg dan wel even of het niet op YouTube kwam. Dat kwam het natuurlijk niet. Dik slot op slot en dat er zoveel dossiers bewaard werden. En toen ging Sven beginnen. Oh ja en ze lieten zien waar de politiejassen hingen en waar de kluisjes waren, waar de wapens in lagen. Dat soort dingetjes.”*²⁸¹

*“Hij heeft eerst een rondleiding gehad en alles laten zien, dat ging heel goed. Toen wilde hij dat ik erbij was in die ruimte, nou dat mocht dus niet. Omdat daar gewoon procedures voor zijn. Dus toen hadden ze afgesproken dat hij precies wist waar ik zat zodat hij uit de ruimte kon en naar me toen kon. Dus ik zat gewoon vlakbij, voor als het te moeilijk werd of als hij boos werd. En hij kreeg gewoon frisdrank, gewoon goed geregeld.”*²⁸²

Irene vertelt over de rondleiding: *“Eigenlijk ook best wel leuk want dan kun je ook zien wat er allemaal gebeurt enzo en hoe ze dat doen.”*

De wachtruimte

De rondleiding voert langs de wachtruimte waar de ouders wachten zodat het kind weet waar ze zijn en hoe hij daar moet komen. De beschrijving van de wachtkamer door de respondenten verschilt. In het ene geval wordt het beschreven als een ruimte waar weliswaar speelgoed stond, maar waar ook andere mensen wachten. *“En dan zit je ook met andere mensen allemaal, volgens mij ook mensen die zelf wat gedaan hadden, terwijl ik wel nog één kindje ook bij me heb die zenuwachtig is. En die andere komt terug, net z’n verhaal gedaan. En dan duurt 4 à 4 ½ uur wachten best lang.”*²⁸³ Een ander gezin heeft juist een positieve ervaring met de familiekamer. Terug in de familiekamer ging Irene in de tijd dat haar zus werd verhoord tekenen, film kijken en spelen. Haar moeder vond de familiekamer een kindvriendelijke ruimte.

Het studioverhoor

Het ideale verhoor van minderjarigen onder de 12 vindt altijd plaats in een verhoorstudio met een verhoorder die daartoe speciaal is getraind zodat het verhoor zo min mogelijk belastend is en de juiste en maximale informatie boven water komt, aldus de docent van de Politieacademie. Aansluitend bij de ontwikkeling van de minderjarigen wordt ernaar gestreefd om het studioverhoor maximaal één à anderhalf uur te laten duren. In die tijd moet de studioverhoorder contact maken, ontlastend en belastend materiaal verzamelen, ruimte maken voor spelletjes tussendoor en weer even laten vertellen. Een waarborg van het studioverhoor is bovendien dat alle verhoren bij kinderen worden opgenomen in woord en beeld waardoor het verhoor opnieuw kan worden bekeken, aldus de docent.

Eisen aan beroepskrachten en bejegening

Over de bejegening wordt overwegend positief gesproken. Irene vond het bijvoorbeeld prettig dat ze drinken kreeg en mocht kleuren. De moeder van Sven en Jenna: *“Zij waren ook gewoon hartstikke lief voor kinderen. Want hij zei daarna; ‘ik zou het best nog een keer willen doen’, toen hij naar huis liep. Het lucht natuurlijk ook op. (...) Niks is raar. Zij horen van allemaal andere kindjes ook. Jenna mocht gewoon een radslag tussendoor doen en ze mochten tekenen.”*

281 Moeder van Sven en Jenna.

282 Moeder van Ivan.

283 Moeder van Sven en Jenna.

Toch zijn er ook enkele negatieve ervaringen met het studioverhoor gedeeld. De moeder van de 5-jarige Zoë vertelt dat haar dochter veel last heeft gehad van het verhoor. Zoë vond het heel naar om naar de politie toe te gaan. Haar moeder denkt dat dit komt door de manier waarop ze haar benaderden: *“Voor ons waren ze wel okay, maar voor haar niet. (...) Door haar psycholoog wordt ze vrolijker benaderd, meer open, en meer op haar gemak gesteld. Die kan beter met kinderen omgaan en dat gevoel had ik bij de politie niet. Ze konden zich niet zo goed inleven in kinderen. Je moet dat een ervaren psycholoog laten doen, geen politieagent. (...) De mensen die de verhoren doen met de volwassenen, doen ook de verhoren met de kinderen en dan denk ik; ‘dat zijn zulke verschillende vakgebieden, hoe je omgaat met een volwassene of met een kind’ (...). Het was ook niet dat ze even gingen spelen of even gingen lachen, het was heel serieus en dat was eng voor haar. (...) Ze noemen het een kindvriendelijke studio maar wij vonden er weinig kindvriendelijks aan. Gewoon een steriele kantoorruimte. (...) En in de kast met dichte deurtjes zaten spelletjes, en verder heel leeg.”*

Een andere negatieve ervaring met het studioverhoor heeft te maken met de vragen die de studioverhoorder moest stellen op verzoek van de verdediging en met goedkeuring van de rechter-commissaris. Deze ervaring wordt beschreven in paragraaf 7.4.

De vragen vond Irene moeilijk en de meeste kon ze naar eigen zeggen niet beantwoorden. Volgens de moeder van Zoë lukte het haar niet om tijdens het studioverhoor haar verhaal te vertellen omdat ze bang was voor de gevolgen. De ouders van Zoë hebben bij de advocaat de vragen gelezen die aan hun dochter zijn gesteld en zijn daar erg ontevreden over. Naar hun mening schiet de politie tekort in kennis over het praten met kleine kinderen en had een gespecialiseerde hulpverlener het gesprek beter kunnen doen: *“Ze wilde wel verkleeden als Roodkapje en dan vertellen wat de wolf had gedaan maar dat kan dan weer niet als bewijs gelden. Als zij hem als ‘de wolf’ ziet. Want het moet over hem gaan en het moet duidelijk zijn dat hij de verdachte is. Maar dan denk ik ja, een kind van vijf... Ik zei het wel aan het begin: ‘ze is vandaag Roodkapje en ze wil wel wat vertellen over de wolf’, maar dat is niet teruggekomen in het gesprek. Ze hebben wel gevraagd van: ‘je hebt je moeder verteld over een truc van iemand’. Toen zei ze meteen van; ‘oh ja ik ken die en die en die kan de handstand’.”*

Dit voorbeeld laat onder meer zien dat het verschil tussen de taken van de politie en de hulpverlener maakt dat zij andere vragen stellen en deze ook op een andere wijze stellen. Werken in een multidisciplinair samenwerkingsverband – zoals beschreven in paragraaf 3.3 en 3.4 – laat mooi zien hoe de verschillende disciplines elkaar kunnen vinden en ervoor kunnen zorgen dat een verhoor beter verloopt door uitwisseling van informatie vooraf aan een verhoor.

Zowel Sven, Irene als Ivan geven aan opgelucht te zijn na het studioverhoor. Irene: *“Nou dat iemand het wist van mij, want mijn zus wist het als eerste en ik had gezegd dat ze het niet verder mocht vertellen en dat had ze ook niet gedaan, maar toen vond ik het wel fijn dat de politie het wist.”*

In de opleiding van de studioverhoorders is veel aandacht voor de specifieke bejegening van minderjarigen en wordt kennis verworven over onder meer kindermishandeling, cognitieve-, taal- en emotionele ontwikkeling en seksuele ontwikkelingen, aldus de docent van de Politieacademie. Het blijven monitoren van het niveau van de studioverhoorders vindt hij echter gewenst. Op dit moment gebeurt dat niet en geldt het behaalde certificaat voor het leven.

Afbakenen doelgroep studioverhoor

Het verhoor in een verhoorstudio is in eerste instantie voorbehouden aan minderjarigen jonger dan 12 jaar. In praktijk ligt de ondergrens bij vier jaar, maar jonger is mogelijk, zo blijkt uit de interviews met de professionals. Nationale regelgeving (zie paragraaf 6.3.1) biedt professionals ruimte om te beslissen ook minderjarigen van 12 jaar of ouder te horen in de verhoorstudio. Volgens de geïnterviewde professionals is het leidende criterium de mate van kwetsbaarheid. De kwetsbaarheid van een minderjarige getuige van 12 jaar of ouder kan volgen uit bijvoorbeeld een verstandelijke beperking, autisme, ADHD of een cognitieve functiestoornis. Een vermoeden van kwetsbaarheid is voldoende om te besluiten tot een studioverhoor. Nationale regelgeving maakt het expliciet mogelijk voor de politie om externe deskundigen te raadplegen ter voorbereiding van een verhoor met een persoon met een verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis (zie paragraaf 6.3.1). Een psycholoog laat weten dat het goed is dat er vanuit justitie wel eens vooraf aan het verhoor wordt gevraagd aan de behandelaar of er dingen zijn waar op moet worden gelet bij het verhoor. Het is niet duidelijk of er standaard en op uniforme wijze navraag wordt gedaan naar ontwikkelingsproblematiek of stoornissen die van belang kunnen zijn bij het afnemen van een verhoor, en daarmee ook van belang kunnen zijn voor de keuze wel of niet in een verhoorstudio te horen.

De 15-jarige Maaike heeft bijvoorbeeld ADHD. Zij heeft daardoor een korte spanningsboog en bleek moeite te hebben met het kleine kamertje waarin ze werd verhoord. De 13-jarige Tim heeft last van dyslexie en is moeilijk lerend. Het kostte Tim daarom veel tijd om zelf zijn uitgeschreven verhoorverslag terug te lezen, wat pas duidelijk werd toen hij er al mee bezig was. In hoeverre is er in deze gevallen – en wordt in het algemeen – navraag gedaan naar specifieke kenmerken van een minderjarige die van invloed kunnen zijn op de wijze waarop een verhoor het best kan worden afgenomen? Hieronder valt het wel of niet horen in een verhoorstudio, maar ook de voorbereiding en het voorlezen of laten lezen van het verhoorverslag. Het werken in multidisciplinaire samenwerkingsverbanden (zie paragraaf 3.3 en 3.4) moet het eenvoudiger maken om te overleggen over de beste aanpak in dit soort gevallen.

Ook kan het wenselijk zijn om de behandelaar van de minderjarige aanwezig te laten zijn bij het verhoor, zodat deze kan adviseren over vragen die men wil stellen. Deze adviserende rol kan ook vooraf aan het verhoor een plek krijgen. In het huidige systeem is dat al mogelijk voor het horen van een persoon met een verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis. Het verdient aanbeveling om deze adviserende rol uitdrukkelijk op te nemen in een aanwijzing en uit te breiden naar alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik.

Vanuit de juridische praktijk wordt een praktisch argument aangedragen om minderjarigen van 12 jaar of ouder ook in een verhoorstudio te horen. Zo kan het zijn dat er meerdere kinderen in een gezin vermoedelijk slachtoffer zijn en ook getuige van wat er met de ander is gebeurd. Onderlinge beïnvloeding moet worden voorkomen. Als het kind dat buiten de doelgroep voor het studioverhoor valt dan toch in de studio wordt gehoord kunnen ze tenminste allemaal op één dag worden gehoord.

Vanuit de juridische praktijk wordt ook het leveren van maatwerk in de beslissing ‘wel of niet in een verhoorstudio te horen’ bij minderjarigen van 12 jaar en ouder onderstreept. Daarover is de moeder van Ivan zeer tevreden: *“Hij was net 12 dus hij hoefde niet per se in een verhoorstudio maar omdat hij ook wel wat beperkingen heeft, hebben ze in overleg toch besloten hem in de verhoorstudio te horen, dat was kindvriendelijker voor hem.”*

6.3.3 Conclusies en aanbevelingen

De studioverhoor-aanpak voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik jonger dan 12 jaar oud kenmerkt zich overwegend door zorgvuldigheid en veel aandacht voor een kindvriendelijke bejegening. De specifieke deskundigheid die wordt vereist van de politie die de kinderen voorbereidt en spreekt is daarbij essentieel. De gedeelde ervaringen met de voorbereiding

op en het studioverhoor zelf zijn overwegend positief en laten goed het belang zien van een zorgvuldige kindgerichte aanpak. Een kindgerichte aanpak dient echter gewaarborgd te zijn in alle contacten met de politie, niet slechts in de verhoorsituatie. Het voornemen van de regering om niet alleen de studioverhoorders specifiek op te leiden, maar ook in de basisopleiding van politiepersoneel dat in aanraking komt met minderjarigen aandacht te besteden aan deskundigheid ten aanzien van minderjarigen, valt dan ook toe te juichen.

AANBEVELINGEN

- Onderzoek in hoeverre en op welke wijze in de praktijk navraag wordt gedaan bij externe deskundigen naar ontwikkelingsproblematiek of stoornissen die van belang kunnen zijn voor de wijze waarop een verhoor moet worden afgenomen.
- De adviserende rol van externe deskundigen over het horen van minderjarigen en personen met een verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis vooraf aan en tijdens het verhoor verdient nadere uitwerking in regelgeving. Dit geldt ook voor het adviseren over het horen van minderjarigen in algemene zin.
- Leg vast dat studioverhoorders zich na het voltooien van de opleiding tot studioverhoorder periodiek moeten bijscholen, zodat het niveau gewaarborgd blijft.
- Leg vast dat alle minderjarigen, dus ook minderjarigen van 12 jaar en ouder, in een kindvriendelijke verhoorstudio worden verhoord, waar de vragen worden gesteld door een speciaal daartoe opgeleide beroepskracht.

6.4 Het informatieve gesprek en politieverhoor bij minderjarigen vanaf 12 jaar

De eerste fase van het strafproces verloopt beduidend anders voor minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder wanneer vergeleken met minderjarigen jonger dan 12. Net als volwassenen nemen minderjarigen van 12 jaar en ouder na de melding deel aan een informatief gesprek bij de politie en worden ze in een reguliere verhoorkamer verhoord. In deze paragraaf wordt de gang van zaken bij de politie voor minderjarige slachtoffers ouder dan 12 jaar behandeld.

6.4.1 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Het informatieve gesprek

Voordat er aangifte kan worden gedaan van seksueel misbruik moet altijd een informatief gesprek worden gevoerd met het slachtoffer (van 12 jaar en ouder). Dit gesprek vindt plaats met twee opsporingsambtenaren, waarvan minimaal één bevoegd zedenrechercheur is.²⁸⁴ Het informatieve gesprek bij de politie vindt plaats na de melding en is een belangrijk onderdeel van de strafrechtelijke procedure voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder. Op basis van dit gesprek moeten zowel het slachtoffer als de politie een inschatting kunnen maken over de wenselijkheid van het doen van aangifte. Ook moet het slachtoffer op de hoogte zijn van de betekenis van het doen van aangifte en hoe de procedure verder in zijn werk gaat.

Het informatieve gesprek bestaat uit een aantal onderdelen.²⁸⁵ Bij de aanvang moet het slachtoffer worden geïnformeerd over de opname die wordt gemaakt, de reden voor het gesprek en dat er in principe geen vertrouwenspersoon aanwezig mag zijn bij het inhoudelijke gedeelte. Dit kan slechts in uitzonderlijke gevallen en pas na toestemming van de officier van justitie.²⁸⁶ Tijdens het inhoudelijke gedeelte wordt (globaal) besproken wat, waar, en wanneer 'het' is gebeurd en wie daarbij betrokken was. Daarnaast wordt ook gekeken of de verdachte een bekende is, of er letsel is, er medisch onderzoek is of mag worden verricht en wat het motief is voor het doen van aangifte.

²⁸⁴ Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

²⁸⁵ Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik, bijlage 2, inhoud informatief gesprek.

²⁸⁶ Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

Na het bespreken van de feiten en omstandigheden wordt ingegaan op verwachtingen ten aanzien van de aangifte en vervolging, wordt er uitleg gegeven over de aangifte zelf en de mogelijke gevolgen van het doen van aangifte, zoals verhoord worden bij de rechter-commissaris en bij de rechter in een openbare zitting. Ook wordt erop gewezen dat de verdachte de aangifte kan lezen. De consequenties van het doen van een valse aangifte moeten aan bod komen en ook de mogelijkheid van ambtshalve vervolgen.²⁸⁷ Daarnaast wordt gewezen op consequenties die het horen voor kinderen kan hebben, het studioverhoor voor 4 tot 12-jarigen en de mogelijkheid dat andere getuigen worden gehoord.²⁸⁸ Het slachtoffer wordt ook geïnformeerd over de mogelijkheden tot een civielrechtelijke aanpak en hulpverleningsaspecten, al dan niet in combinatie met een strafrechtelijke aanpak. Bovendien wordt de melder verwezen naar de juiste hulpverlener. Tot slot wordt bedenkijd aangeboden.

Wanneer de melder geen aangifte wil doen, maar er wel sprake is van een strafbaar feit, dan wordt zoveel mogelijk bewijs verzameld voor een eventuele ambtshalve vervolging.²⁸⁹ In het informatieve gesprek wordt deze mogelijkheid aan de melder duidelijk gemaakt.

Geen specifieke voorschriften

Het gebrek aan specifieke voorschriften voor minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder ten aanzien van hun deelname aan het informatieve gesprek is tekenend voor het hele strafproces. Hier kan een parallel getrokken worden naar de wijze waarop er gekeken wordt naar minderjarige verdachten in het strafproces. Voor minderjarige verdachten (eveneens in de leeftijd van 12-18 jaar) in het strafproces wordt aangenomen dat zij de strekking en gevolgen van hun procesopstelling (bijvoorbeeld een af te leggen verklaring) minder goed kunnen overzien dan een volwassene.²⁹⁰ Voor deze groep minderjarigen geldt een aangepaste behandeling als uitgangspunt, omdat zij nog in ontwikkeling zijn en van hen derhalve niet verwacht kan worden dat zij het strafproces, hun rol daarbinnen en de implicaties van hun keuzes volledig kunnen overzien. Het uitgangspunt dat minderjarigheid een aangepaste behandeling in het strafproces vergt, zoals dat geldt voor minderjarige verdachten, zou onverminderd moeten gelden voor minderjarige slachtoffers. Dat komt in de huidige nationale regelgeving onvoldoende terug.

Het verhoor

Het verhoor van minderjarigen van 12 jaar en ouder wordt afgenomen door twee zedenrechters. Het verhoor vindt niet plaats in een speciale verhoorstudio. Het arbitraire leeftijdsonderscheid (12) dat in Nederland wordt gemaakt, maakt dat Nederland slechts deels voldoet aan het internationale recht waarin wordt voorgeschreven dat de ruimte waarin het verhoor plaatsvindt, moet aansluiten bij de behoeften van de minderjarige op basis van zijn ontwikkelingsniveau, leeftijd, en andere kenmerken.

Eisen aan beroepskrachten en bejegening

In de 'Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik' wordt onderschreven dat het onderzoek in zedenzaken, waaronder de bejegening van aangevers van zedenmisdrijven, specifieke deskundigheid vergt. Alleen speciaal opgeleide zedenrechters die aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen mogen werkzaam zijn in zedenzaken. Zo moeten zij ervaren zijn in de politiedienst, beschikken over sociale vaardigheden, verhoorvaardigheden met zowel aangevers, getuigen en verdachten, vaardigheden in rechercheonderzoeken, kennis hebben van slachtofferproblematiek en inzicht hebben in het netwerk van hulpverleningsinstanties. De zedenrechercheur moet enerzijds voldoen aan de kwaliteitsnorm. Dit houdt in dat hij moet

287 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

288 Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik, bijlage 2, inhoud informatief gesprek.

289 Een ambtshalve vervolging wordt alleen ingesteld als de geestelijke en/of lichamelijke integriteit van betrokkene ernstig is/wordt bedreigd dan wel betrokkene zich evident in een afhankelijkheidspositie bevindt, of wanneer het maatschappelijk belang dit vereist.

290 Discussiestuk *Getuigen*, p. 35-36, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015.

hebben voldaan aan de proeve van bekwaamheid behorende bij het competentieprofiel van ‘recherchemedewerker, die overwegend belast wordt met onderzoek in zedenzaken in zowel afhankelijkheids- als niet-afhankelijkheidsrelaties’. Anderzijds moet hij voldoen aan de uitvoeringsnorm wat inhoudt dat hij ten minste 24 uur per week belast is met de opsporing van zedenmisdrijven. Het samenstel van de kwaliteitsnorm en de uitvoeringsnorm levert de kwalificatie ‘bevoegd zedenrechercheur’ op. Opsporingsambtenaren die geen bevoegd zedenrechercheur zijn, mogen zich niet verder inlaten met de zaak dan strikt noodzakelijk is. In elke regio moeten bovendien voldoende vrouwelijke en mannelijke bevoegde zedenrechercheurs zijn.²⁹¹

Voor de minderjarigen die in aanmerking komen voor het studioverhoor is een jeugdspecialisme bij de verhoorders gewaarborgd. Minderjarigen van 12 jaar en ouder die niet in een kindvriendelijke verhoorstudio worden gehoord, hebben deze zekerheid niet. Voor hen geldt niet dat de verhoorder gespecialiseerd moet zijn in het horen van minderjarigen en dan in het bijzonder minderjarigen die slachtoffer zijn van seksueel misbruik. Wel moet één van de twee verhoorders een zedenrechercheur zijn.

In de Aanwijzing zijn geen specifieke criteria opgenomen voor de bejegening van minderjarige slachtoffers. Kennis over onder meer de ontwikkeling van minderjarigen, hoe zij reageren op trauma, en gespreksvaardigheden zijn niet vereist. Voor de minderjarigen van 12 jaar en ouder die buiten de verhoorstudio worden verhoord is er dan ook sprake van een omissie in de regelgeving wat betreft de beroepskwalificaties waarover de zedenrechercheurs die minderjarigen horen moeten beschikken.²⁹² Het verhoor moet op grond van (bindend) internationaal recht immers worden afgenomen door specifiek daartoe opgeleide beroepskrachten.²⁹³

6.4.2 Uit de praktijk

Het informatieve gesprek

Voordat een slachtoffer van seksueel misbruik van 12 jaar of ouder aangifte kan doen, moet hij deelnemen aan een informatief gesprek bij de politie. Jongere kinderen worden hier niet aan onderworpen, omdat deelname aan een informatief gesprek voor hen te belastend is. Het nemen van een besluit over het doen van aangifte vereist dat het kind de toekomst kan overzien, wat van een kind jonger dan 12 niet kan worden verlangd, aldus de docent van de Politieacademie. Impliciet wordt er dus vanuit gegaan dat minderjarigen van 12 jaar en ouder wel beschikken over deze vaardigheden: het kunnen overzien van de toekomst en beslissen over het doen van aangifte. In praktijk hoeft de minderjarige de vraag over het doen van aangifte overigens niet alleen te beantwoorden, maar gebeurt dat in het bijzijn van de ouders, aldus de professional.

Tim (13) is positief over het informatieve gesprek. De politie had tegen hem gezegd dat ze het gingen opnemen en dat hij gewoon moest vertellen hoe het gebeurd is en dat het niet uitmaakt hoe hij het zegt, of het grof is of niet. Ze legden uit wat ze gingen doen en als ze vragen hadden over wat hij had verteld dan stelden ze die. De manier van vragen stellen vond hij *“op zich wel aardig. En ze vroegen het zeg maar zo, dat het je niet veel pijn deed. Ze vroegen het met een zachte stem bijvoorbeeld, en een beetje op een kinderlijke manier. Zodat het allemaal goed ging.”*

²⁹¹ Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik.

²⁹² Zie voor het onderwijsaanbod van het Politieacademie voor de opleiding tot zedenrechercheur: www.Politieacademie.nl/onderwijs/onderwijsaanbod. In mei 2015 troffen we hier bovendien geen modules gericht op minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder. In de module ‘Verhoren van kwetsbare getuigen in zedenzaken’ worden alleen kinderen tussen de 4 en 12 jaar als kwetsbare getuigen gezien. Over minderjarigen van 12 jaar en ouder is niets opgenomen in de cursusbeschrijving. Als deze module met succes wordt afgesloten levert dit het certificaat op dat nodig is om verhoren in de kindvriendelijke verhoorstudio af te mogen nemen.

²⁹³ Artikel 35 lid 1 sub c Lanzarote Verdrag; artikel 64 Guidelines on child friendly justice; UNODC/UNICEF, 2009, par. 103; artikel 20 Richtlijn 2011/92/EU.

Feline (16) kon meteen komen: *“De ene avond bellen en de volgende ochtend was ik aan de beurt om mijn verhaal te doen. Ze namen het echt vanaf de start serieus.”* Feline vindt ook dat ze respectvol met haar om gingen. *“Ook wel met argwaan want er komen genoeg meiden die komen een verhaal even ophangen. Maar aangezien een uurtje later de verdachte werd binnen gebracht, was het toch wel gelijk duidelijk. Dus ze zijn best wel goed met me omgegaan.”* De vragen waren *“goede gerichte vragen, niet te diep, maar wel genoeg dat ze voldoende wisten.”* Er werd goed naar haar geluisterd en ze waren begripvol. *“Als ik aangaf dat ik het moeilijk vond dan stopten ze wel, dan zeiden ze: ‘de rest komt wel bij de aangifte’. Ze hebben me wel echt gesteund, als ik het zwaarder had kreeg ik een steuntje in de rug. En ze zeiden ook vaak van; het is niet raar wat je vertelt, wij horen dit dagelijks.”* Daarnaast heeft ze heldere uitleg gekregen over het doen van aangifte en zijn telefoonnummers uitgewisseld voor als ze vragen had. *“Het feit dat ik snel voor aangifte koos was omdat het een heel vertrouwd gevoel gaf, en bij de aangifte voelde het ook niet alsof ik een raar verhaal vertelde. Omdat, als persoon, het is best een raar onderwerp. Maar voor hen leek het echt van: ‘het is okay, je kunt het hier kwijt’.”*

Voor Jeanine (16) liep het anders dan ze had verwacht. Ter voorbereiding van het informatief gesprek kreeg ze een folder, maar ze heeft *“het opgegeven om het door te lezen want er stond niks in.”* In de folder had ze willen lezen wat ze kon verwachten van het informatieve gesprek, zodat ze had geweten hoe gedetailleerd de rechercheurs het verhaal wilden horen. Dit overviel haar. Ze had verwacht dat het informatieve gesprek gewoon een gesprek was over het doen van aangifte en niet dat ze meteen al het hele verhaal zou moeten vertellen. *“Het zou wel handig zijn als ze het beter uitleggen wat er gebeurt zodra je in dat kamertje zit. Want dat stond er niet in. Er stond alleen in van; je gaat aangifte doen of zo. Maar er stond niet in dat zodra je in dat kamertje zit, ze gaan zitten van ‘nou vertel je kutleven maar’. Dat had ik niet verwacht.”* In de folder had moeten staan *“dat het de bedoeling is dat je echt precies uitlegt waarom je aangifte wilt doen. Met details erbij, wat je ook goed moet voorbereiden. Want die details die ze willen weten die kan ik nu, twee jaar later, nog steeds niet vertellen aan iemand. Laat staan toen.”* Als ze had geweten wat ze moest verwachten, had ze *“op zijn minst kunnen oefenen of zo met praten erover.”* Jeanine vertelt dat het haar niet is gelukt om haar verhaal te vertellen. De rechercheurs vond ze heel dominant waardoor ze zich heel klein voelde. Volgens haar hielden ze geen rekening met haar situatie. Als ze beter met haar waren omgegaan en subtieler vragen hadden gesteld, dan had ze volgens haar uiteindelijk haar verhaal wel kunnen vertellen.

Maaïke (15) was ook verrast dat ze tijdens het gesprek al zoveel wilden weten. Tijdens het gesprek vroegen ze: *“Nou echt elk dingetje, ieder woord dat ik zei, moesten ze alles over weten. En elk detail, en vanaf het begin als ik één ding vergat dan was het gelijk dat ik loog, tenminste dat leek zo. Zo praatten ze tenminste met mij.”* Ze stelden vragen als: *“wat gebeurde er dan?”* en *‘hoe voelde dat?’* en *‘kon je dan niet weggaan?’*, *‘Dacht je er niet aan dat?’*, *‘Kon je niet daarheen lopen en wegrennen?’*, *‘Kon je niet schreeuwen?’* Ja, dat weet ik gewoon niet hoor, waarom ik dat allemaal niet deed.” Die vragen gaven haar het gevoel *“je had makkelijk kunnen ontkomen dus het is je eigen schuld” (...)* Ze deden of ze me niet geloofden en steeds doorvragen op alles terwijl dat helemaal niet nodig is bij een melding, maar omdat zij vonden dat dat moest”. Aan haar is uitgelegd dat ze bij haar doorvroegen omdat seksueel misbruik een heel zwaar iets is en omdat zij niet gelijk aangifte wilde doen, wilden ze er zoveel mogelijk over weten.

Voor Jeanine en Maaïke was het informatieve gesprek een bijzonder negatieve ervaring en beiden willen geen aangifte doen. Maaïke: *“Nou dat gesprek, ik wil echt niet nog een keer hoor.”* Wat de ervaringen van deze vier minderjarigen laten zien, is dat een goede voorbereiding belangrijk is en kindgerichte bejegening cruciaal om secundaire victimisatie, schade als gevolg van het strafproces, te voorkomen.

In bepalingen van internationaal en Europees recht is het recht van minderjarigen op begrijpelijke informatie over hen aangaande juridische procedures verankerd. Voorzieningen zijn nodig zodat ook deze minderjarigen net als de minderjarigen die worden voorbereid op een

studioverhoor vooraf goed weten waar ze aan toe zijn. Een folder kan daarbij een belangrijk hulpmiddel zijn. Een geïnterviewde professional stelt dat minderjarigen behoefte hebben aan informatie die specifiek gericht is op minderjarigen over het informatieve gesprek en de aangifte.

Ontmoedigend effect van het informatieve gesprek

Verschillende professionals, met name vanuit de psychosociale hulpverlening, benoemen als knelpunt dat er een ontmoedigend effect uitgaat van het informatieve gesprek, zoals dat in de praktijk plaatsvindt. Eén psycholoog stelt dat het informatieve gesprek echt neutraal moet zijn: er mag geen sprake zijn van suggestiviteit en het moet meer ondersteunend en minder ontmoedigend zijn. Uit de ervaringen van professionals kunnen twee ontmoedigende factoren worden gedestilleerd: (1) sterke focus op de nadelen; en (2) het gevoel niet geloofd te worden. Professionals vanuit de psychosociale hulpverlening laten weten dat vooral het benoemen van de nadelen van het doen van aangifte tijdens het informatieve gesprek een ontmoedigende factor is.²⁹⁴ Deze bevinding komt overeen met een uitkomst van het onderzoek van de Nationaal Rapporteur. In de verhalen van Jeanine en Maaïke komt dit ook duidelijk naar voren. Wanneer er teveel nadruk ligt op het negatieve kan dit slachtoffers sterk ontmoedigen om aangifte te doen. Als daarnaast niet duidelijk is wat het oplevert zal ervoor gekozen worden om het kind of de ouders hiermee niet verder te belasten.

Een psycholoog laat vanuit haar ervaring weten dat veel slachtoffers het gevoel krijgen dat ze niet geloofd worden of dat het geen zin heeft. Bij zowel Jeanine als Maaïke speelde dit. Vragen gericht op het gedrag van de jongere in de geweldsituatie, bijvoorbeeld over opties om te ontkomen of om hulp te vragen, moeten dan ook zorgvuldig worden geformuleerd, met inachtneming van de schuld- en schaamtegevoelens die pubers en adolescenten vaak hebben. Kennis over traumareacties bij professionals kan hierbij helpen, bijvoorbeeld over de zogenaamde 'fight, flight, freeze' reacties waardoor slachtoffers van seksueel geweld vaak 'bevrozen', aldus een psycholoog.

Vanuit de juridische praktijk wordt erop gewezen dat elementen die als ontmoedigend worden ervaren ook functioneel kunnen zijn. De politie moet namelijk, om een strafzaak te kunnen bouwen, (gedetailleerde) vragen stellen. Die vragen kunnen als belastend worden ervaren door de minderjarige die wordt verhoord. Het is belangrijk dat de vragen en de manier waarop die gesteld worden niet maken dat het minderjarige slachtoffer afziet van een aangifte (terwijl er misschien goede bouwstenen zijn om de strafzaak mee op te bouwen). Een van de elementen die meespeelt bij het bouwen van de zaak is de vraag of een slachtoffer de strafrechtelijke route aankan. Dit blijkt onder meer uit de plicht om het slachtoffer tijdens het informatieve gesprek te wijzen op de mogelijk nadelige gevolgen voor hem, zoals het opgeroepen kunnen worden voor een verhoor bij de rechter-commissaris of de rechter.

Er zal een balans gevonden moeten worden die recht doet aan de verschillende belangen waarmee de politie rekening moet houden, waarbij het belang van de minderjarige een eerste overweging moet zijn. De signaleerde knelpunten over het informatieve gesprek die Defence for Children heeft ontvangen en de praktijkervaringen van de professionals die vanuit de hulpverlening hierover in het kader van dit onderzoek zijn gedeeld laten zien dat hier terrein te winnen valt.

In de Aanwijzing wordt benadrukt dat er gewezen moet worden op de consequenties van het doen van een valse aangifte. Bosma, Van Krimpen en Menenti waarschuwen er juist voor voorzichtig te zijn met wantrouwen jegens slachtoffers van seksueel misbruik. De auteurs concluderen dat kenmerken van aangiften door tienermeisjes van seksueel misbruik die volgens onderzoekers duiden op een onjuiste verklaring in werkelijkheid geen indicatie hoeven te zijn

294 Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2014, p. 300.

voor een onjuiste verklaring. Denk bijvoorbeeld aan een inconsistentie van een verklaring wat juist past bij trauma als gevolg van seksueel misbruik. Onderzoek laat zien dat een posttraumatische stress stoornis zich uit in symptomen die van invloed kunnen zijn op de wijze van verklaren. Het slachtoffer kan sterke psychische reacties geven op signalen die geassocieerd worden met het misbruik door bijvoorbeeld heel emotioneel te reageren of juist nauwelijks te reageren. Voor iemand die hier niet mee bekend is kan het dan lijken of de emoties niet passen bij wat het slachtoffer vertelt.²⁹⁵

Een professional wijst erop dat ook als je iemand niet gelooft, je diegene in ieder geval het gevoel kunt geven dat hij serieus wordt genomen.²⁹⁶ Zij kunnen dan bij de politie of bij andere professionals het gevoel krijgen dat ze zich aanstellen, het zelf hebben uitgelokt, dat het eigenlijk hun eigen schuld was. Slachtoffers van seksueel geweld worstelen (bijna) altijd met gevoelens van schuld en schaamte. Voor kinderen en zeker voor jongeren in de puberteitsfase, geldt dat zij nog sneller dan volwassenen negatieve ervaringen op zichzelf betrekken. Dit mechanisme is dan ook snel geactiveerd door impliciete of expliciete uitspraken en bejegening van politie agenten, en zij dienen zich daarvan dan ook bewust te zijn. Dit gebeurt met name bij professionals die te weinig met deze doelgroep werken of niet beschikken over voldoende kennis over de gevolgen van trauma. *“Ik heb ook best wel veel slachtoffers die meer last hebben van het verhoren en de bejegening dan van de verkrachting zelf. Dan zit ik gewoon traumabehandeling te doen daarop.”* (psycholoog).

De aanname dat er veel valse aangiftes worden gedaan over seksueel misbruik door tieners die hieraan vooraf lijkt te gaan is bovendien onjuist. *“Uit onderzoek blijkt dat 1 tot 4% vals is terwijl de politie denkt dat het 80% is”, aldus een psycholoog. “Als je dat echt denkt. Stel dat je denkt dat het 60% is, de helft. Gewoon elke tweede slachtoffer is gewoon niks van waar. Als je dat echt denkt, dat kleurt enorm je bejegening en dat voelt het slachtoffer. En dat is niet okay.”*²⁹⁷

Uit de beschermingsplicht van de Staat vloeit voort dat minderjarige slachtoffers gedurende het strafproces moeten worden beschermd tegen verdere schade (bijvoorbeeld door secundaire victimisatie) waaronder het risico op emotionele of psychologische schade (zie paragraaf 2.3.2). Eveneens geldt dat de verhoren met minderjarigen dienen te worden afgenomen door gespecialiseerde beroepskrachten (zie paragraaf 2.3.9). Voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik betekent dat niet alleen kennis van de ontwikkeling en gesprekstechnieken, maar ook kennis over de effecten van trauma op minderjarigen. Deze specialistische kennis zou dan ook onderdeel moeten zijn van de beroepskwalificaties om met deze groep te mogen werken. Het betreft hier specialistische zorg die moet worden geboden aan de slachtoffers. Het onderscheiden van deze groep als bijzonder kwetsbaar heeft ook consequenties voor de eisen die worden gesteld aan de kennis waarover de professionals beschikken die met deze kinderen omgaan binnen het strafproces. Met betrekking tot het informatieve gesprek geldt dat de ondervragers de benodigde kennis en vaardigheden in pacht hebben. Thans gelden er in Nederland geen specifieke voorschriften ten aanzien van de opleiding van beroepskrachten die minderjarigen horen, zoals dat wel geldt voor slachtoffers jonger dan 12. Op dit punt schiet de Nederlandse regelgeving en praktijk tekort.

Verhoor

Het informatieve gesprek geldt in de regel als het moment waarop minderjarigen van 12 jaar en ouder worden voorbereid op het verhoor, aldus de docent van de Politieacademie. Het is ook

²⁹⁵ A.K. Bosma, L. van Krimpen & L.M.E. Menenti, ‘Het slachtoffer van seksueel geweld verklaar(d)(t)’, DD 2015-2, p. 15.

²⁹⁶ In dit kader is het vermeldenswaardig dat de Nationaal Rapporteur in haar rapport noemt dat alleen slachtoffers van zedendelicten in deze fase geen ‘slachtoffers’ genoemd mogen worden, maar ‘aangevers’ heten, terwijl bij andere misdrijven slachtoffers wel consequent worden aangeduid als slachtoffer. Zie Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2014, p. 300.

²⁹⁷ Aldus de geïnterviewde psycholoog.

mogelijk dat een minderjarig slachtoffer verhoord wordt zonder dat daar een informatief gesprek aan vooraf gaat. Dit kan gebeuren wanneer de ouder in plaats van de minderjarige heeft deelgenomen aan het informatieve gesprek. Een informatief gesprek kan ook achterwege blijven als de minderjarige geen aangifte gaat doen, maar als getuige wordt gehoord.²⁹⁸

Tim vertelt dat hij geen uitleg heeft gekregen over het verhoor. *“Nee, ik werd gewoon van school geplukt door mijn vader. En toen gingen we naar de politie toe. Ze hadden gebeld, ‘we moeten nog een verhoor plegen’ ofzo, en mijn moeder was die ochtend al verhoord. En toen moest ik nog een keer verhoord worden. En toen zeiden ze op school; ‘je moet dan en dan naar huis toe.’ Ja dat was wel schokkend, dat je dat ineens in de klas hoort. Op een moment hoor je ineens dat je die middag snel naar de politie moet.”* Tim had liever één of twee dagen ervoor gehoord dat hij verhoord zou moeten worden. Eenmaal in de verhoorkamer werd hem medegedeeld: *“je wordt gefilmd en alles wat je zegt wordt ook uitgetypt. En er worden geluidsopnames gemaakt.”* Hij had graag vooraf geweten wat hij kon verwachten. *“Ja, dan had ik een beetje geweten hoe het zou gaan. Niet dat je daar staat en dan ineens; je wordt gefilmd en dit en dat.”*

Uit de antwoorden van de 13-jarige Tess blijkt dat ze niet weet wat het verschil is tussen een informatief gesprek en een verhoor. *“Toen had één van mijn ouders met de politie gebeld en toen hadden ze een afspraak gemaakt. En toen moest ik dus naar de zedenpolitie. En toen kreeg ik dus zo’n verhoor en gingen ze vragen wat er allemaal was gebeurd. En toen een tijdje daarna, twee weken erna, moest ik nog een keer komen om alles te vertellen. En toen ik dat had gedaan heb ik niks meer gehoord.”* Tess gaf aan dat het tweede gesprek precies hetzelfde was als het eerste. Haar was verteld dat de tweede ‘de officiële’ zou zijn maar ze weet niet of dat betekent dat de eerste niet officieel was en zegt daar geen uitleg over te hebben gehad.

Het probleem dat sommige slachtoffers het verschil tussen het informatieve gesprek en de aangifte niet begrijpen wordt eveneens aangeven door professionals vanuit de hulpverlening. Verschillende professionals onderschrijven het belang van het goed informeren van de minderjarige slachtoffers over het traject dat zij ingaan. Zij achten het belangrijk dat minderjarigen vooraf wordt uitgelegd wat ze kunnen verwachten en tijdens het gesprek toelichting krijgen, bijvoorbeeld over waarom vragen worden herhaald.

Het verhoor van minderjarigen van 12 jaar of ouder vindt in beginsel plaats in een reguliere verhoorkamer. In de regio van de geïnterviewde zedenrechercheur wordt gebruik gemaakt van een ‘verhoorhuiskamer’. Het verhoor met een minderjarig slachtoffer vindt bij voorkeur daar plaats, maar kan ook in een gewone verhoorkamer. De ‘huiskamer’ vindt hij een prettigere kamer dan de gewone verhoorkamer. Er staat een normale tafel in en geen bureau, zachte stoelen en vrolijke kleuren. Naar zijn mening hebben de meeste minderjarigen er overigens geen problemen mee om in een gewone verhoorkamer te worden verhoord, maar is het belangrijk dat je hen op hun gemak stelt, iets wat je volgens hem leert door ervaring en opleiding.

Dat niet alle minderjarigen in een voor hen prettige kamer worden verhoord blijkt wel uit de beschrijving die een aantal van hen hebben gegeven. Tess: *“(de ruimte) gaf me niet echt een prettig gevoel nee. Het was best wel donker daar. Het was zo’n bureau met aan één kant die mevrouw die ging typen en die me vragen stelde, en aan de andere kant stonden nog drie stoelen. En dat was het.”* De ruimte was volgens Tess prettiger geweest als er een schilderijtje had gehangen of er wat meer licht was.

Het informatieve gesprek vindt ook plaats in de verhoorkamer. Jeanine vond het een ‘gezellig kamertje’, maar Maaïke beschrijft het als een ‘klein hokje’. *“Een kamer met een hele witte muur en er staat één tafeltje en voor de rest heb ik niks om naar buiten te kijken ofzo. Nou ik had niks*

298 Aldus de geïnterviewde docent van de Politieacademie.

om naar te kijken, alleen maar naar die vrouwen en m'n aandacht daarop leggen – dat is natuurlijk ook de bedoeling, maar bijvoorbeeld, het is één witte muur en een deur. Er is niks te doen. Het voelde als een cel waar je niet uit mag, heel klein en heel warm.”

Bij een verhoor in zedenzaken buiten de verhoorstudio zijn twee zedenrechercheurs aanwezig. Meestal typt de een en stelt de ander de vragen, dit is mede afhankelijk van hoe het contact met het slachtoffer is, aldus de zedenrechercheur. Hij vertelt dat voor het verhoren van minderjarige slachtoffers wordt geprobeerd om een goede verhoorsituatie te scheppen. Het verhoor vindt daarom bij voorkeur in een verhoorhuiskamer plaats en er wordt eerst een goede basis gelegd zodat de minderjarige zijn verhaal kan vertellen. Niet alle politiebureaus hebben een verhoorhuiskamer, op het bureau van de geïnterviewde zedenrechercheur is dat er wel. De vraagstelling past hij aan de leeftijd en het taalbegrip en taalgebruik van het slachtoffer aan en als de minderjarige iets niet wil vertellen hoeft dat niet.

Tim vond het prettig *“dat ze gewoon een beetje kinderlijk praatten. En dat als ze het niet begrepen dat ze er dan dieper op in gingen.”* Als voorbeeld noemt hij de vraag: *“Hebben ze aan je plassertje gezeten?”* Dat was wel prettig, dan is het niet meteen zo confronterend.” Ook noemt hij dat sommige vragen wel lastig waren om te beantwoorden, *“maar dat waren meer de vragen waar het echt om draaide. En ik vond het ook wel goed dat ik bijvoorbeeld een situatie van hoe die kamer eruit zag, dat ik dat dan mocht tekenen.”*

Feline is eveneens positief over de wijze waarop ze werd bejegend. *“Het was ook niet zo dat ze iets overdroegen van: ‘ik ben hier de agent, je beantwoordt mijn vragen en ik schrijf het op’. Ik had best wel de regie erin. Ze lieten me er vrij in dat als het zwaarder werd dat ik even een stap terug kon doen, even een moment kon pakken om tot mezelf te komen. Ik had geen regie in de vragen natuurlijk maar de regie hoe het verder liep, dat had ik wel echt zelf in handen. Net als mijn taalgebruik, dat maakte allemaal niet uit. Als ik op mijn plat (dialect) een verhaal wil vertellen, dan mocht dat. Dan heb je niet het gevoel van: ‘ik moet me hier aanpassen’. Ik mocht echt gewoon mezelf zijn, bijna zelfs alsof ik het verhaal aan een vriendin zou vertellen. Zo leek het wel.”* Ook vond ze het prettig dat haar directe vragen werden gesteld en er niet omheen werd gedraaid.

Het informeren over wat er na de aangifte zal gaan gebeuren, wordt gewaardeerd. Zo vertelt Feline: *“Ze zeiden dat het allemaal verzameld werd, het verhaal ook van de verdachte en die van mij zouden ze naast elkaar leggen en naar het OM sturen. En dan zou ik tussendoor op de hoogte gehouden worden.”* Tess: *“de uitleg over justitie en proces-verbaal dat ik toch een beetje het idee had dat het wel goed zou komen. Niet zozeer gelijk krijgen, maar wel van ze gaan me helpen.”* De verhoorders vertelden dat ze *“hem dan ook op zouden roepen voor een verhoor. En wanneer hij uit zichzelf zou bekennen, dat er dan een proces-verbaal of een rechtszaak zou komen. Ik weet niet hoe het allemaal heet. En dat een man, sorry ik weet niet hoe dat heet, dat die dan zou beslissen wie er gelijk heeft en wat zijn straf dan zou worden.”*

Een verschil tussen het studioverhoor en een regulier verhoor betreft de wijze waarop er verslag wordt gedaan. In de studio wordt het verhoor opgenomen in beeld en geluid. Bij een regulier verhoor wordt meegeschreven door de zedenrechercheur, in de verhoorstudio gebeurt dat niet. Het minderjarige slachtoffer dat deelneemt aan een verhoor buiten de studio legt een verklaring af die vervolgens aan hem wordt voorgelegd.

Tim vertelt dat hij alles wat getypt was later mocht teruglezen. *“Maar ik heb het voor laten lezen omdat het een beetje lang is. Uiteindelijk heb ik daar vier of vijf uur gezeten. Ik heb de eerste twee kantjes gelezen en toen hebben zij het voorgelezen. Want toen zeiden ze van; ‘joh, moeten we het even voorlezen?’ En toen heeft één rechercheur het voorgelezen en de andere was op de computer bezig.”* Als tip aan de politie geeft hij mee: *“Als ze iemand van mijn leeftijd hebben, dat ze dan niet zeggen; je mag het doorlezen, maar dat ze het gewoon voorlezen. Want*

het waren echt een aantal kantjes en dat duurde nogal lang. Helemaal omdat ik dyslectisch ben. Dan duurt het wel heel lang.” Dit benadrukt het belang van het (vooraf) informeren naar functiestoornissen en cognitieve beperkingen (zie ook paragraaf 6.3.1).

Bejegening

Het is de vraag of het informatieve gesprek in de huidige vorm wel voldoende is afgestemd op de bijzondere behoeften van de minderjarigen die dit gesprek moeten ondergaan. Hieronder zal duidelijk worden waar (mogelijke) knelpunten zich voordoen.

Over het algemeen vinden de verschillende geïnterviewde professionals de bejegening van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik door zedenrechercheurs goed. Dat het in de bejegening in de beleving van de minderjarigen ook niet goed kan gaan, komt in de interviews verschillende keren aan bod. De verhalen van Jeanine en Maaïke over het informatieve gesprek zijn daarbij illustratief. De geïnterviewde zedenrechercheur erkent dat er ongetwijfeld gevallen zijn waarin het minder goed gaat, waar de kinderen het niet zo fijn hebben gevonden en voegt toe *“dat maak je dan niet meer goed”*.

Het belang van het op zijn gemak stellen van de minderjarige wordt door verschillende minderjarigen genoemd. Tess: *“Ik denk, als politiemans- of vrouw, dan hoor je iemand een beetje op zijn gemak te stellen. Maar ik had totaal niet dat gevoel bij haar.”* Wat ze volgens Tess had kunnen doen om haar om haar gemak te stellen is bijvoorbeeld aan het begin vragen *“hoe gaat het nu met je?”* Haar tip aan de politie is ook hierop gericht: *“misschien sommige vragen op een andere manier stellen zodat die jongeren meer op hun gemak zijn. Ik denk dat het 't belangrijkste is dat die kinderen daar op hun gemak zijn, dat is denk ik echt het belangrijkste. De manier van spreken en sommige dingen wat meer uitleggen, zodat het wat duidelijker wordt allemaal”*. Al eerder is genoemd dat een kindvriendelijke bejegening van minderjarige slachtoffers essentieel is om secundaire victimisatie te voorkomen. Het is dan ook cruciaal dat de beroepskracht die met de minderjarige in gesprek gaat over de juiste specialistische kennis en vaardigheden beschikt. Naast bescherming van de minderjarige is ook de waarheidsvinding daarmee gediend.

De vragen zijn voor alle minderjarigen lastig, maar een aantal laat ook weten dat het er ook bij hoort. Tess: *“(de vragen) waren wel lastig maar ik weet wel dat dat er bij hoort, dat het anders geen verhoor is”*.

Wat mis kan gaan is dat de verhoorder laat merken dat hij twijfels heeft bij het verhaal van de minderjarige.²⁹⁹ Verschillende professionals laten weten dat dit voorkomt tijdens het verhoor (zie hierboven). Het gevoel niet te worden geloofd hangt nauw samen met het ervaren van beschuldigingen zoals ook zichtbaar was in onder andere het verhaal van Maaïke. Ook Tess heeft hier last van gehad. Het gesprek met de twee verhoorders vond zij onder meer niet fijn omdat werd gevraagd waarom ze niet weg kon. *“Nou want die mevrouw, ja dat hoorde natuurlijk bij haar werk, maar naar mijn idee deed ze onaardig tegen me, stelde ze hele rare vragen. Natuurlijk hoort dat erbij. Maar ook vragen waarvan ik dacht van: ‘dat had je ook op een andere manier kunnen vragen’. Bijvoorbeeld ze vroeg waarom ik niet weg kon. Maar al mijn spullen waren daar en mijn fiets. En mijn sleutels zaten in mijn zak. En mijn schoenen stonden daar en mijn iPad. En toen zei zij: ‘ja wat is nou belangrijker, je leven of je spullen?’ Echt op zo’n toon waarop je denkt van: ‘nou, okay”*.

299 Zie Bosman, Van Krimpen & Menenti, 2015 over het beschouwen van tienermeisjes als risicogroep voor het doen van valse aangiftes door rechercheurs. Het artikel laat zien dat de aannames die hieraan ten grondslag liggen niet kunnen worden gezien als onderscheidende criteria waarmee het waarheidsgehalte van de verklaring kan worden getoetst.

Het herhalen van vragen kan minderjarigen het gevoel geven dat ze niet worden geloofd, zo laten professionals en ervaringsdeskundigen weten. Een professional vanuit de hulpverlening geeft aan dat het nodig is dat de zedenrechercheur uitlegt waarom het nodig is dat sommige vragen meerdere keren worden herhaald en dat ze hun persoonlijke mening ten aanzien van het verhaal van de slachtoffer niet mogen laten blijken.

Het belang van goed toelichten wordt mooi verwoord door Tess: *“Ja, ze vroeg echt heel vaak, misschien wel tien keer, waarom ik niet wegging en waarom ik niet gilde. Ik heb zo iets van: ‘als ik het één keer vertel dan is het de andere negen keer toch ook wel duidelijk?’ Dat soort dingen ook, daarvan dacht ik echt van ‘nou, okay’. Ik snap wel dat ie wordt gesteld, maar ik snap niet waarom het zo vaak wordt gesteld. En bijvoorbeeld mevrouw (naam therapeut) die zei iets over drie ‘F-en’: freeze, fight en nog iets. En dat hadden ze toen ook wel kunnen vertellen. Zo van: ‘het is niet erg, er zijn drie dingen die kunnen gebeuren’. Zo iets, ik zeg maar wat, meer uitleg.”*

Tim vond het weliswaar vervelend dat ze soms *“over het seksueel misbruik soortement bleven doordrammen”*, maar hij heeft wel het idee dat dit nodig was voor hen om alle feiten te weten te komen. *“Ze hebben het goed uitgelegd. En als ik niet duidelijk genoeg was dan vroegen ze het nog een keer zodat ze geen fouten zouden maken.”*

Beroepskrachten

In reactie op de aanbeveling van de Nationaal Rapporteur over de drempels bij het doen van aangifte bij ernstige zedendelicten heeft de Minister van Veiligheid en Justitie middels een brief, gedateerd op 24 november 2014, uitgesproken dat hij het informatieve gesprek wil verbeteren. Omdat het aantal aangiften van seksueel misbruik in vergelijking met andere delicten laag is (9%) acht hij het nodig om te kijken waar de drempel voor slachtoffers om aangifte te doen te hoog is geweest. Het verbeteren van het informatieve gesprek moet daarbij worden meegenomen en vraagt, in de woorden van de minister, om persoonlijk vakmanschap. *“Om die reden wordt door OM en politie eendrachtig geïnvesteerd in kennis, effectiviteit en best practices. Daarbij wordt tevens aandacht geschonken aan de consultatie van collega’s en leidinggevenden. Daarnaast is een betere informatievoorziening aan slachtoffers over het karakter van het informatieve gesprek en de verschillende stappen in het strafproces gewenst. De politie is samen met het OM al aan de slag gegaan om deze maatregelen verder te concretiseren.”*³⁰⁰

Vanuit de psychosociale hulpverlening wordt ervoor gepleit dat de rechercheurs voortdurend met deze zaken bezig zijn en dat de politie bijvoorbeeld geschoold wordt in wat trauma met mensen en minderjarigen in het bijzonder doet. Pubers en adolescenten vragen een specifieke bejegening en van professionals mag kennis worden verwacht over de bijzonderheden en valkuilen in de omgang met deze doelgroep. Een heldere voorbereiding is van groot belang, alleen al om secundaire victimisatie te voorkomen maar ook om hen niet zodanig af te schrikken dat ze geen aangifte meer willen doen.

Het is belangrijk dat de rechercheurs samenwerken met specialisten uit andere disciplines ter bevordering van de deskundigheid door kennisuitwisseling (zie paragraaf 3.3 voor een beschrijving van multidisciplinair werken). In een van de interviews wordt daarvan een goed voorbeeld gegeven: het betreft een zedenrechercheur die een psycholoog belt over een meisje dat zich binnen een jaar opnieuw meldt over een verkrachting. De professional legt uit dat als iemand een keer verkracht is en dit niet goed verwerkt, deze persoon een verhoogd risico loopt om opnieuw verkracht te worden. Uit onderzoek blijkt dat door het informeren van juridische en forensische beroepskrachten en door meer samen te gaan werken met de hulpverleners de aangiftebereidheid kan worden verhoogd, aldus de professional.

³⁰⁰ Kamerstukken II 2013/14, 33 750 XVI, nr. 109.

6.4.3 Conclusies en aanbevelingen

Het informatieve gesprek moet zo min mogelijk belastend zijn en de juiste informatie moet boven tafel komen. Daar is een klimaat voor nodig waarbinnen de minderjarige zijn verhaal kan vertellen en informatie kan ontvangen. De werkwijze omtrent het informatieve gesprek is op papier echter niet aangepast aan minderjarigen. Dit staat in schril contrast met wat er is geregeld voor het studioverhoor van minderjarigen onder de 12 jaar. Die minderjarigen worden standaard zorgvuldig voorbereid, weten wat hen te wachten staat, worden verhoord in een speciale verhoorstudio en de beroepskrachten moeten een specifieke opleiding hebben gevolgd.

Voor het informatieve gesprek en politieverhoor geldt dat er voor de groep minderjarigen van 12 jaar en ouder, die niet in een verhoorstudio worden verhoord, onvoldoende waarborgen zijn om een kindvriendelijke procedure te garanderen. In de procedure is niet expliciet opgenomen dat een minderjarige voorbereid moet worden op het informatieve gesprek. Het is dan ook niet duidelijk waaruit die voorbereiding zou moeten bestaan. Wel geven de hier beschreven ervaringen aanleiding om nader te onderzoeken hoe het met de voorbereiding op het informatieve gesprek en het verhoor gesteld is voor minderjarigen die buiten de verhoorstudio worden gehoord. Ook zou onderzocht moeten worden of foldermateriaal voldoende informatie geeft aan deze minderjarigen en of dat overal in het land wordt gebruikt.

Het informatieve gesprek kan ontmoedigend werken ten aanzien van het doen van aangifte. Deels is dat inherent aan het doel van het informatieve gesprek. Toch is uit de eerder benoemde ontmoedigende factoren, die in het bijzonder in zedenzaken een probleem lijken te zijn, te halen dat er ruimte is voor verbetering. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat er veel kan worden gedaan om tegemoet te komen aan de kritiek dat er een sterke focus is op de nadelen en dat vaak het gevoel wordt gegeven niet geloofd te worden, zonder dat dit een negatief effect heeft op de te vergaren informatie.

Ook op andere punten schiet de nationale regelgeving en praktijk tekort. Voor minderjarigen die niet in een studio worden verhoord is niet geregeld dat zij in een aangepaste ruimte worden verhoord door specifiek daartoe opgeleide beroepskrachten. Kennis van ontwikkelingsaspecten, (functie) stoornissen, specifieke valkuilen met betrekking tot het interviewen van pubers en adolescenten, en kennis over de gevolgen van trauma is noodzakelijk bij professionals die met deze doelgroep werken. Een wijziging in regelgeving en praktijk is nodig om de eisen aan beroepskrachten in lijn te brengen met internationale en Europese regelgeving. Deze kennis is niet alleen nodig om de minderjarige op juiste wijze te voorzien van de informatie waar hij recht op heeft, maar is tevens noodzakelijk om de minderjarige te beschermen tegen secundaire victimisatie. Het is van groot belang dat wordt geïnvesteerd in kennis, effectiviteit, best practices en een betere informatievoorziening aan slachtoffers over het informatieve gesprek, zoals ook de minister bepleit.³⁰¹ Wat ontbreekt in de reactie van de minister is de focus op minderjarigen en of er voldoende aandacht is voor hun rechtspositie.

Het uitgangspunt dat geldt voor minderjarige verdachten, namelijk dat minderjarigheid een aangepaste behandeling in het strafproces vergt, dient ook te gelden voor minderjarige slachtoffers. In de huidige nationale regelgeving is dat onvoldoende zichtbaar. Het is onduidelijk waarom de studioverhoor-aanpak voorbehouden is aan minderjarigen tot 12 jaar en slechts bij uitzondering minderjarigen die ouder zijn mogen profiteren van een dergelijke aanpak.

301 *Kamerstukken II 2013/14, 33 750 XVI, nr. 109.*

AANBEVELINGEN

- Leg specifieke voorschriften voor het verhoren van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik vast in regelgeving.
- Neem het informatieve gesprek en politieverhoor af in een voor minderjarigen geschikte ruimte.
- Leg vast dat minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik zorgvuldig dienen te worden voorbereid op het informatieve gesprek en politieverhoor en maak daarbij gebruik van een folder die voor hen begrijpelijk is en afgestemd op de informatiebehoefte van de doelgroep.
- Leg vast dat minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder alleen mogen worden gehoord door beroepskrachten die hiertoe gespecialiseerd zijn. Zij dienen te beschikken over kennis van ontwikkelingsaspecten, (functie) stoornissen, specifieke valkuilen met betrekking tot het interviewen van pubers en adolescenten, en kennis over de gevolgen van trauma.
- Zorg ervoor dat ontmoedigende factoren zoals het benadrukken van een valse aangifte en een sterke focus op de nadelen van het doen van aangifte niet leiden tot secundaire victimisatie en/of het om verkeerde redenen afzien van het doen van aangifte.
- Investeer in kennis, effectiviteit, best practices en een beter informatievoorziening aan minderjarige slachtoffers om het informatieve gesprek met hen te verbeteren.
- Zorg ervoor dat overal in het land gewerkt wordt in multidisciplinaire teams ter bevordering van de kennisontwikkeling en de verbetering van de bejegening van minderjarige slachtoffers.

7. VERHOOR BIJ DE RECHTER-COMMISSARIS

“Een meisje is opgeroepen bij de rechter-commissaris; advocaat, officier, rechter-commissaris zitten erbij. De eerste vraag van die advocaat was: ‘vertel eens hoe je bent geneukt’. Het meisje was helemaal van slag. Dan grijpen ze wel in, maar het kwaad is al geschied. Het doel is dan bereikt, ze is uit haar evenwicht. Zodat hij later kan betogen dat ze niet consistent is geweest. Kritische vragen stellen is goed. Wij hebben die ook, maar wij leiden ze in. Maar als je zonder enige waarschuwing dit soort vragen gaat stellen, dan beschadig je mensen. Als er een plek is waar dat plaatsvindt, dan is het bij het verhoor bij de rechter-commissaris.”

Verteld door een zedenrechercheur

7.1 Inleiding

Een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik kan op meerdere momenten in het onderzoek verhoord worden door de rechter-commissaris. Dit verhoor vindt alleen plaats als de rechter of de rechter-commissaris dit nodig vindt, al dan niet op verzoek van de officier van justitie of de (advocaat van de) verdachte. Juist in zedenzaken is in veel gevallen behoefte aan aanvullende vragen. Dit komt omdat er vaak weinig andere bewijsmiddelen zijn naast de verklaring van het slachtoffer. Na het verhoor bij de politie kan een minderjarige dus opnieuw worden verhoord door de rechter-commissaris. Voor minderjarigen van 12 jaar en ouder geldt dat deze verhoren normaliter plaatsvinden in het kabinet van de rechter-commissaris. Voor minderjarigen jonger dan 12 geldt dat als opnieuw horen nodig is, dit wederom gebeurt in een verhoorstudio. In dit hoofdstuk wordt het verhoor bij de rechter-commissaris, zowel in het kabinet als in de verhoorstudio, getoetst aan het kinderrechtenkader.

7.2 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader

Verhoor

- Alle verhoren, zowel bij de politie als ter zitting, vinden plaats in een geschikte ruimte die aansluit op de behoeften van de minderjarige op basis van zijn ontwikkelingsniveau, leeftijd, en andere kenmerken;
- Het verhoor wordt afgenomen door specifiek daartoe opgeleide beroepskrachten.

Bejegening

- Minderjarige slachtoffers worden met respect, empathie en sensitiviteit bejegend.

Ondersteuning

- Minderjarige slachtoffers hebben recht op extra bescherming;
- Er worden maatregelen genomen om minderjarige slachtoffers te beschermen tegen secundaire en herhaalde victimisatie, intimidatie, vergelding en emotionele of psychologische schade;
- Minderjarige slachtoffers krijgen gedurende de hele strafrechtelijke procedure ondersteunende diensten voor rechtsbijstand, financiële hulp, gezondheidszorg en psychosociale hulp aangeboden;
- Minderjarige slachtoffers hebben toegang tot rechtsbijstand.

7.3 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Binnen het strafproces heeft de rechter-commissaris een toezichthoudende taak tijdens de

opsporing.³⁰² Hij kan onderzoekshandelingen verrichten³⁰³ die in het teken staan van aanvullend onderzoek, verificatie van verricht onderzoek, tegenonderzoek en voorbereiding van het onderzoek ter terechtzitting.³⁰⁴ Het verhoren van het slachtoffer als getuige is een onderzoekshandeling. De rechter-commissaris kan zelf een verhoor initiëren,³⁰⁵ een rechter kan het bevelen, de officier kan het vorderen en ook de verdachte kan getuigen opgeven.³⁰⁶ Dit laatste is in lijn met het ondervragingsrecht van de verdachte.³⁰⁷

Naast de rechter-commissaris is een griffier aanwezig bij het verhoor, of, indien deze in een dringend geval niet kan optreden, iemand die door de rechter-commissaris wordt aangewezen om in die hoedanigheid op te treden – bijvoorbeeld een politieambtenaar³⁰⁸ – en voorafgaand aan het verhoor is beëdigd.³⁰⁹ De officier van justitie mag aanwezig zijn³¹⁰, de verdachte alleen als de rechter-commissaris dit in het belang van het onderzoek wenselijk vindt.³¹¹ Zijn raadsman mag er bij zijn, tenzij het belang van het onderzoek dit verbiedt.³¹²

Voor het slachtoffer (in de hoedanigheid van getuige) geldt een verschijningsplicht, een spreekplicht en ook moet hij naar waarheid verklaren.³¹³ De rechter-commissaris stelt de vragen die door de officier van justitie³¹⁴ of de verdachte zijn opgegeven, maar kan ook beslissen om dat niet te doen.³¹⁵ Hij kan toelaten dat de (advocaat van de) verdachte vragen stelt. In dat geval kan de rechter-commissaris ingrijpen door het slachtoffer te laten weten dat hij niet hoeft te antwoorden.³¹⁶

Het slachtoffer mag zich laten vertegenwoordigen door een advocaat.³¹⁷ De bevoegdheden van het slachtoffer komen ook toe aan zijn advocaat.³¹⁸ Aangezien dit recht op rechtsbijstand voor het hele strafproces geldt, mag het slachtoffer zijn advocaat ook meenemen naar het verhoor bij de rechter-commissaris. In de handleiding voor de rechtspraak staat dat als uitgangspunt moet gelden dat dit mogelijk is.³¹⁹ Voor een getuigenverhoor bij de rechter-commissaris is er vooralsnog geen wettelijk recht op bijstand door een advocaat (zie ook paragraaf 3.3).

Een rechter-commissaris kan besluiten om een minderjarige te laten verhoren in een verhoorstudio of op te roepen voor verhoor in zijn eigen kabinet ook als de minderjarige al verhoord is door de politie en dit verhoor is opgenomen (al dan niet op beeld). De hoofdregel is dat dit verhoor plaatsvindt in het kabinet van de rechter-commissaris. Een voordeel van het hier horen van een slachtoffer boven een verhoor tijdens het onderzoek ter terechtzitting is het besloten karakter. In tegenstelling tot het onderzoek ter terechtzitting wordt hier geen publiek toegelaten. Een reden om een slachtoffer van seksueel misbruik hier te verhoren, in plaats van

302 Artikel 170 lid 2 Sv.

303 Artikelen 181-183 Sv.

304 *Kamerstukken II* 2009/10, 32 177, nr. 3, p. 8-12 en nr. 7, p. 5 aangehaald in *Discussiestuk RC en de Raadkamer* (2014) www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/wetgeving-en-rechtsgebieden/documenten-en-publicaties/publicaties/2014/06/06/herziening-van-het-wetboek-van-strafvordering.html.

305 Artikel 182 lid 7 Sv.

306 Artikel 182 lid 7 Sv; artikel 210 Sv; artikel 181 Sv; artikel 182 Sv.

307 Artikel 6 lid 3 sub d EVRM.

308 Corstens & Borgers, 2014, p. 366.

309 Artikelen 171, 172 en 175 Sv.

310 Artikel 186 lid 1 Sv.

311 Artikel 186a lid 2 Sv.

312 Artikel 186a lid 1 Sv.

313 Artikel 213 lid 1 Sv, artikel 221 lid 1 Sv en artikel 215 Sv.

314 Art. 186 lid 3 Sv.

315 Corstens & Borgers, 2014, p. 386.

316 Artikel 187b Sv.

317 Artikel 51c Sv.

318 *Kamerstukken II* 1989/90, 21 345, nr. 3, p. 31.

319 Candido, 2013, p. 82 e.v.

ter zitting, kan zijn dat de gezondheidstoestand of het welzijn door het afleggen van een verklaring ter zitting ernstig in gevaar wordt gebracht, waarbij het voorkomen van dit gevaar zwaarder weegt dan het belang de getuige of de deskundige op de zitting te kunnen ondervragen. In dat geval nodigt de rechter-commissaris de officier van justitie en de verdachte uit om het verhoor bij te wonen.³²⁰ De rechter-commissaris kan op zijn beurt de verdachte bevelen om de plaats van verhoor te verlaten als hij de getuige verhoort.³²¹

De meeste kabinetten van de rechter-commissaris zijn echter niet op kindvriendelijke wijze ingericht. Bovendien zal ook niet elke rechter-commissaris gekwalificeerd zijn als een speciaal tot het horen van kinderen opgeleide functionaris.³²² Dit kan een reden zijn om het verhoor in een kindvriendelijke verhoorstudio te laten afnemen door een speciaal daartoe opgeleide studioverhoorder. De rechter-commissaris, de officier van justitie en de verdediging kunnen dan buiten het zicht van het slachtoffer aanwezig zijn, en gedurende het verhoor aanwijzingen geven aan de verhorende rechercheurs.³²³

7.4 Uit de praktijk

Uit de interviews met professionals blijkt dat het verhoor bij de rechter-commissaris een belangrijk punt van zorg is. Het grote knelpunt vormt de grote vrijheid die de advocaat van de verdachte heeft en krijgt wat betreft het stellen van vragen aan het minderjarige slachtoffer. Het slachtoffer wordt hiertegen maar zeer beperkt beschermd.

Rechter-commissaris en officier bieden weinig bescherming

Tijdens het verhoor kan de rechter-commissaris de minderjarige beschermen. De nationale wet- en regelgeving bevat, zoals gezegd, geen specifiek op minderjarigen gerichte bepalingen over hoe de rechter of rechter-commissaris dit moet doen. Dit lijkt te worden overgelaten aan de individuele kwaliteiten van de rechters en rechter-commissarissen. Als belangrijke taken van de rechter-commissaris en de rechter om ervoor te zorgen dat het verhoor van minderjarigen in goede banen wordt geleid, noemen geïnterviewde professionals:

- het geruststellen van het minderjarige slachtoffer;
- het helder uitleggen wat er gebeurt en wat de setting is;
- uitleg geven aan minderjarigen, zodat zij de context van gestelde vragen beter begrijpen;
- ingrijpen en halt toeroepen, wanneer de advocaat van de verdachte vragen stelt die niet kunnen.

Volgens de rechter gaat het aansluiten bij het minderjarige slachtoffer over het algemeen nog wel goed. De advocaat vindt daarentegen juist dat de rechter-commissaris daarin het algemeen tekort schiet. Hoewel de rechter-commissaris vaak wel aardig is, geeft hij aan dat rechter-commissarissen in het algemeen “*empatisch geen wonders*” zijn. Als voorbeeld noemt hij beginnen met wijzen op meened bij een slachtoffer dat trillend binnenkomt. “*Een minuut meer tijd om iemand gerust te stellen, zou goed zijn. In plaats van een standaard riedeltje.*”³²⁴

Het geven van uitleg over de context van gestelde vragen is bovendien van belang voor de waarheidsvinding. Een kind kan niet altijd weten dat de context belangrijk is, bijvoorbeeld hoe lang iets heeft geduurd, aldus de rechter. Een rechter-commissaris en een advocaat weten dat wel.

Er wordt een knelpunt gesignaleerd in de bescherming die wordt geboden tegen de vragen die vanuit de verdediging worden gesteld. Verschillende professionals (waaronder de rechter,

320 Artikel 187 lid 1 Sv.

321 Artikel 187 lid 2 Sv.

322 Candido, 2013, p. 83.

323 Candido, 2013, p. 83.

324 Aldus een geïnterviewde slachtofferadvocaat.

officier en slachtofferadvocaat) beschrijven een praktijk waarin de rechter-commissaris nauwelijks ingrijpt wanneer een advocaat van de verdachte erg ver gaat. Ingrijpen is ‘not done’ omdat de advocaat ook vrije ruimte moet hebben, beschouwd vanuit het verdedigingsbelang.

Uit de interviews blijkt dat juist in zedenzaken vrijwel alle advocaten een verhoor aanvragen. Inherent aan een zedendelict is dat er eigenlijk nooit ander bewijsmateriaal of getuigen zijn. Het verhoor bij de rechter-commissaris is dan ook het belangrijkste middel van de verdediging. De verdediging heeft vanuit zijn verdedigingsrechten daarbij veel vrijheid, waar nauwelijks bescherming voor het slachtoffer tegenover staat. Een zedenrechercheur noemt het verhoor bij de rechter-commissaris door de advocaat van de verdachte “*verschrikkelijk*” en vertelt dat er meisjes zijn die laten weten geen aangifte meer te zullen doen als hen weer iets dergelijks zou overkomen vanwege dit verhoor. Begrijpelijk na ervaringen zoals in het citaat aan het begin van dit hoofdstuk beschreven.

De geïnterviewde rechter en de slachtofferadvocaat laten weten dat hoewel de officier van justitie is uitgenodigd – en bovendien een beschermende factor kan zijn voor een minderjarige – hij vaak niet aanwezig is bij het verhoor in het kabinet van de rechter-commissaris. Bij het ene verhoor is wel een officier van justitie aanwezig en dus een extra persoon die kan ingrijpen als de advocaat van de verdachte te ver gaat, en bij het andere verhoor niet. De wijze waarop er wordt omgegaan met minderjarige slachtoffers is dan ook niet eenduidig.

De geïnterviewde officier geeft aan niet veel te kunnen doen. Dit komt omdat de advocaat ook vrije ruimte moet hebben, hetgeen je eigenlijk niet kunt inperken. De officier kan wel laten weten dat hij een vraag te ver vindt gaan of opmerken zich af te vragen wat de meerwaarde van het bespreken van bepaalde onderwerpen is. Veel meer dan dat kan hij niet doen omdat het verdedigingsbelang zwaar weegt.

Het belang van een slachtofferadvocaat tijdens het verhoor

Zowel de rechter, de officier van justitie als de slachtofferadvocaat stellen dat het hard aanpakken van de getuige, hier het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik, ook hoort bij de rol die de advocaat van de verdachte heeft. Hij moet alles eruit halen voor zijn cliënt. Om hier tegenwicht aan te geven ziet de slachtofferadvocaat een belangrijke rol voor zichzelf. Dit wordt onderschreven door de geïnterviewde rechter, volgens wie het verhoor bij de rechter-commissaris voor volwassenen al lastig is, laat staan voor een kind. Het is volgens de rechter van groot belang dat een kind goed wordt voorbereid en begeleid door een eigen advocaat.

Een eigen advocaat is bovendien van groot belang om het proces goed te laten verlopen. De juridische ondersteuning is cruciaal omdat als het fout gaat bij de rechter-commissaris, de zaak stuk gaat waardoor er geen rechtszaak meer komt of het een vrijspraak wordt terwijl dat bij aanvang misschien helemaal niet zo lag, aldus de rechter. “*Want dat het in zedenzaken vaak tot vrijspraak komt is ook inherent aan het delict. Maar we zijn met z’n allen wel uit op waarheidsvinding en daar moet je alles aan doen om dat zo goed mogelijk te laten verlopen.*”³²⁵ De advocaat kent het dossier, mits hij dit heeft mogen inzien (zie paragraaf 4.4), kent het juridische kader en weet hoe het er aan toe gaat bij de rechter-commissaris. Zonder advocaat is een minderjarige daar heel kwetsbaar. Het verhoor bij de rechter-commissaris “*is voor een kind enorm lastig. Ik heb vaak genoeg meegemaakt dat het ook niet goed afliep. Soms ook wel, omdat een kind heel onbevangen ook kan zijn. En soms beter dan een volwassene gewoon kan zeggen; zo zat het en zo is het, heel authentiek. Maar niet altijd. Je kunt een kind ook makkelijk op een dwaalspoor brengen als hij niet weet van waaruit vragen gesteld worden. En dat kan de advocaat van de verdachte natuurlijk heel goed.*”³²⁶

325 Aldus de geïnterviewde rechter.

326 Aldus de geïnterviewde advocaat.

In wet- of regelgeving is momenteel niet voorzien in mogelijkheden voor een slachtofferadvocaat om in te grijpen ter bescherming van het slachtoffer. De rol die de slachtofferadvocaat kan spelen in het beschermen van het minderjarige slachtoffer is dan ook beperkt. Bij het verhoor is hij als toehoorder aanwezig. Officieel mag hij niets zeggen. Niet alle advocaten laten zich daardoor weerhouden en grijpen toch in, maar eigenlijk mogen ze niets zeggen en dat wringt. Dit wringt des te meer omdat de advocaat, net als andere geïnterviewde professionals, ervaren dat de rechter-commissaris onvoldoende ingrijpt om het slachtoffer te beschermen. De advocaat zou graag willen dat de officier van justitie dan ingrijpt maar die is er heel vaak niet bij en als hij er is dan grijpt hij amper in en laat de advocaat van de verdachte zijn gang gaan, aldus de slachtofferadvocaat. De advocaat wil in die situaties kunnen reageren zonder het risico te lopen de zaal te moeten verlaten.

Studioverhoor bij rechter-commissaris niet altijd kindvriendelijk

Voor minderjarigen onder de 12 geldt dat zij in principe niet worden gehoord bij de rechter-commissaris. De rechter-commissaris kan wel bevelen om een kind van onder de 12 jaar te horen, maar dat gebeurt eigenlijk altijd in een kindvriendelijke verhoorstudio. De rechter-commissaris en de advocaat van de verdachte zitten dan in de studio en kunnen vragen aanleveren. *“Daarbij heb je ook de waarborg van een goede vraagstelling. Het is echt een vak om kinderen te horen. En dat vak beheersen rechters-commissarissen niet, en advocaten ook niet. En om eerlijk te zijn officieren ook niet. Studioverhoorders wel.”*³²⁷ De vragen worden vooraf ingediend en ‘studioverhoorproof’ gemaakt. Hier kunnen gedragsdeskundigen bij betrokken worden.

Als er sprake is van bijzondere omstandigheden dan kan ook een kind dat ouder dan 12 is op verzoek van de rechter-commissaris in een kindvriendelijke verhoorstudio worden gehoord. Dit is gebeurd bij Ivan. Uit het verhaal van zijn moeder blijkt echter dat een verhoor bij de rechter-commissaris, zelfs als dit plaatsvindt in een kindvriendelijke verhoorstudio en afgenomen wordt door deskundige studioverhoorders, allesbehalve kindvriendelijk kan verlopen als de vragen niet ‘studioverhoorproof’ worden gemaakt en de rechter-commissaris voorbijgaat aan de zienswijze van deskundige studioverhoorders.

Ivan is net 12 jaar oud als zijn moeder aangifte doet bij de politie. De zedenpolitie besluit dat Ivan ondanks zijn leeftijd toch gehoord wordt in een kindvriendelijke verhoorstudio omdat hij beperkingen heeft en in zijn sociaal-emotionele ontwikkeling wat jonger is. In het hoger beroep acht de rechter-commissaris aanvullende vragen nodig en wordt Ivan opnieuw gehoord. Zijn moeder was hier fel op tegen. Ivan was immers uitgebreid gehoord en bovendien bijzonder kwetsbaar. De behandelend psycholoog heeft op zijn beurt verklaard dat het horen van Ivan onverantwoord zou zijn, omdat hij met suïcidale gedachten kampte. Dit heeft de rechter-commissaris niet van mening doen veranderen. Er moesten nog vragen worden gesteld. Wel mocht moeder, de slachtofferadvocaat en de behandelend psycholoog met de rechter-commissaris achter het raam aanwezig zijn bij het verhoor dat opnieuw in de verhoorstudio plaatsvond.

De rechter-commissaris had de voorwaarde gesteld dat de advocaat van de verdachte de vragen vooraf moest aanleveren aan de studioverhoorders, zodat zij de vragen zo kindvriendelijk mogelijk aan Ivan konden stellen. Al voor het verhoor begon gaven de studioverhoorders aan bij de rechter-commissaris dat zij een aantal vragen niet kindvriendelijk konden ombuigen en vroegen hem of het echt noodzakelijk is deze ongebruikelijke vragen te stellen, aldus moeder. Toch vond het verhoor plaats aan de hand van de ingeleverde vragen. Hierna beschrijft moeder het verloop van het verhoor en de gevolgen ervan voor Ivan.

³²⁷ Aldus de geïnterviewde zedenofficier.

Wat heb je die dag gegeten?

Er werd begonnen met een aantal vragen om te toetsen of zijn verhaal consistent was: *“wat heb je die dag gegeten?” Nou, dat wist hij natuurlijk niet meer. En hoe weet je dan wel dat het allemaal gebeurd is, zo’n vraag. “En hè, ja, dat weet ik niet, maar dit weet ik nog wel en het eten niet”. Dan denk ik; ja, dat is niet zo gek hè? Eten doe je elke dag en dat andere gebeurt je niet elke dag. Daar was ik gewoon helemaal van geïrriteerd.(...) alsof je twee jaar na dato nog weet wat je gegeten hebt die dag.”*

Weet je wat een homo is?

Ze vroegen of hij wist wat een homo is. *“En daarmee wilden zij aantonen dat mijn kind homoseksueel is. Nou, dat is hij, maar ik vond het niet relevant voor de aangifte om te noemen. Ik bedoel, het heeft er helemaal niks mee te maken of hij homoseksueel is of niet... toen wist hij dat bij 12 nog niet, maar inmiddels weet hij het nu wel. Want het was een kind van 12 met een verdachte van 61 dus hij heeft gewoon met zijn tengels van hem af te blijven. Al zou hij gesmeekt hebben dat hij dat ging doen, dan nog mag hij dat niet doen snap je?”*

Doe jij aan zelfbevrediging?

“Nou en toen kwam de vraag waar hij daarna heel veel last van heeft gehad, omdat ik het gehoord heb. Toen hebben ze hem gevraagd; ‘weet jij wat zelfbevrediging en aftrekken is?’ Nou, dat wist hij. ‘Doe je dat wel eens?’ vroegen ze toen? Dan denk ik van; wat een belachelijke vraag. Ik vind het gewoon privacyschending van hem. Dan heb je een jongen van inmiddels 14 of 15 misschien wel, dat weet ik niet precies meer wanneer het verhoor is geweest. En dan ga je een beetje vragen of hij aan zelfbevrediging doet. Dat hij weet dat zijn moeder achter het raam zit en al zat ik er niet, dat is toch een gênante vraag. En is toch ook helemaal niet relevant voor misbruik. Goed, daar moest hij dus eerlijk op antwoorden. Maar dan had hij dus braaf gezegd dat hij dat wel eens deed, nou en toen kwam natuurlijk de volgende vraag wanneer je het voor het eerst hebt gedaan. Want als hij dit op de (plaats delict) ook had gedaan dan was het één en één is twee. Dan had hij hem misschien wel uitgelokt. Dus toen zat ik helemaal geïrriteerd daar achter, ik vind dat zo’n inbreuk op zijn privacy. Hij hoeft toch verdorie niet te vertellen of hij aan zelfbevrediging doet. Hij heeft toch ook als slachtoffer nog recht op zijn privacy? Nou kennelijk niet. Hij moest daar op antwoorden, dus dat heeft hij ook braaf gedaan. Ik vond het wel knap dat hij er gewoon eerlijk over is geweest en geen sociaal wenselijk antwoord gaf.”

Ben je wel eerlijk?

“Vervolgens toen vroegen ze hem letterlijk; ‘ben jij hier wel eerlijk over? Want de advocaat en de verdachte die zeggen dat jij liegt’. ‘Maar ik lieg echt niet. Ja, hun denken van wel. Maar ik lieg echt niet’. ‘En de verdachte zegt dat jij het zelf wou en dat jij het heel erg hebt zitten uitlokken.’ Dan denk ik; ‘dat zeg je toch niet tegen een getraumatiseerd kind’. Ze zeiden het dus wel. Daar zag je ook dat hij helemaal dichtklapte. Met zijn hoofd naar beneden ging. Toen zei hij van; ‘ja nou ik weet wel dat hij dat zegt, maar hij heeft het wel echt gedaan en ik wou het echt niet. En soms vind ik jongens wel leuk, maar dit is toch een oude man en heel anders dan een leuke jongen.’”

Studioverhoorder heeft moeite met de vragen

“De studioverhoorder heeft op een gegeven moment een pauze ingelast omdat hij echt moeite had met de laatste vragen. En dat hij dat alleen maar deed als het moest. Maar dat hij vond dat het geen goede vragen waren. (...) De rechter-commissaris vond dat ze gesteld moesten worden en anders ging hij ze zelf stellen. En die studioverhoorder die zegt van; ‘nee, hoeft niet dan ga ik wel gewoon zelf verder, want ik zit net met hem in het contact’.”

Geschaad door het verhoor

“Dat interview heeft hem echt heel erg geschaad, hij heeft er heel erg last van gehad. ‘Ze geloven mij niet want anders vroegen ze dat niet’. En ‘straks gaan ze hem vrijspreken omdat hij zegt dat hij het niet gedaan heeft, maar hij heeft het echt gedaan mamma’. Ik zei; ‘ja, ik twijfel daar niet over. Zo’n verhaal kan je niet verzinnen’.”

“Na het studioverhoor heeft hij eigenlijk een enorme knal gehad. Dat is voor hem een enorme trigger geweest door heel snel negatief te gaan. Is hij heel erg in een depressie geraakt. Dus daar was ik heel boos om, nog steeds eigenlijk. Daar ben ik heel eerlijk in. Dat neem ik die mensen toch kwalijk. Dat waren niet zulke relevante vragen dat die gesteld hoefden te worden. Er is vooraf aangegeven dat hij dat niet aan kan. Toch kiezen ze er dan voor en dan kom je met dit soort vragen.”

In de beschrijving van het verhoor van Ivan komen voorbeelden aan bod waar ingegrepen had moeten worden om te voorkomen dat hij onnodig werd belast. Een psycholoog wijst erop dat de effecten van dergelijke vragen en insinuaties op het welzijn van het desbetreffende kind, immens groot kunnen zijn. De rechter-commissaris dient de vragen te toetsen aan de eisen van subsidiariteit (is het noodzakelijk?) en proportionaliteit (staat het in verhouding tot het beoogde doel?) en moet daarbij rekening houden met het ontwikkelingsniveau, capaciteiten en de persoonlijke omstandigheden van de minderjarige bij het beoordelen van de vragen die aan hem moeten worden gesteld.

Psycholoog ter consultatie

Bij het verhoor van Ivan was achter glas zijn psycholoog aanwezig. Een van de redenen was dat hij tijdens het verhoor zou kunnen laten weten wanneer vragen naar zijn inschatting schadelijk waren. Uit het verhaal van de moeder van Ivan blijkt helaas dat de mogelijkheden om in te grijpen in dit geval beperkt waren. Een geïnterviewde psycholoog heeft daarentegen positieve ervaringen met het bijwonen van een verhoor. Wanneer hij aangeeft dat een minderjarige niet “zomaar onbeschermd” kan worden verhoord bij de rechter-commissaris, mag hij erbij aanwezig zijn. “En dat vond ik een aantal keren wel heel erg goed gaan.” Zijn rol was het steunen van het kind “en dat ik dan ook kon zeggen vanuit mijn vak; deze vraag is nu niet te beantwoorden voor deze cliënt. Dit is nu schadelijk of dat gaat niet lukken.”

Zeker bij deze zeer kwetsbare groep kinderen kan het belangrijk zijn om de behandelend psycholoog nabij te hebben en een adviserende rol te geven ten aanzien van vragen die zullen worden gesteld. Niet alle professionals zijn even positief over het betrekken van een psycholoog of behandelaar bij het verhoor (zie ook paragraaf 3.4). Het is belangrijk dat de mogelijkheid om een psycholoog te consulteren vooraf en tijdens een verhoor wordt benut, wanneer dat in het belang van de minderjarige is.

7.5 Conclusies en aanbevelingen

In het systeem zitten onvoldoende waarborgen om het minderjarige slachtoffer te beschermen tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris. Deze bescherming blijkt echter wel nodig om secundaire victimisatie te voorkomen. Naast bescherming tegen mogelijke schadelijke vragen is het ook van belang dat de minderjarige goed wordt bijgestaan zodat hij de context van de vragen goed begrijpt. Hier ligt een belangrijke taak voor de slachtofferadvocaat, die daartoe over voldoende mogelijkheden moet beschikken tijdens het verhoor. Dit dient tevens het doel van de waarheidsvinding en het recht van minderjarigen op voor hen begrijpelijke uitleg over en tijdens de strafrechtelijke procedure zodat zij volwaardig kunnen participeren.

De praktijkervaringen van verschillende professionals laten zien dat er in de huidige praktijk onvoldoende tegenwicht wordt geboden aan de ruimte die de advocaat van de verdachte heeft in het stellen van vragen aan het minderjarige slachtoffer. Bestaande mogelijkheden die er zijn lijken onvoldoende te worden benut. Zo mag de rechter-commissaris ingrijpen en ook de officier kan bijdragen aan de bescherming van het minderjarige slachtoffer.

Wanneer verhoor bij de rechter-commissaris nodig is, dienen er eisen te worden gesteld die een kindvriendelijke procedure waarborgen voor alle minderjarigen. Dit verhoor moet plaatsvinden in een kindvriendelijke ruimte en de vragensteller dient gespecialiseerd te zijn in het horen van minderjarigen. Noch de advocaat van de verdachte, noch de rechter-commissaris of de officier van justitie hoeven op grond van nationale regelgeving aan deze eisen te voldoen, terwijl het horen van minderjarigen specialistische kennis vereist. Voor minderjarigen jonger dan 12 die deelnemen aan een studioverhoor is dat geregeld. Voor minderjarigen van 12 jaar en ouder niet. Dit is een omissie die eenvoudig kan worden gerepareerd. Voor minderjarigen onder de 12 is het al mogelijk dat studioverhoorders worden ingezet om de vragen die de rechter-commissaris heeft goedgekeurd kindvriendelijk te formuleren en het verhoor af te nemen in de verhoorstudio. Dit moet mogelijk worden voor alle minderjarigen.

Het verhaal van Ivan laat (onder meer) zien dat daarmee niet alle problemen zijn opgelost. De rechter-commissaris dient de vragen te toetsen aan de eisen van subsidiariteit (is het noodzakelijk) en proportionaliteit (staat het in verhouding tot het beoogde doel?) en moet daarbij rekening houden met het ontwikkelingsniveau, capaciteiten en de persoonlijke omstandigheden van de minderjarige bij het beoordelen van de vragen die aan hem moeten worden gesteld. Een landelijke richtlijn en specifieke training voor rechter-commissarissen kunnen uitkomst bieden. In een dergelijke richtlijn dient onder meer te worden opgenomen hoe het oordeel van een psycholoog of andere gespecialiseerde gedragsdeskundige die betrokken is bij het kind wordt gewogen en gewaardeerd. Daarnaast laat de casus van Ivan zien dat het van groot belang is dat de rechter-commissaris de mening van studioverhoorders over de schadelijkheid van de ingeleverde vragen serieus neemt. Zij zijn daar immers voor opgeleid.

AANBEVELINGEN

- Onderzoek of de taken van de rechter-commissaris, de officier van justitie en de slachtofferadvocaat wat betreft het beschermen van minderjarige slachtoffers (van seksueel misbruik) tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris in nationale wet- en regelgeving voldoende zijn uitgewerkt, onderling samenhangend zijn en voldoende handvatten bieden voor de praktijk om een kindvriendelijk verhoor te kunnen waarborgen.
- Zorg ervoor dat de rechter-commissaris opgeleid is in het horen van minderjarigen en bovendien beschikt over specialistische kennis over trauma als gevolg van seksueel misbruik.
- Formaliseer de mogelijkheden voor het consulteren van een gedragsdeskundige vooraf en tijdens een verhoor van een minderjarige bij de rechter-commissaris (al dan niet in een kindvriendelijke verhoorstudio).
- Leg de voorbereiding van minderjarigen op het verhoor bij de rechter-commissaris vast in regelgeving, zoals dat ook gebeurt voor een studioverhoor dat plaatsvindt bij de politie.

- Formaliseer dat een minderjarig slachtoffer altijd wordt bijgestaan door een advocaat tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris.
- Geef een slachtofferadvocaat meer wettelijke mogelijkheden om een minderjarig slachtoffer te beschermen en de waarheidsvinding te bevorderen, door het geven van uitleg aan de minderjarige en het stellen van vragen tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris.
- Leg vast dat de officier van justitie aanwezig is bij het verhoor bij de rechter-commissaris als het een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik betreft.
- Voorkom regionale verschillen – en daarmee rechtsongelijkheid – in het oproepen van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik voor een verhoor bij de rechter-commissaris of rechter door landelijke regelgeving hieromtrent.

8. DE ZITTING

“Een meisje van 15 jaar werd bij mij op zitting als getuige gehoord. Zij had al bij de politie zelf aangifte gedaan, gewoon op het politiebureau, niet jong genoeg voor een studioverhoor. Ze was ook al verhoord bij de rechter-commissaris. De aangifte was opgenomen, het verhoor bij de rechter-commissaris niet. En nu was er het verzoek van de advocaat om haar toch ter zitting te horen. Er had een wisseling van advocaat plaatsgevonden, en deze advocaat wilde ook zelf dat meisje horen. Het meisje had een advocaat, dat is hier in dit arrondissement bijna altijd zo. Wat er dan gebeurt, is dat ik vooraf bekijk op welke manier ik dit ga aanpakken. In het dossier lees je over het meisje en wat voor iemand dat is. Aan de hand van de aangifte kan je zien of het iemand is die makkelijk praat of iemand die moeizaam met het verhaal komt. Je probeert een inschatting te maken van hoe het gesprek zou kunnen gaan met dit meisje. En dan kan het natuurlijk op de zitting heel anders gaan omdat dat een setting is die heel erg ingewikkeld is voor het kind. En het is zo gegaan dat de verdachte (...) naast zijn advocaat is gaan zitten zodat hij dan niet heel dicht bij het meisje zat en het meisje is op de plek gaan zitten waar bij ons de getuigen gehoord worden, dus zo ver mogelijk uit elkaar. Haar wordt uitgelegd waarom ze hier moet komen, de cautie wordt gegeven en vervolgens worden de vragen gesteld. Voor mijn gevoel is het goed gegaan, maar ik kan natuurlijk niet spreken voor dat meisje, hoe zij dat ervaren heeft. Want ik zag dat ze enorm zenuwachtig was. En ze heeft het heel goed gedaan, in die zin dat ze heel goed verwoordde wat ze voorheen ook had verklaard en antwoord gaf. Maar het belangrijkste moment is natuurlijk het moment waarop de advocaat van de verdachte vragen gaat stellen. Dan moet je als rechtbank ontzettend goed opletten of de vragen toelaatbaar zijn en of het allemaal naar behoren verloopt. Daar heeft een advocaat heel veel ruimte in op basis van de wetgeving.”

Verteld door een rechter

8.1 Inleiding

Een zedenzaak met een minderjarig slachtoffer wordt vanwege het vaak ingewikkelde karakter meestal behandeld door de meervoudige kamer.³²⁸ Als het minderjarige slachtoffer wordt opgeroepen als getuige voor verhoor ter zitting, is hij verplicht te verschijnen.³²⁹ Ook als het slachtoffer niet wordt opgeroepen als getuige kan hij één of meerdere rollen vervullen tijdens de zitting zoals die van toehoorder of van benadeelde partij die een vordering (schadevergoeding) toelicht.³³⁰ Ook kan het slachtoffer ter terechtzitting aanwezig zijn om het spreekrecht uit te oefenen.³³¹ Voor minderjarige slachtoffers die het spreekrecht mogen uitoefenen, geldt

³²⁸ Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik. Hierbij zijn drie rechters aanwezig.

³²⁹ Artikelen 260, 263 en 287 Sv.

³³⁰ Artikelen 51b, 51c, 332-335 Sv.

³³¹ Artikelen 51e, 260, 302 en 303 Sv.

dat zij aanwezig mogen zijn bij de zitting.³³² In het algemeen geldt dat minderjarigen de toegang tot de openbare terechtzitting kan worden ontzegd,³³³ maar dat geldt niet voor deze groep minderjarigen. Ook zittingen die achter gesloten deuren plaatsvinden omdat de verdachte minderjarig is mogen door het slachtoffer worden bijgewoond.³³⁴

Uit het internationale toetsingskader volgen diverse criteria om ervoor te zorgen dat de positie van het minderjarige slachtoffer in de rechtbank met voldoende waarborgen wordt omkleed. In het onderhavige hoofdstuk wordt getoetst of dit in Nederland het geval is. Achtereenvolgens komen aan bod: de voorbereiding op de zitting (paragraaf 8.2); de wachtruimte en zittingszaal (paragraaf 8.3); en participatie tijdens de zitting (paragraaf 8.4).

8.2 Voorbereiding op de zitting

Een zorgvuldige voorbereiding op de zitting bij de rechter is in het kader van het recht op informatie een noodzakelijke voorwaarde om te kunnen participeren. Daarnaast is het belangrijk dat het minderjarige slachtoffer weet wat hem te wachten staat om het risico van secundaire victimisatie zoveel mogelijk te beperken.

8.2.1 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenskader

Participatie en informatie

- Minderjarigen mogen participeren in het strafproces. Zij mogen zich laten horen, bewijzen aandragen en de manier kiezen waarop zij hun opvattingen, behoeften en punten van zorg kenbaar maken;
- Minderjarigen hebben gedurende het hele strafproces toegang tot begrijpelijke informatie over hun rechten;
- Minderjarigen worden geïnformeerd over:
 - » hun rechten en de mogelijkheden om hun rechten af te dwingen dan wel schendingen te beëindigen;
 - » de procedure en het verloop van de strafrechtelijke procedure, in het bijzonder hun rol hierin;
 - » het tijdstip en de plaats van de zitting;
 - » de mogelijke uitkomsten van het proces en hun beroepsmogelijkheden;
 - » de daadwerkelijke uitkomst van het proces;
 - » de mogelijkheden tot het verkrijgen van schadevergoeding;
 - » het belang, het moment en de manier van afnemen van hun verklaring gedurende het voorbereidend en gerechtelijk onderzoek;
 - » de ondersteuningsmogelijkheden waar zij aanspraak op hebben gedurende het proces;
 - » de mogelijke beschermingsmaatregelen;
 - » de voor hem beschikbare gezondheidszorg, therapeutische interventieprogramma's;
 - » psychologische ondersteuning;
 - » en over de mogelijkheden van (gefinancierde) rechtsbijstand.

332 Minderjarige slachtoffers van een strafbaar feit als genoemd in artikel 51e lid 1 Sv (strafbare feiten waarvoor het slachtoffer een spreekrecht heeft) mag de toegang tot de openbare terechtzitting niet worden ontzegd. In dit artikel worden in elk geval alle misdrijven genoemd waarop een gevangenisstraf van acht jaar of langer staat. De meest ernstige zedenmisdrijven vallen hier reeds onder. Voorts worden expliciet genoemd de zedenmisdrijven omschreven in artikelen 240b Sr (verspreiden, in bezit hebben, etc. van kinderporno), 247 Sr (ontucht met personen onder de 16 jaar dan wel wilsonbekwamen), 248b Sr (klant zijn van een prostituee van 16 of 17 jaar), 249 Sr (ontucht met minderjarigen gepleegd door specifieke groep personen) en 250 Sr (opzettelijk bevorderen dan wel teweegbrengen van ontucht van een derde met een minderjarige).

333 Artikel 269 lid 5 Sv.

334 Artikel 495b lid 1 Sv.

8.2.2 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Het voorbereiden van het minderjarige slachtoffer op de zitting is in Nederland niet formeel geregeld in wetgeving. Wel is er de mogelijkheid om ondersteund te worden door Slachtofferhulp Nederland en kan de minderjarige deelnemen aan het slachtoffergesprek met de officier van justitie (zie paragraaf 3.3). Een slachtofferadvocaat speelt ook een belangrijke rol in de voorbereiding van de minderjarige op de zitting. Maar, zoals gebleken, wordt een advocaat niet standaard toegevoegd.

Met betrekking tot het uitoefenen van het spreekrecht en het opstellen van een schriftelijke slachtofferverklaring is in de 'Aanwijzing slachtofferzorg' het belang van een deugdelijke voorbereiding expliciet opgenomen. Dit is gedaan voor het kunnen uitoefenen van dit recht én om de kans op secundaire victimisatie te verminderen. De voorbereiding bestaat uit het informeren van het slachtoffer (dat niet heeft aangegeven geen informatie te willen over het verloop van de strafzaak), over het spreekrecht en over het verstrekken van de brochure 'Schriftelijke slachtofferverklaring en spreekrecht'. Met vragen over het spreekrecht kan het slachtoffer terecht bij het Slachtofferloket of Slachtofferhulp.

Hoewel in de Aanwijzing is aangegeven dat gewekte verwachtingen die niet waar kunnen worden gemaakt, naast het gebrek aan inzicht in de noden en belangen van het slachtoffer of een te koele en zakelijke benadering, kunnen leiden tot secundaire victimisatie, is dit niet expliciet opgenomen in de beschrijving van de voorbereidingsprocedure. In de Aanwijzing staat enkel: "door middel van flankerend beleid zal worden getracht zo veel mogelijk secundaire victimisatie te voorkomen".³³⁵ Het belang van een juiste benadering wordt onderschreven, wat dit specifiek voor minderjarigen inhoudt wordt niet aangegeven.

8.2.3 Uit de praktijk

Niet alleen de officier bereidt minderjarigen voor op de zitting, de advocaat van de minderjarige, een medewerker van Slachtofferhulp of een andere hulpverlener zoals een psycholoog kunnen hier ook een rol in spelen. Een minderjarige moet dan natuurlijk wel al contact hebben met deze personen.

Uit de gesprekken met de rechter, de advocaat en de medewerker van Slachtofferhulp kunnen een aantal elementen worden gedestilleerd, die volgens hen een goede voorbereiding van minderjarige slachtoffers op de zitting in ieder geval dient te bevatten. Te weten:

- uitleg geven over (uitekenen) wie waar zit en wat ieders rol is inclusief de plek van de minderjarige;
- het laten zien van de zaal;
- uitleg geven over wat de procedure is tijdens de zitting: wie komt wanneer aan het woord;
- laten weten dat de minderjarige op ieder moment mag vertrekken en afspreken wie er dan met hem meegaat (bijvoorbeeld een familielid of een medewerker van Slachtofferhulp);
- uitleg geven over de rol van de advocaat van de verdachte;
- uitleg geven over de beperkte mogelijkheden van de slachtofferadvocaat;
- laten weten dat een verdachte niet de waarheid hoeft te vertellen (hij hoeft niet mee te werken aan zijn eigen veroordeling) en hoe hij zich mogelijk gaat opstellen. Denk bijvoorbeeld aan een verdachte waarvan wordt verwacht dat hij zal ontkennen;
- scenario's doornemen, bijvoorbeeld over situaties waarin de minderjarige de zaal wil verlaten; mogelijke gedragingen, verhalen van de verdachte; de opstelling van de advocaat van de verdachte en hoe dit kan overkomen;
- wensen van de minderjarige bespreken onder meer over: de zitplaats, het contact met de verdachte, het binnenkomen, zelf een verklaring voor laten lezen of dit laten doen door een ander;
- laten weten dat de minderjarige niets mag zeggen, met uitzondering van de uitoefening

335 Aanwijzing slachtofferzorg.

- van het spreekrecht of wanneer hij wordt verhoord;
- uitleg geven over hoe het gaat als de minderjarige zelf wordt verhoord of het woord mag nemen (spreekrecht);
- technieken leren om het stressniveau te beheersen.

Dat het zien van de zaal vooraf aan de zitting niet vanzelfsprekend is, blijkt uit het verhaal van de moeder van Ivan (12). Ivan heeft in twee procedures een slachtofferverklaring geschreven en zou aanwezig zijn bij de zitting. Het verzoek van moeder om de zaal vooraf te bekijken werd aanvankelijk afgewezen. Op haar aandringen is dat toch gebeurd *“met heel veel gezucht en gesteun”*. Hij heeft de zaal gezien en hem is uitgelegd waar hij zou zitten en waar *“de boef”* zou zitten. Zijn moeder vond dit erg belangrijk omdat hij heel erg angstig was.

Tim (13) was daarentegen uitgebreid voorbereid. Tijdens het slachtoffergesprek met de officier van justitie was de zitting besproken en had hij de zaal al bekeken. Bovendien was de mevrouw die hem op de zittingsdag in de rechtbank zou begeleiden ook bij dat gesprek aanwezig. Er waren afspraken gemaakt over hoe hij naar zijn plek in de zaal zou lopen, wie hem daarbij zou begeleiden en dat hij de zaal kon verlaten als dat nodig was. *“Nou als ik er bijvoorbeeld moeite mee had of niet meer leuk vond zeg maar. Als ik het niet meer aan kon horen dan mocht ik de rechtszaal uit. Maar je mocht niet om de vijf minuten in en uit, in en uit.”*

De geïnterviewde rechter hecht er sterk aan dat slachtoffers van seksueel misbruik worden bijgestaan door een gespecialiseerde slachtofferadvocaat die naar zijn mening een cruciale rol speelt in de voorbereiding van het slachtoffer op de zitting. Helaas is zijn ervaring dat slachtoffers lang niet altijd voldoende geïnformeerd op zitting verschijnen, doordat ze geen advocaat hebben.

Waar een slachtoffer plaatsneemt in de zaal is voor hem heel belangrijk (zie ook paragraaf 8.3.3). Tijdens de voorbereiding op de zitting zouden de mogelijkheden en voorkeuren moeten zijn doorgenomen. In de rechtbank van de geïnterviewde rechter wordt dit standaard besproken tijdens het gesprek met de officier van justitie die ook de zaal laat zien. Omdat slachtoffers verschillende voorkeuren hebben, stelt de rechter dat je de plaats van een slachtoffer niet moet vastleggen. Belangrijker is het om ruimte te geven aan wat voor het slachtoffer belangrijk is.

8.2.4 Conclusies en aanbevelingen

Hoewel het belang van een goede voorbereiding op de zitting in algemene zin wordt onderschreven in de Aanwijzing, is niet voorgeschreven wat dit inhoudt als het gaat om minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik. Juist voor deze kwetsbare groep met specifieke kenmerken en behoeften zou dit geregeld moeten zijn. Dit volgt uit het internationale kinderrechtenkader en wordt breed onderschreven door de geïnterviewde professionals en ervaringsdeskundigen.

Een gebrek aan voorbereiding die toegespitst is op minderjarigen doet zich, in elk geval op papier, ook voor als het gaat om het spreekrecht. Slachtoffers die niet worden verhoord bij de rechter, maar wel aanwezig willen zijn bij de zitting om hun spreekrecht uit te oefenen kunnen, wanneer zij hebben aangegeven op de hoogte te willen worden gehouden van het procesverloop, rekenen op een voorbereiding van de officier van justitie en aanspraak maken op begeleiding via het Slachtofferloket of Slachtofferhulp. Op papier is geen aandacht voor eisen waaraan de voorbereiding specifiek voor minderjarigen dient te voldoen. De praktijkervaringen laten wisselende ervaringen zien. Het is dan ook van belang voor minderjarige slachtoffers een kindvriendelijke voorbereiding op het verhoor en deelname aan de zitting te verankeren in regelgeving en praktijk. Duidelijk moet zijn:

- wie verantwoordelijk is voor de voorbereiding;
- welk specialisme daarvoor is vereist;
- welke taken het OM hier in heeft in relatie tot de diensten die worden geboden vanuit Slachtofferhulp Nederland, de slachtofferadvocatuur en, indien betrokken, vanuit de

hulpverlening;

- de onderdelen waaruit de voorbereiding moet bestaan; en,
- de werkwijze die wordt gevolgd.

AANBEVELINGEN

- Leg de voorbereiding van minderjarigen op een verhoor bij de rechter vast. Besteed daarbij specifiek aandacht aan slachtoffers van seksueel misbruik.
- Leg de voorbereiding van minderjarigen op het uitoefenen van hun spreekrecht of het opstellen van een slachtofferverklaring vast. Besteed daarbij specifiek aandacht aan minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik.
- Leg vast dat minderjarige slachtoffers altijd in de gelegenheid worden gesteld om vooraf de rechtszaal te zien en een aantal praktische zaken door te nemen.
- Onderzoek hoe de informerende taken van de officier van justitie, het Slachtofferloket, Slachtofferhulp Nederland en de slachtofferadvocaat wat betreft het voorbereiden op de zitting in de huidige praktijk op elkaar zijn afgestemd en de wijze waarop minderjarigen worden voorbereid.

8.3 Wachtruimte en zittingszaal

Naast een goede voorbereiding dient ook het verblijf in het gerechtsgebouw met extra beschermende waarborgen te zijn omkleed. De wijze waarop het slachtoffer ontvangen en begeleid wordt, de ruimte waarin hij de zitting afwacht en de plaats die hij krijgt in de zittingszaal zijn in dit kader belangrijke elementen.

8.3.1 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader

Ondersteuning

- Er worden maatregelen genomen om minderjarige slachtoffers te beschermen tegen secundaire en herhaalde victimisatie, intimidatie, vergelding en emotionele of psychologische schade.

Bejegening

- Minderjarige slachtoffers hebben recht op extra bescherming tijdens de strafrechtelijke procedure, bij de bejegening staat een beschermende benadering voorop;
- Alle interacties van beroepskrachten met minderjarige slachtoffers vinden plaats in een geschikte omgeving die aansluit bij de specifieke kenmerken en behoeften van het kind.

Ter zitting

- Contact met de verdachte moet worden voorkomen tenzij dit in het belang van het kind is of dit absoluut noodzakelijk is voor een eerlijk proces, hetgeen uitdrukkelijk gemotiveerd moet worden.

8.3.2 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

De 'Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffer' omvat een werkwijze voor de opvang van slachtoffers bij alle rechtbanken en hoven, met betrekking tot:

1. het eerste contact met het slachtoffer;
2. het vaststellen van de aanwezigheid door de bode of de portier;
3. opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode voorafgaand aan de zitting;
4. uitroepen van de zaak;
5. opvang en begeleiding van het slachtoffer door de bode bij schorsing of na afloop van de zitting.³³⁶

³³⁶ Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving, rechtspraak. Zie www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak/Nieuws/Pages/Modelregeling-voor-een-passende-verblijfsomgeving-voor-slachtoffers-van-misdrijven.aspx, geraadpleegd op 26 augustus 2015.

De Modelregeling voorziet in een landelijk geüniformeerde werkwijze van opvang van slachtoffers bij alle gerechten.³³⁷ De regeling bevat voornamelijk voorschriften voor bodes en ander gerechtspersoneel.

Volgens de Modelregeling dient er een algemeen raadpleegbaar en schriftelijk vastgelegd werkproces te zijn over de wijze waarop er afstemming plaatsvindt tussen de medewerkers van het Slachtofferloket of de advocaat van het slachtoffer en de bodedienst op het gebied van de opvang van het slachtoffer, dat tenminste de volgende zaken moet bevatten:³³⁸

- “(...) afspraken over het laten opnemen van contact door betrokkenen van de rechtspraak met het slachtoffer dan wel de contactpersoon van het slachtoffer inzake de aanwezigheid van het slachtoffer en diens wensen hierbij. Dit zal in de meeste gevallen het Slachtofferloket of de zaakscoördinator van het OM zijn. Maar het kan ook diens advocaat betreffen;
- afspraken over de wijze waarop per zaak wordt afgestemd wie welk (deel) van de opvang en begeleiding zal verzorgen;
- afspraken over de communicatie hiervan aan diverse betrokkenen waaronder in ieder geval de portier en behandelende bode;
- afspraken over het bewerkstelligen van een tijdige afstemming.”

In de Modelregeling is verder vastgelegd dat er een slachtofferkamer moet zijn, waar het slachtoffer zich in afwachting van de zitting, gescheiden van de verdachte en het publiek kan ophouden. De bode begeleidt het slachtoffer naar een – vooraf afgesproken – plaats in de zittingszaal, waarbij contact met de verdachte wordt vermeden. Opgemerkt wordt dat er slachtoffers zijn die vooraf aangeven geen oogcontact wensen te hebben met de verdachte. Indien de rechtszaal geen faciliteiten biedt om het slachtoffer hiertegen te beschermen, kan de voorzitter de verdachte opdragen om oogcontact te vermijden. Wanneer de rechtszaal beschikt over een met glas afgeschermd publieke tribune, dan geniet het de voorkeur om het slachtoffer en (sympathisanten van de) verdachte te scheiden. Wanneer het slachtoffer de dringende wens heeft om afgeschermd van de verdachte de zitting bij te wonen, en de beschikbare zittingszaal hier niet in voorziet, kan er voor gekozen worden het slachtoffer af te schermen met een scherm. Tot slot bepaalt de Modelregeling dat ook bij het verlaten van de zittingszaal de bode zorgdraagt voor het verlaten van de zittingszaal zonder dat contact wordt gemaakt met de verdachte.³³⁹

In de Modelregeling zijn geen specifieke bepalingen opgenomen die zien op de bejegening van minderjarige slachtoffers. De Modelregeling schrijft enkel voor dat “bijzondere zorgvuldigheid is geboden bij met name voor slachtoffers van gewelds- en zedenmisdrijven, mensen met een verstandelijke beperking en kinderen.” Er wordt echter niet ingegaan op hoe invulling gegeven moet worden aan deze ‘bijzondere zorgvuldigheid’; welke speciale voorzieningen of bijzondere maatregelen daartoe bijvoorbeeld getroffen kunnen worden.

8.3.3 Uit de praktijk

In de rechtbank van de geïnterviewde rechter heeft de bode een lijst met wie er komt en in welke hoedanigheid. Hij informeert de rechter vooraf of er een slachtoffer al dan niet met begeleiders aanwezig zal zijn, of deze zal gaan getuigen, of er een slachtofferverklaring zal worden voorgelezen en door wie. Wanneer er afspraken zijn gemaakt over de zitplaats van het slachtoffer, dan wordt dit ook vooraf gemeld, aldus de geïnterviewde rechter. In lijn hiermee

³³⁷ Hoewel de Modelregeling het verhoor bij de rechter-commissaris niet expliciet noemt, moet ook in die situatie gezorgd worden voor een goede ontvangst van het slachtoffer. Candido, 2013, p. 82.

³³⁸ Raad voor de Rechtspraak. *Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak 2012, p. 5.

³³⁹ Raad voor de Rechtspraak. *Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak 2012, p. 13.

noemt de advocaat dat slachtoffers inmiddels wel altijd welkom worden geheten doordat de bodes het doorgeven aan de rechters.

Twee van de geïnterviewde minderjarigen die aanwezig zijn geweest op de zitting hebben gebruik gemaakt van de slachtofferkamer. Tim (13) vertelt dat ze meteen meegenomen zijn naar een apart kamertje omdat er veel media en publiek aanwezig was en ze niets mochten zeggen. De moeder van Ivan (12) vertelt eveneens dat ze vooraf apart mochten zitten, maar tot grote onvrede moesten zij het laatste kwartier voor de zitting, vlak voordat Ivan zijn slachtofferverklaring zou gaan voorlezen, op de gang wachten waar ook de media, de advocaat van de verdachte en kennissen van de verdachte zaten. Zijn moeder zegt hierover: *“En dan zit je daar met zijn allen bij elkaar. (...). Dan komt er zoveel pers op af en dan heb je al die camera’s daar staan dat is niet echt leuk voor zo’n jongetje die dan wat moet vertellen. Die schaamt zich natuurlijk rot. En die zei; ‘ik durf niet meer.’ Snap ik ook. Uiteindelijk heeft hij het wel gedaan en ook gewoon goed gedaan. (...) Dat hij daar helemaal niet van afgeschermd kan worden. Ik bedoel hij is emotioneel en dan kan je daar waar nog persmensen op de gang zitten en dan denk ik; ‘dat is toch helemaal niet fijn’. Nou heeft de pers daar uiteindelijk helemaal niks mee gedaan hoor, dat moet ik heel eerlijk zeggen. Maar dat weet je op dat moment niet. Op dat moment komt dat wel heel vervelend over. Dat heeft hij als heel vervelend ervaren.”*

Tim werd vanuit de slachtofferkamer naar zijn plek in de zittingszaal persoonlijk begeleid. Onderweg werd de pers en het publiek bij hem weggehouden. *“We werden geroepen door een andere mevrouw. Die mevrouw had toen gezegd op welke plaats we mochten zitten dus we liepen al in de goede volgorde naar de rechtszaal. En het publiek werd toen bij ons weggehouden, zodat we daar geen last van hadden.”* Dit deden ze door *“Nou, beetje zeggen van; niet naar ze toegaan en alles. En ze hadden ook paaltjes met een lintje ertussen neergezet, vond ik wel fijn.”* Waar het bij Tim mis ging, was toen de verdachte de zaal verliet en Tim in het publiek zat. *“Nou het vervelendste vond ik toen we in de rechtszaal zaten, toen hij terugliep de eerste keer keek hij helemaal niet het publiek in naar waar wij zaten. Maar de laatste keer leek het wel of hij expres goed naar ons toe ging kijken. En ik had liever gehad dat de politie dat had voorkomen. Ik vond dat niet fijn.”* Tim denkt dat dit voorkomen had kunnen worden door *“bijvoorbeeld ons eerst weg laten gaan. Omdat toen we de eerste keer naar binnen gingen en de tweede keer naar binnen gingen, toen zat hij er al toen wij binnen kwamen. Hij kon in principe ons niet aankijken.”*

De advocaat laat weten dat door het slachtoffer op de publieke tribune neer te zetten de verdachte hem bij binnenkomst kan aankijken. Als een verdachte zich opzettelijk omdraait in de zaal om het slachtoffer aan te kijken is de ervaring van de advocaat dat hij dan wel door de voorzitter bij de kladden wordt gegrepen. *“Bij binnenkomst, als je opstaat en weggaat dan zie je ze omkijken. Dat zeg ik ook tegen slachtoffers, dat ze naar beneden moeten kijken op dat moment. Daar wordt best goed op gereageerd door slachtoffers.”*

Over de plaats in de rechtszaal vertelt een psycholoog: *“soms zit zo’n meisje die een tijd voor een loverboy heeft gewerkt in de rechtszaal. En dan zit de hele familie van de loverboy erbij. En niets is afgeschermd. (...) Dat is intimiderend.”* Ivan moest toen hij zijn slachtofferverklaring wilde voorlezen, zo vertelt zijn moeder, *“bijna naast de verdachte”* zitten. Er zaten maar twee mensen tussen. *“En het was zijn eerste confrontatie weer met hem en dat maakte überhaupt veel in hem los. Want die man zat ook de hele tijd in zijn ogen te kijken, de hele tijd oogcontact te zoeken. Dus hij werd er sowieso heel erg zenuwachtig van. Dat is niet echt handig om een kind daar zo dichtbij te zetten. Maar daar denken ze allemaal niet over na.”*

De geïnterviewde advocaat zou graag een vaste plek in de zaal gereserveerd zien voor het slachtoffer. De lege tafel links van de verdachte zou zich hier goed voor lenen. In zijn arrondissement mag het slachtoffer daar niet zitten, maar moet hij plaatsnemen op de publieke tribune: *“Dan geef je het slachtoffer het beeld dat je ondergeschikt bent.”* Als er pers bij is, zit die

op de eerste rij en moet het slachtoffer daarachter zitten. *“First things first, belangrijke mensen eerst. Dan het slachtoffer.”*³⁴⁰ Door de medewerker van Slachtofferhulp wordt gewezen op de mogelijkheid om in een rechtbank boven te gaan zitten op de tribune achter glas, als positieve maatregel, zodat slachtoffers niet dicht bij de verdachte hoeven te zitten. Het probleem is volgens de medewerker dat het geluid daar vaak niet goed is waardoor ze niet alles kunnen horen. Bovendien moeten ze alsnog de zaal in als ze gebruik willen maken van hun spreekrecht.³⁴¹

De geïnterviewde rechter noemt de plaats waar het kind zit een essentiële voorwaarde voor een kindvriendelijk verhoor van minderjarige slachtoffers. Een rechter moet volgens hem goed nagaan of het inderdaad voor dit kind de juiste plek is. *“De één kan beter opkomen voor zichzelf dan de andere, dus je moet goed nadenken; hoe ga ik dit doen. Waar ga ik het kind neerzetten en wie is de verdachte?”* Als de verdachte een volwassene is dan zou deze rechter graag zien dat die verdachte niet vooraan zit maar achterin. Onder invloed van Europese jurisprudentie en advocaten die dat vaak een probleem vinden wordt, volgens de rechter, nu vaak het compromis gezocht dat het kind zo dicht mogelijk bij de officier van justitie gaat zitten en de verdachte naast zijn advocaat. De opstelling is dan zo dat de minderjarige wel met de rechtbank kan communiceren maar de verdachte niet ziet, aldus de rechter. Deze rechter geeft aan dat als er gevraagd wordt om de verdachte ergens anders te laten zitten dit, indien mogelijk, wat hem betreft prima is. Dit kan qua beveiliging echter niet als een verdachte gedetineerd is en als een verdachte minderjarig is ligt het aldus de rechter ook anders. *“Dan zou je bijvoorbeeld gewoon in de zaal kunnen gaan zitten. Dan hoort hij alles wel maar is hij gewoon niet in de aura van de minderjarige. En dat is al heel belangrijk.”* Hoe dit ligt voor het minderjarige slachtoffer weet je als rechter niet, tenzij het slachtoffer een advocaat heeft die dat allemaal communiceert met de rechtbank.³⁴² De rechter vindt dit een belangrijke taak van de advocaat mede omdat deze de jurisprudentie kent en weet wat er mogelijk is.

8.3.4 Conclusies en aanbevelingen

De ‘Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers’ van de Raad voor de Rechtspraak biedt enkele belangrijke handvatten voor de ontvangst en begeleiding van slachtoffers binnen de rechtbank. Het is goed dat hierin wordt voorgeschreven dat er een aparte wachtruimte moet zijn voor slachtoffers. Het verhaal van Ivan laat wel zien dat het essentieel is dat het slachtoffer ook daadwerkelijk gebruik kan maken van deze wachtruimte tot aan het moment van de zitting en niet eerder ergens anders heen verwezen wordt, laat staan naar de gang waar ook de media, de advocaat en de familieleden van de verdachte staan te wachten.

Wat betreft het begeleiden van slachtoffers van en naar de zittingszaal, het bepalen van de plek van het slachtoffer in de rechtszaal en het afschermen van het slachtoffer van de verdachte is nog terrein te winnen. Daarnaast regelt de Modelregeling dat er een werkproces moet zijn waarin afspraken zijn vastgelegd over het afstemmen van de voorbereiding op de zitting, maar wordt niet ingegaan op de inhoud van deze afspraken. Evenmin wordt nader uitgewerkt wat de ‘bijzondere zorgvuldigheid’ betekent die betracht moet worden als het gaat om – onder meer – minderjarige slachtoffers.

Het zou mooi zijn als in alle rechtbanken flexibel om kan worden gegaan met de wensen van het minderjarige slachtoffer wat betreft de plek in de zittingszaal. In de Modelregeling kan de aanwijzing worden opgenomen dat de voorzitter van de betreffende meervoudige kamer vooraf contact opneemt met de advocaat van het slachtoffer over diens specifieke wensen. Dit voorkomt misverstanden en teleurstellingen op zitting.

³⁴⁰ Aldus de geïnterviewde slachtofferadvocaat.

³⁴¹ Aldus de geïnterviewde medewerker van Slachtofferhulp.

³⁴² Aldus de geïnterviewde rechter.

Oogcontact tussen het minderjarige slachtoffer en de verdachte wordt over het algemeen als vervelend ervaren en dient zoveel mogelijk te worden voorkomen. Dit kan bijvoorbeeld door een andere indeling in de rechtszaal of, zoals beschreven in de Modelregeling, door het gebruiken van een scherm als de rechtbank geen faciliteiten biedt om het slachtoffer af te schermen van de verdachte. Ook het eerst laten verlaten van de zaal door het slachtoffer in plaats van de verdachte, zoals Tim heeft aanbevolen, kan uitkomst bieden.

AANBEVELINGEN

- Leg vast dat een confrontatie van minderjarige slachtoffers (van seksueel misbruik) met de verdachte zoveel mogelijk wordt voorkomen.
- Bij het bepalen van de zitplaats, de looproute en de volgorde waarin de verdachte en het slachtoffer de zaal inkomen of verlaten, dient het minimaliseren van de mogelijkheid op oogcontact te worden meegenomen.
- Voorkomen moet worden dat een minderjarig slachtoffer op de gang moet wachten.
- Bij alle rechtbanken moet er ruimte zijn om in overleg met slachtoffers hun plek in de zaal (al dan niet met een scherm) te bepalen.
- Leg vast dat voorzitters van meervoudige kamers in zedenzaken met een minderjarig slachtoffer dat aanwezig zal zijn bij de zitting, vooraf contact opnemen met de advocaat van het slachtoffer over diens specifieke wensen wat de plek in de zaal betreft.
- Het is van groot belang dat de waarborgen voor een zorgvuldige bejegening van minderjarige slachtoffers worden geformaliseerd, zodat in alle rechtbanken de praktijk hierop wordt aangepast.

8.4 Participatie tijdens de zitting

Het minderjarige slachtoffer van seksueel misbruik kan verschillende rollen vervullen tijdens de zitting: getuige, als toehoorder, om een vordering benadeelde partij (schadevergoeding) toe te lichten, en om het spreekrecht uit te oefenen (zie paragraaf 8.1). In de vorige paragrafen is het belang van respectievelijk een goede voorbereiding op de zitting en het creëren van een kindvriendelijke en veilige omgeving in het gerechtshof besproken. Waar het voorgaande dan ook ziet op waarborgen voor de aanwezigheid van minderjarige slachtoffers bij de zitting an sich, gaat het in de onderhavige paragraaf om minderjarige slachtoffers die een actieve rol hebben tijdens de zitting. Eerder is in hoofdstuk 5 aan bod gekomen dat het aantal verhoren van minderjarige slachtoffers tot een minimum moet worden beperkt. Dat betekent dat het verhoor als getuige ter zitting ook moet worden voorkomen als dat kan. Als dit toch noodzakelijk wordt geacht is het van groot belang dat het verhoor met voldoende waarborgen is omkleed. Dit geldt evengoed wanneer het minderjarige slachtoffer er zelf voor kiest om zijn stem te laten horen tijdens de zitting en gebruik maakt van zijn spreekrecht.

8.4.1 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader

Participatie en informatie

- Minderjarigen mogen participeren in het strafproces. Zij mogen zich laten horen, bewijzen aandragen en de manier kiezen waarop zij hun opvattingen, behoeften en punten van zorg kenbaar maken.

Bejegening

- Minderjarige slachtoffers hebben recht op extra bescherming tijdens de strafrechtelijke procedure, bij de bejegening staat een beschermende benadering voorop;
- Minderjarige slachtoffers worden met respect, empathie en sensitiviteit bejegend.

Ondersteuning

- Minderjarige slachtoffers hebben toegang tot rechtsbijstand.

Ter zitting

- Minderjarige slachtoffers worden alleen als getuige ter zitting gehoord als dat absoluut noodzakelijk is;
- Alle verhoren, zowel bij de politie als ter zitting, vinden plaats in een geschikte ruimte die aansluit op de behoeften van de minderjarige op basis van zijn ontwikkelingsniveau, leeftijd, en andere kenmerken;
- Het buiten de rechtszaal horen van minderjarige slachtoffers is mogelijk;
- Contact met de verdachte moet worden voorkomen tenzij dit in het belang van het kind is of dit absoluut noodzakelijk is voor een eerlijk proces, hetgeen uitdrukkelijk gemotiveerd moet worden.

Deskundigheid beroepskrachten

- Alle beroepskrachten met wie de minderjarige te maken kan krijgen in de strafrechtelijke procedure zijn getraind in het omgaan met en beschermen van minderjarige slachtoffers.

8.4.2 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Bejegening en deskundigheid

De voorzitter van de rechtbank moet zorgdragen voor een correcte bejegening van het slachtoffer.³⁴³ Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat de achterliggende gedachte voor invoering van deze wettelijke bepalingen is dat de strafrechtelijke procedure het leed en de schade voor slachtoffers niet mag vergroten.³⁴⁴ Deze correcte bejegening is echter niet in rechte afdwingbaar. Een slachtoffer dat zich niet correct bejegend voelt, kan daarover wel een klacht indienen via de klachtenprocedure bij het gerechtsbestuur. Een minderjarig slachtoffer kan eventueel vervolgens een klacht indienen bij de Kinderombudsman.

De rechters dienen een correcte bejegening ter zitting te waarborgen. Zij verhoren minderjarige slachtoffers (als getuigen) en hebben direct contact met het minderjarige slachtoffer dat gebruik wil maken van zijn spreekrecht. Noch de voorzitter van de rechtbank noch een collega-rechter hoeft echter kinderrecht te zijn wanneer er sprake is van een zitting in een meervoudige kamer. Dit is wel vereist bij strafzittingen met een minderjarige verdachte.³⁴⁵ Er zijn geen specifieke, openbare kwaliteitseisen aan de rechterlijke macht en gerechtspersoneel in de omgang met minderjarige slachtoffers (al dan niet van seksueel misbruik). Dit is een omissie in de regelgeving.

Wel bestaat er het document 'Slachtoffer en de rechtspraak: Handleiding voor de strafrechtspraktijk'.³⁴⁶ Dit document is geschreven door een werkgroep binnen de Rechtspraak in opdracht van het Landelijk Overleg Vakinhoud Strafrecht en de Raad voor de rechtspraak. De handleiding biedt een verzameling van de *best practices* ten aanzien van omgang met slachtoffers, en is bedoeld voor rechters en juridisch medewerkers binnen de Rechtspraak.

Rechtsbijstand

Artikel 51c Sv geeft het slachtoffer de mogelijkheid om zich te laten vertegenwoordigen door een advocaat.³⁴⁷ Omdat deze bijstand is geregeld in de algemene titel van het Wetboek van Strafvordering betekent dit dat het recht op bijstand het hele strafproces omvat. De rol van de advocaat bestaat vooral uit het informeren van het slachtoffer of de getuige over zijn rechten

343 Artikel 288a lid 2 Sv.

344 *Kamerstukken II 2004/05, 30 143, 3, p. 5.*

345 Artikel 495 Sv.

346 Candido, 2013.

347 Slachtoffers van een ernstig gewelds- of zedenmisdrijf kunnen zich op basis van artikel 44 lid 4 en lid 5 van de Wet op de Rechtsbijstand kosteloos door een advocaat laten bijstaan, mits vervolging is ingesteld en het slachtoffer in overeenstemming met artikel 3 van de Wet Schadefonds geweldsmisdrijven in aanmerking komt voor een uitkering; artikelen 260, 263 en 287 Sv.

en plichten en daarnaast kan hij morele en emotionele ondersteuning bieden (zie ook paragraaf 3.3).³⁴⁸

Ter zitting kan de bijstand naast het ondersteunen van het slachtoffer ook bestaan uit het geven van toelichting op de vordering van de benadeelde partij en het beantwoorden van vragen met betrekking tot deze vordering.³⁴⁹ Artikel 334 Sv bepaalt dat de benadeelde partij of degene die haar bijstaat mag spreken over de vordering tot schadevergoeding en alleen vragen met betrekking tot de vordering tot schadevergoeding mag stellen aan getuigen en deskundigen.

Regels ten aanzien van het (getuigen)verhoor

Het minderjarige slachtoffer kan opgeroepen worden als getuige voor verhoor ter zitting en is dan verplicht te verschijnen.³⁵⁰ Het nationale recht kent een aantal mogelijkheden om het slachtoffer dat als getuige ter zitting moet worden verhoord zo min mogelijk te belasten. Zo kan de voorzitter bepalen dat de verdachte niet aanwezig is bij het verhoor en de zittingszaal verlaat. De advocaat stelt dan de vragen namens hem.³⁵¹ De rechter kan ongepaste of nodeloze vragen van de verdediging weigeren en/of bevelen dat vragen via hem worden gesteld.³⁵²

Verder kan de rechter het ondervragingsrecht van de verdachte inperken wanneer het gegronde vermoeden bestaat dat de gezondheid of het welzijn van de getuige door het afleggen van een verklaring ter zitting in gevaar wordt gebracht, én het voorkomen van dit gevaar zwaarder weegt dan het belang van het ondervragen.³⁵³

Daarnaast kan de rechtbank de behandeling aanhouden en de rechter-commissaris bevelen het slachtoffer als getuige te horen, zodat dit buiten de openbare zitting plaatsvindt.³⁵⁴ De verdachte kan op andere wijze de mogelijkheid krijgen om vragen aan het slachtoffer te stellen (bijvoorbeeld bij de rechter-commissaris), of de betrouwbaarheid van de verklaring te toetsen (bijvoorbeeld door het tonen van een audiovisuele opname van het verhoor).³⁵⁵

Er is één wettelijke bepaling specifiek voor minderjarige getuigen – waaronder slachtoffers die als getuigen worden verhoord. Deze bepalingen ziet op minderjarigen jonger dan zestien jaar en bepaalt dat deze minderjarigen vooraf aan het verhoor niet worden beëdigd maar aange-
maand.³⁵⁶

Regels ten aanzien van het spreekrecht

Het Wetboek van Strafvordering geeft slachtoffers het recht om zich uit te laten over de gevolgen die het strafbare feit bij hen teweeg heeft gebracht (spreekrecht).³⁵⁷ Het spreekrecht is beperkt tot de in artikel 51e lid 1 Sv genoemde gevallen. Een minderjarige spreekgerechtigde mag in elk geval het woord voeren, als hij 12 jaar of ouder is. Een minderjarige die jonger dan 12 is mag het woord voeren, indien hij in staat kan worden geacht zijn belangen redelijk te

348 Discussiestuk: *Getuigen*, p. 27, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015

349 Candido, 2013, p. 32.

350 Artikelen 260, 263 en 287 Sv.

351 Artikel 297 lid 3 Sv.

352 Artikel 293 Sv, 272 lid 2 Sv; HR 9 april 2002, NJ 2002/381.

353 Artikel 264 lid 1 sub b Sv en artikel 288 lid 1 sub b Sv.

354 Artikel 316 Sv; Discussiestuk *Getuigen*, p. 37, 38, www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/06/06/getuigen-discussiestuk (PDF), geraadpleegd 26 augustus 2015; Candido, 2013.

355 Candido, 2013, p. 19.

356 Artikel 216a lid 2 Sv.

357 De regeling met betrekking tot het spreekrecht van slachtoffers is per 1 september 2012 herzien. Het aantal personen dat het spreekrecht kan uitoefenen is uitgebreid, en het spreekrecht kan ook door een ander, namens het slachtoffer of de nabestaande, worden uitgeoefend. Wet van 12 juli 2012 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces, Stb. 2012, 345.

kunnen waarden. De wettelijke vertegenwoordiger mag het spreekrecht ook namens hem uitoefenen, mits dat niet in strijd is met de belangen van de minderjarige.³⁵⁸ Het slachtoffer kan er ook voor kiezen om niet in persoon, of bij vertegenwoordiging, het spreekrecht uit te oefenen, maar een schriftelijke slachtofferverklaring in te dienen. Deze mogelijkheid is overigens niet wettelijk vastgelegd. De verklaring geldt dan als processtuk.³⁵⁹

Wanneer het slachtoffer gebruik maakt van zijn spreekrecht treedt hij ter zitting niet als getuige op maar mag hij alleen spreken over de gevolgen van het strafbare feit. Deze verklaring vormt geen bewijsmiddel, maar kan wel een rol spelen bij de beslissing over de straf.

De minderjarige kan zonder toestemming van zijn ouders of verzorgers gebruik maken van zijn spreekrecht en/of een schriftelijke slachtofferverklaring opstellen. De ouders of verzorgers moeten wel tijdig worden geïnformeerd over het feit dat de minderjarige dit wil gaan doen.³⁶⁰

Met de invoering van het spreekrecht voor slachtoffers, en de mogelijkheid om documenten toe te voegen aan het dossier, zijn de mogelijkheden voor slachtoffers om te participeren in het strafproces aanzienlijk uitgebreid. Wel kan worden afgevraagd of de mogelijkheid tot uitoefening van het spreekrecht inderdaad voldoende mogelijkheid tot participatie biedt. Volgens de internationale richtlijnen moet het kind namelijk in staat worden gesteld zijn mening te kunnen geven, aan welke mening vervolgens passend gewicht dient te worden toegekend. Voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik is verder bepaald dat zij zich mogen laten horen, bewijzen aandragen en de manier kiezen waarop zij hun opvattingen, behoeften en punten van zorg kenbaar maken. Het huidige spreekrecht is enigszins beperkt omdat dit slachtoffers enkel de mogelijkheid geeft om zich uit te laten over de gevolgen van het strafbare feit. Dit is iets anders dan het vrijelijk uiten van een mening. Mogelijk brengt de uitbreiding van het spreekrecht hier verandering in. Met de beoogde uitbreiding worden de beperkingen weggenomen en mag het slachtoffer zich vrij uitspreken over de zaak, niet alleen over de persoonlijk ondervonden gevolgen, maar ook over de strafmaat of het bewijs. Het daartoe strekkende conceptwetsvoorstel wordt breed gesteund in de Tweede Kamer.³⁶¹

De vraag is echter of minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik daadwerkelijk gebaat zijn bij deze uitbreiding. Het onbeperkte spreekrecht oogt als een versterking van de positie van het slachtoffer, maar brengt tegelijkertijd ook een aantal risico's met zich. Het risico bestaat bijvoorbeeld dat bij (al dan niet minderjarige) slachtoffers de verwachting wordt geschept dat de rechter het 'advies' ook zal volgen, terwijl de verklaring geen rechtsgevolgen heeft. Sterker nog, de rechter hoeft niet eens in te gaan op het verhaal van het slachtoffer ter zitting, aangezien een motiveringsplicht ontbreekt ten aanzien van de spreekrechtverklaring. Dit zou volgens de regering een disproportionele werklast opleveren voor de rechter.³⁶²

Daarnaast krijgt het slachtoffer de mogelijkheid om zich uit te laten over het bewijs. Als het slachtoffer in dit kader met nieuwe informatie komt, kan het noodzakelijk zijn om hem ter zitting te beëdigden, of ingeval van een minderjarige jonger dan 16 jaar oud, aan te manen, en hem verder te verhoren als getuige. Dit kan een zeer onaangename verrassing zijn voor het slachtoffer dat hier niet op voorbereid is, zeker als het een kwetsbare minderjarige betreft. Om deze risico's op secundaire victimisatie weg te nemen of te verminderen, is goede voorbereiding op de zitting essentieel. Het belang van voorbereiding wordt ook door de wetgever onder-

358 Artikel 51e Sv.

359 Candido, 2013, p. 37.

360 Aanwijzing slachtofferzorg.

361 www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/spreekrecht-van-slachtoffers-woordt-uitgebreid, geraadpleegd op 26 augustus 2015.

362 Wetsvoorstel met toelichting nader rapport ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers in het strafproces, p. 16-17. Zie www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/11/14/tk-wetsvoorstel-met-toelichting-nader-rapport-ter-uitbreiding-van-het-spreekrecht-van-slachtoffers-in-het-strafproces.html.

kend en benadrukt.³⁶³ Echter is in hoofdstuk 4 en paragraaf 8.2 al gebleken dat het daar nog al eens aan schort. Het is van groot belang dat deze knelpunten worden aangepakt alvorens tot de uitbreiding van het spreekrecht over te gaan.

8.4.3 Uit de praktijk

Bejegening

Het zorgdragen voor een correcte bejegening van het slachtoffer is een wettelijk vastgelegde taak van de rechter. De geïnterviewde rechter wijst erop dat er in de afgelopen jaren in positieve zin veel is veranderd in de rechtbank wat betreft de bejegening van slachtoffers: *“Er zijn rechters die natuurlijk ook kinderrechter zijn geweest en gewend zijn daar mee om te gaan”*. Voor het omgaan met minderjarige slachtoffers op zitting heeft de geïnterviewde rechter cursussen gevolgd. Dat geldt echter niet voor alle rechters nu dit geen vereiste vormt om deze zaken te mogen voorzitten.

Om de verklaring van de minderjarige zo goed mogelijk uit de verf te laten komen moet een rechter kort en duidelijk zijn als dat kan, uitleg geven over de rechten van de minderjarige op een manier die hij begrijpt en de rechter moet oog blijven houden voor momenten waarop er voor de minderjarige even een onderbreking nodig is en dan benoemen wat hij ziet, aldus de rechter.

De medewerker van Slachtofferhulp is van mening dat zeker wanneer minderjarigen aanwezig zijn, rechters hier netjes mee omgaan. Bijvoorbeeld door juridisch jargon toe te lichten en uitleg te geven over bijvoorbeeld het schorsen. Belangrijk voor het slachtoffer is: *“dat ze worden opgemerkt door de rechter, erkend en gewoon even wat aandacht krijgen”*.

Feline (16): *“Ik zat op de tribune, en ik werd wel in de gaten gehouden door alle drie de rechters, het waren drie vrouwen dus dat had ik wel mee. Maar ze letten ook wel op hoe ik reageerde op zijn verhaaltjes en wat ik deed, ze keken me steeds aan. Gewoon in hun ooghoek. (...) Ja dan kijken ze ook van ‘hij lult nu dat en zij reageert daar zo op’ (...) Er werd mij verteld dat het twee weken zou duren tot de uitspraak. En er werd duidelijk uitgelegd van: de rechters gaan het nu lezen en ze gaan het met een team bespreken. En dan over twee weken de uitspraak. (...) Degene die het meeste aan woord was dat was wel een gebekte rechter, die liet niet over zich heen lopen. Dus dat was wel fijn. Ik weet natuurlijk niet hoe het normaal gaat in een rechtszaak. Maar ik had van mijn moeder wel begrepen dat het een felle was. (...) Nou ze maakte ook een opmerking. Want hij begon ook zielig te doen over een zelfmoordpoging of zo, ik weet het niet meer precies, en toen zei ze: ‘nou, dat is niet gelukt he’. Toen moest ik wel even lachen en ik dacht: dat zie je niet dagelijks! Maar het was echt een goeie, daar was ik echt blij mee.”*

De moeder van Irene (8) noemt als positieve punten dat zij welkom werden geheten en uitleg kregen: *“De dader had een hele rare houding. En dan zei de rechter van: joh de ouders zitten erbij doe eens even normaal. (...) Het was echt heel fijn, heel recht door zee, gewoon duidelijk: ‘we hoeven er geen doekjes om te winden, dit is er gebeurd; ja of nee’ en dat was vooral naar hem. En naar ons juist van; ‘neem je tijd’, ‘ga je gang’.’ Ga je voorlezen, doe het rustig aan, neem je tijd het is jullie tijd dus pak hem ook’. Ik kan er niks anders van zeggen; echt een goede man. (...) Het hoger beroep werd een half uur voor de zitting door de verdachte ingetrokken. En ook toen zijn we netjes te woord gestaan en is het Hof gewoon gebleven. Er zat nog een zaak voor ons dus ze zijn blijven zitten en hebben ons naar binnen gevraagd. En die hebben netjes uitgelegd wat de stand van zaken was. Dat was fijn want dan kwamen we niet voor niks en toch dan even uitgenodigd om binnen te komen. De advocaat-generaal kwam ons zeggen van; hij heeft*

363 Wetsvoorstel met toelichting nader rapport ter uitbreiding van het spreekrecht van slachtoffers in het strafproces, p. 20-21, www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/11/14/tk-wetsvoorstel-met-toelichting-nader-rapport-ter-uitbreiding-van-het-spreekrecht-van-slachtoffers-in-het-strafproces.html.

'm ingetrokken dus er is geen zitting, daar had het bij kunnen blijven maar dat hebben ze dus niet gedaan. We mochten gewoon met z'n allen naar binnen.'

De moeder van Aron (2): *"De rechter had ik willen bedanken. Zo respectvol hoe hij het deed... je kijkt ernaar en denkt: 'het komt goed!'"*

In de interviews zijn ook verschillende negatieve ervaringen genoemd:

- de rechter toonde veel meer gevoel bij het verhaal van de verdachte, dan voor het slachtoffer;
- de rechter was te zakelijk, te formeel;
- de rechter paste de communicatie niet aan, aan degene die hij voor zich heeft. Met name als het iemand met een verstandelijke beperking betreft;
- de rechter leek ongeïnteresseerd;
- een slachtoffer van een loverboy werd zonder scherm verhoord in de rechtszaal waar hij bij was. Ook haar familie was erbij, hetgeen extra belastend was omdat het gezin uit een eercultuur kwam;
- de verdachte en zijn advocaat kregen heel veel ruimte, mochten van alles vertellen en vragen. Zij werden onvoldoende afgeremd.

Gespecialiseerde kinderrechter

Bij een meervoudige kamerzitting is altijd een van de drie rechters een kinderrechter wanneer de verdachte minderjarig is. Voor zaken waar een minderjarig slachtoffer aanwezig is, geldt dat niet. Dit terwijl ook minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder kunnen worden verhoord ter zitting. Voor deze groep minderjarigen wordt het derhalve niet als een vereiste gezien dat een rechter bekend is met de gespreksvoering met minderjarigen. Het gaat bovendien om minderjarigen die slachtoffers zijn van seksueel misbruik en volgens het VN-Kinderrechtenverdrag onderscheiden worden als bijzonder kwetsbare kinderen. Dit vergt een aanpak die daar rekening mee houdt.

De geïnterviewde rechter gaf aan dat er bijna altijd een (voormalig) kinderrechter aanwezig is bij een meervoudige kamerzitting maar dat er niet op voorhand een kinderrechter wordt geselecteerd wanneer een minderjarig slachtoffer aanwezig zal zijn bij de zitting. Dit is lastig te organiseren omdat vaak pas laat bekend is dat een minderjarige moet worden gehoord en de combinatie dan al is vastgesteld. De rechter beaamt dat moet worden bekeken of dit kan worden geregeld. Het zou goed zijn als *"daar wel op gelet gaat worden als je een 12-plus slachtoffer hebt met de kans dat het gehoord gaat worden op zitting."* Voor het uitoefenen van het spreekrecht ziet hij geen probleem omdat *"dat een kwestie van goed begeleiden is"*. Maar voor de ondervraging is het wenselijk om in ieder geval ervoor te zorgen dat tenminste één van de drie rechters in de meervoudige kamer een kinderrechter is. Het verdient aanbeveling om, in lijn met het internationale kader, per definitie een rechter te betrekken bij dit soort zaken die opgeleid is in het communiceren met deze groep minderjarigen.

Ondersteuning van de slachtofferadvocaat ter zitting

De mogelijkheden die een slachtofferadvocaat heeft om minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik te ondersteunen in het strafproces, zijn beperkt (zie hierover hoofdstuk 3). Dit geldt ook bij de rechter.

De slachtofferadvocaat geeft aan dat hij meer mogelijkheden wil om ter zitting in te gaan op de zaak: *"We mogen de vordering toelichten. We mogen het spreekrecht uitoefenen. We mogen de slachtofferverklaring toelichten. Maar iets over bewijsmiddelen, feiten en omstandigheden, mag allemaal niet. Bij de toelichting van de vordering ben je wat later in het proces aan de beurt. Vaak hoor je van de cliënt dat er feiten zijn die ter zitting zijn besproken die niet kloppen. Dan probeer je er een andere draai aan te geven bij de toelichting. In de helft van de gevallen grijpt de voorzitter in"*. Iets zeggen over de strafmaat, wat het in de toekomst wordt beoogt, vindt de

advocaat niks. Wel wil hij graag iets kunnen zeggen over de feiten en bewijsmiddelen en vragen kunnen stellen aan de verdachte. *“Want wat ik vaak meemaak, is dat een officier van justitie een volledig dossier heeft, het slachtoffer zit naast mij en die hoort de verdachte allerlei dingen zeggen – die mag onzindingen zeggen – en er wordt niet op het juiste punt doorggevraagd. Dat kan strategisch zijn, maar is het vaak niet. Het slachtoffer zit naast mij, en daar heb ik mee gesproken, dus ik heb een beeld van de zaak. Er wordt echter niet doorggevraagd. Of het is volgens de officier van justitie niet zinvol...terwijl ik vind dat het dat wel is. Vragen stellen zou ik graag willen doen.”*

Ook de ouders van Zoë (5) lichten toe dat een advocaat weinig voor ze kon betekenen: *“Als dader krijg je een advocaat die je verdedigt in de rechtszaak, en als slachtoffer word je verdedigd door de officier van justitie die niet eens weet wie ik ben, hoe mijn kind heet als ze het niet op kan zoeken in de computer en me op straat niet zou herkennen. Dat is iemand waar je niks mee hebt. En die verdedigt jou. En die heeft met moeite één keer met je gesproken. En je kunt wel een advocaat nemen maar die kan verder ook niks betekenen, want wat hij doet wordt weer onder de tafel geschoven door de officier van justitie want het is haar zaak. En hij mag eigenlijk alleen een schadeformulier invullen en dat is alles. Terwijl wij wel echt dachten dat hij het voor ons op wilde nemen en vragen wilde stellen en het met dingen niet eens was. Maar de officier is degene die de zaak doet en niet hij.”*

Spreekrecht

De interviews met ervaringsdeskundigen hadden betrekking op in totaal 12 minderjarigen die als slachtoffer van seksueel misbruik deel hebben genomen aan het strafproces. Drie van deze minderjarigen hebben gebruik gemaakt van hun spreekrecht. Twee van deze kinderen hebben een slachtofferverklaring opgesteld waarvan één het zelf heeft voorgelezen tijdens de zitting en bij de ander de verklaring is voorgelezen door de officier van justitie. De rechter laat weten dat met regelmaat minderjarigen van 12 jaar en ouder gebruik maken van hun spreekrecht. Zowel de officier van justitie als de slachtofferadvocaat en de medewerker van Slachtofferhulp Nederland vertellen dat minderjarigen zelden gebruik maken van hun spreekrecht tijdens de zitting. Wel wordt volgens hen regelmatig een schriftelijke slachtofferverklaring ingediend. De verklaring kan, wanneer de minderjarige deze niet zelf voor wil lezen, worden voorgelezen door de rechter, de officier, zijn advocaat of een ander die door het slachtoffer daartoe is gemachtigd.

Slachtoffers zijn niet vrij om alles te zeggen, daarom controleert de advocaat de verklaring vooraf. Hij wil niet dat het slachtoffer wordt teruggefloten, wat wel gebeurt wanneer het slachtoffer spreekt over de feiten en de strafmaat. De rechter laat weten vaak toe te laten wat het slachtoffer wil vertellen. De rechter bekijkt meestal vooraf wat erin staat. Uit ervaring zegt de rechter dat inbreken met *“slaat u dat stuk maar over”* meer schade aanricht dan wanneer je het toelaat. Wel moet de verdachte nadrukkelijk worden gezegd dat het de verklaring van het slachtoffer is, zeker wanneer de rechter zelf de verklaring voorleest.

Feline had haar slachtofferverklaring samen met Slachtofferhulp opgesteld. Ze had verwacht dat de rechter haar verklaring voor zou lezen, maar het werd de officier. De officier van justitie had haar slachtofferverklaring goed voorgelezen. *“Met een goede klemtoon erin dus dat het niet zomaar een riedeltje was.”*

Tim (13) heeft bij de rechter gesproken. Hij is hierbij begeleid door zijn psycholoog. De ervaring om daar te spreken vond hij wel eng maar interessant. *“En ik was ook blij dat er iemand naast me zat omdat ik hem misschien anders wel een klap voor zijn kop had gegeven.”* Hij zat naast zijn advocaat. Op het moment dat hij ging spreken kwam de politie dichter bij de verdachte staan.

8.4.4 Conclusies en aanbevelingen

Over de bejegening en de rol van de rechter ter zitting zijn zowel positieve als negatieve ervaringen. Een duidelijk knelpunt vormt het ontbreken van eisen gericht op kennis over de omgang met minderjarige slachtoffers ter zitting bij rechters. Het is belangrijk om te wijzen op de belangrijke rol die rechters hebben in het zorgdragen voor de bejegening. Wanneer er een minderjarige aanwezig is, worden daar vanuit het internationale recht nadere eisen aan gesteld. Dit betreft de communicatie met de minderjarige, maar ook het zoveel mogelijk beschermen ter zitting. In Nederland is een jeugdspecialisme voor rechters niet vereist. Tijdens zittingen waar een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik aanwezig is, is dat echter wel gewenst. Sterker nog, de minderjarige heeft er recht op om door een gespecialiseerde beroepskracht begeleid en ondervraagd te worden. Het verdient daarom aanbeveling om als kwaliteitseis vast te leggen dat tenminste één van de aanwezige rechters is getraind in de communicatie met minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik en het begeleiden van een kindvriendelijke procedure. Een kinderrechter zou standaard deel uit moeten maken van het college bij een meervoudige kamerzitting wanneer een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik hierbij aanwezig is.

Het strafproces zou meer in balans worden gebracht wanneer de mogelijkheden van de slachtofferadvocaat, in het kader van bijstand aan minderjarige slachtoffers, worden versterkt. Enerzijds om het minderjarige slachtoffer te beschermen, anderzijds om hem te ondersteunen zodat hij begrijpt wat er gebeurt en zijn verhaal goed kan delen. Door uitleg te geven aan of namens het slachtoffer met betrekking tot (de context van de) vragen die worden gesteld, wordt bovendien de waarheidsvinding gediend. Het uitbreiden van de mogelijkheden kan zo bijdragen aan het bereiken van een betere balans tussen de rechten van de verdediging tegenover de belangen van het minderjarige slachtoffer.

Het spreekrecht voor minderjarigen past bij het recht op participatie, hoewel het de vraag is of het uitoefenen van het beperkte spreekrecht volstaat en daadwerkelijk passend belang wordt gehecht aan de mening van het kind. De ophanden zijnde uitbreiding van het spreekrecht biedt het minderjarige slachtoffer de mogelijkheid zich ook over de strafmaat en het bewijs uit te laten. Het slachtoffer krijgt meer ruimte om zich conform het recht op participatie vrijelijk te uiten en dit betekent dus op papier een vooruitgang van de positie van het minderjarige slachtoffer in het strafproces. Echter bestaat tegelijkertijd het risico dat de uitbreiding juist een tegengesteld effect sorteert. Om het gevaar van secundaire victimisatie daadwerkelijk te beperken, is goede voorbereiding essentieel. Het verdient dan ook aanbeveling om eerst de bestaande knelpunten op het gebied van voorbereiding adequaat aan te pakken, voordat wordt overgegaan tot de uitbreiding van het spreekrecht.

AANBEVELINGEN

- Geef een slachtofferadvocaat meer wettelijke mogelijkheden om een minderjarig slachtoffer te beschermen en actief deel te nemen aan het onderzoek ter terechtzitting.
- Stel een richtlijn op ter bevordering van een kindvriendelijke bejegening tijdens verhoren voor alle minderjarigen gedurende het strafproces.
- Wanneer een minderjarig slachtoffer bij de zitting aanwezig is, dient een kinderrechter deel uit te maken van het college bij een meervoudige kamerzitting.
- Zorg ervoor dat tenminste één van de rechters ter zitting is getraind in de communicatie met minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik en het begeleiden van een kindvriendelijke procedure.
- Zorg ervoor dat bij een uitbreiding van het spreekrecht ook een zorgvuldige voorbereiding en begeleiding specifiek voor minderjarige slachtoffers vast onderdeel wordt van de procedure ter voorkoming van secundaire victimisatie.

9. PRIVACY

“Privacy is tegenwoordig heel wat anders dan toen dat wetboek werd geschreven. Als iets in de openbaarheid komt dan is het voor altijd. We leven in een tijd met internet. Privacy vraagt iets anders van de wet dan dertig jaar geleden. Als nu in de krant staat dat je kind is betrokken, dan is het er voor altijd. Daarom wil ik dat er van een rechtszaak ook ‘non-publicatierecht’ komt. Ik wil dat de dader geen blog of boek bijhoudt. Maar daar zijn geen tools voor in onze wet. De wet staat stil, maar de wereld draait door. Gelukkig hadden wij deze rechter, maar stel je voor dat we een andere rechter hadden gehad. Dat mag niet afhankelijk zijn van mensen.”

Verteld door de moeder van Aron (2)

9.1 Inleiding

Het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer, of ‘privacy’, is een fundamenteel recht van het kind en ieder ander mens. Zeker voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik is dit recht van groot belang. De inbreuk op de privacy voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik binnen het strafproces zou beperkt moeten blijven tot wanneer dit strikt noodzakelijk is voor een eerlijk proces. Volgens het internationale toetsingskader moet de overheid maatregelen treffen om de privacy, identiteit en beeltenis van minderjarigen te beschermen en moet publieke verspreiding van alle informatie die tot identificatie kan leiden worden voorkomen.³⁶⁴

9.2 Toetsingscriteria op basis van het kinderrechtenkader

- Minderjarige slachtoffers hebben recht op bescherming van hun privacy;
- Inbreuk op de privacy van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik binnen het strafproces blijft beperkt tot wanneer dit strikt noodzakelijk is voor een eerlijk proces;
- Er worden passende maatregelen genomen om de privacy, identiteit en beeltenis van minderjarige slachtoffers tijdens alle fasen van het proces te beschermen;
- Als een minderjarig slachtoffer aanwezig is bij de zitting van de rechtbank, kan de zitting achter gesloten deuren plaatsvinden;
- De rechter kan maatregelen nemen om de privacy van het minderjarige slachtoffer ter zitting te beschermen, waaronder:
 - » het uitwissen van namen, adressen, beroepen in openbare bestanden, die kunnen leiden tot identificatie van het kind;
 - » het verbieden van de verdediging om enige informatie vrij te geven die kan leiden tot identificatie van het kind;
 - » het toekennen van een pseudoniem of nummer aan het kind, in welk geval de volledige naam en geboortedatum van het kind pas op (een redelijke) termijn wordt vrijgegeven aan de verdediging ter voorbereiding op de zaak;
 - » maatregelen om de fysieke kenmerken van het kind dat een verklaring aflegt te verbergen, zoals:
 - de mogelijkheid om de verklaring af te leggen achter een scherm;
 - het gebruik van geluids- of beeldvormende apparatuur;
 - de mogelijkheid tot horen op afstand (videoconferentie);
 - het achter gesloten deuren afspelen van de videoregistratie van het verhoor van het kind;
 - horen via een tussenpersoon;

³⁶⁴ Zie bijvoorbeeld artikel 31 sub e Verdrag van Lanzarote. Zo ook artikel 20 lid 6 Richtlijn 2011/93/EU.

- bevelen dat de verdachte tijdelijk de rechtszaal verlaat indien het kind geen verklaring wil afleggen in aanwezigheid van de verdachte, of er aanwijzingen zijn dat het kind dit niet wil. De verdediging van de verdachte mag dan wel aanwezig zijn en/of het kind ondervragen.

9.3 Nationale regels in relatie tot het kinderrechtenkader

Enkel artikel 10 lid 1 van de Grondwet³⁶⁵ geeft een expliciete algemene bepaling omtrent privacy: “Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer”. In het Wetboek van Strafvordering staan geen bepalingen over de bescherming van de privacy van minderjarige slachtoffers (van seksueel misbruik) in het strafproces.

In de ‘Aanwijzing slachtofferzorg’ staat dat het mogelijk is om anoniem aangifte te doen. Ook staat in de Aanwijzing dat het mogelijk is dat het slachtoffer op een ander adres domicilie kiest, zodat de correspondentie van de politie en het OM niet naar zijn adres wordt gestuurd. Een reden hiervoor kan zijn dat het slachtoffer voor represailles vreest.³⁶⁶

De wetgever wijst verder op de mogelijkheid om de aangifte onder een nummer op te maken, in plaats van naam en adres van de aangever te vermelden op het proces-verbaal.³⁶⁷ Gelet op de feitelijkheidsvereisten die de wet stelt aan dagvaardingen is het niet gebruikelijk om de dagvaarding te anonimiseren, maar dat is wel mogelijk. Als voorbeeld van een mogelijkheid om ook de dagvaarding te anonimiseren, noemt de wetgever de Amsterdamse zedenzaak³⁶⁸ waarin de dagvaarding werd gecodeerd in cijfers.³⁶⁹ Zo werd de anonimiteit van de minderjarige slachtoffers tijdens de openbare zittingen gewaarborgd, aldus de wetgever.

Zaken van minderjarige verdachten worden in beginsel achter gesloten deuren behandeld, tenzij in uitzonderlijke situaties openbare behandeling gerechtvaardigd wordt geacht.³⁷⁰ De Nederlandse wetgeving kent geen bepaling die hetzelfde regelt voor minderjarige slachtoffers. Zelfs als het minderjarige slachtoffer ter zitting aanwezig is, is de zitting in beginsel openbaar. De privacy van minderjarige slachtoffers komt in het geding wanneer namen en details van het slachtoffer (al dan niet via de pers) naar buiten kunnen komen.

Indien de belangen van het minderjarige slachtoffer dat eisen, kan wel besloten worden om de zaak achter gesloten deuren te behandelen, maar dit is een uitzondering. Van een ‘behandeling achter gesloten deuren, tenzij’ zoals het geval is bij minderjarige verdachten is geen sprake. De wetgever is niet voornemens dit te veranderen bij het implementeren van de EU-richtlijn inzake minimumnormen voor de rechten van slachtoffers in het strafproces, zo blijkt uit de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel.³⁷¹ Aan de eis uit de richtlijn met betrekking tot behandeling achter gesloten deuren wordt nu al voldaan, aldus de wetgever.

9.4 Uit de praktijk

Alhoewel in de praktijk is gebleken dat het mogelijk is om het dossier van zedenzaken met minderjarige slachtoffers te anonimiseren, lijkt dat niet vaak voor te komen, zo blijkt uit de interviews met professionals in dit onderzoek. Slachtofferadvocaat Korver geeft dit ook aan in

365 Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden zoals deze laatstelijk is gewijzigd bij de Wet van 10 juli 1995, Stb. 401, 402, 403 en 404.

366 Aanwijzing slachtofferzorg.

367 *Kamerstukken II 2014/15*, 34 236, nr. 3, p. 44.

368 In 2011 liep het proces tegen onder meer Roberts M. die is veroordeeld voor vele gevallen van seksueel misbruik met zeer jonge kinderen en het vervaardigen, verspreiden en bezit van een grote hoeveelheid kinderpornografisch materiaal.

369 *Kamerstukken II 2014/15*, 34 236, nr. 3, p. 47.

370 Artikel 269 Sv, artikel 495 lid 1 Sv en artikel 495b Sv.

371 *Kamerstukken II 2014/15*, 34 236, nr. 3, p. 34.

zijn boek. Hij maakt zich in zijn boek zorgen over de bescherming van de privacy van minderjarige slachtoffers in zedenzaken. Zo noemt hij het zorgelijk dat buiten de politie, het OM en de rechtbank het dossier met persoonsgegevens van het minderjarige slachtoffer naar de verdediging, en soms ook naar Slachtofferhulp Nederland, de reclassering, psychologen, psychiaters, andere deskundigen en administratief personeel wordt gestuurd.³⁷² Hierdoor ligt het dossier op veel plekken en dat brengt een risico op verspreiding van persoonsgegevens met zich mee. Een ander risico dat door Korver wordt genoemd is het knelpunt dat in de tenlastellegging, en daarmee ook de dagvaarding, over het algemeen de namen en adressen van het slachtoffer worden vermeld. Voorafgaand aan de zitting mag de pers de dagvaarding inzien. Deze werkwijze is volgens hem zeer risicovol en werkt schending van de privacy van (minderjarige) slachtoffers in de hand.³⁷³

De mogelijkheid om een ander postadres te laten noteren (bijvoorbeeld dat van je advocaat) zou voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik uitkomst kunnen bieden en hun privacy beschermen. Het is echter de vraag hoe vaak hiervan gebruik wordt gemaakt en of het slachtoffer en zijn ouders of wettelijke vertegenwoordigers wel op tijd op deze mogelijkheid worden gewezen. Korver schrijft in zijn boek dat het zijn ervaring is dat slachtoffers in het algemeen niet op deze mogelijkheid worden gewezen, noch op het risico van het opnemen van hun eigen adres in de aangifte.³⁷⁴

Hoewel wettelijk gezien de mogelijkheid bestaat om de zitting met een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik achter gesloten deuren plaats te laten vinden, wordt hier volgens de geïnterviewde professionals niet standaard gebruik van gemaakt. Het is aan de rechter om te beslissen of een zitting met een minderjarig slachtoffer achter gesloten deuren plaats moet vinden.

De moeder van Aron (2): *“Ondertussen heb ik geleerd dat het inderdaad afhankelijk is van de rechter en dat dat een hiaat is in ons rechtssysteem. Je zou gewoon een wet kunnen maken waarin staat; zodra kinderen zijn betrokken die mogelijk gevolgschade kunnen hebben van de openbaarheid van zo’n zitting, dat het per definitie achter gesloten deuren is. Maar dat staat niet in de wet.(...) Het hangt gewoon af van de rechter. En dan zou je kunnen denken, kun je dat als ouders afdwingen? Nee, dat kan je als ouders niet afdwingen. En de rechter is een mens, een persoon. Dus de ene persoon zou zeggen; ‘ik vind het heel belangrijk dat het achter gesloten deuren gebeurt’. En de ander zou zeggen; ‘nou nee, dit is zo’n belangrijke strafzaak en heeft zoveel impact op Nederland, dit moet openbaar behandeld worden.’”*

Tijdens het informatieve gesprek komt de openbaarheid van de zitting en de mogelijke aanwezigheid van de pers al aan de orde, maar de beslissing hierover wordt pas in een later stadium gemaakt. De openbaarheid van de zitting en de onzekerheid over de beslissing om de zaak wel of niet achter gesloten deuren te behandelen, maakt dat sommige ouders of minderjarigen besluiten om de aangifte niet door te zetten, zo vertelt de geïnterviewde psycholoog.

De geïnterviewde slachtofferadvocaat heeft de ervaring dat het niet zo eenvoudig te regelen is dat de behandeling van een zedenzaak waarbij een minderjarig slachtoffer aanwezig zal zijn, achter gesloten deuren plaatsvindt. Hij vertelt over zijn ervaring in een zaak waarin het betrokken minderjarige slachtoffer risico liep op eerwraak binnen haar familie. Een extra reden om haar identiteit tijdens de zitting te beschermen, maar: *“(...) ik kreeg op mijn verzoek geen reactie. Brieven gestuurd, gebeld. Zo ben je er al eeuwen mee bezig, alleen de vraag al. Eerst de officier. Krijg ik de reactie ‘ik zie niet in waarom dit moet’. Dan heb je a) mijn brief niet goed gelezen, en b) leg je het gewoon neer. Ga niet op de stoel van de voorzitter zitten. Ga ik het bij de*

372 Korver, 2012, p. 160.

373 Korver, 2012, p. 161.

374 Korver, 2012, pp. 157-158.

regie nog eens vragen. (...) Maar hieruit blijkt dat alles wat buiten het stramien is lastig wordt. Het stramien is gewoon gericht op de verdachte. Ik laat slachtoffers ook altijd zien hoeveel er in het wetboek gaat over verdachten, en hoeveel gaat over slachtoffers. Zo zien rechters en officieren het ook.”

9.5 Conclusies en aanbevelingen

Wat het waarborgen van de privacy van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces betreft is nog veel ruimte voor verbetering. Het internationale recht stelt strenge eisen aan de bescherming van de privacy van minderjarigen. De overheid is verplicht om wetgevende of andere maatregelen te nemen om de privacy, identiteit en beeltenis van minderjarige slachtoffers te beschermen en bovendien publieke verspreiding van elke informatie die tot hun identificatie zou kunnen leiden, te voorkomen. Er moet een betere balans gezocht worden tussen het belang van het beschermen van de privacy van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik en het belang van de openbaarheid van de rechtszitting.

In zaken over ernstige misdrijven, zoals seksueel misbruik van een minderjarige, verdient het aanbeveling om standaard de persoonsgegevens te anonimiseren. In de Amsterdamse zedenzaak bleek het mogelijk om te werken met geanonimiseerde dossiers aan de hand van kindnummers. Echter, alleen de ouders van de slachtoffers en hun advocaten kregen een geanonimiseerd dossier. De rechter, het OM en de verdediging kregen wel het dossier met alle gegevens van de slachtoffers. Het verdient aanbeveling om in dit soort zaken nog stringenter te werken met een codering zodat herleidbare gegevens niet in het dossier worden vermeld, tenzij dat strikt noodzakelijk is.³⁷⁵ Het zou niet mogelijk moeten zijn dat er een risico bestaat dat namen en andere details van het minderjarige slachtoffer via de pers of andere kanalen naar buiten kunnen komen. Daarom zou er extra aandacht moeten zijn voor het anonimiseren van de gegevens van de minderjarigen in de dagvaarding voordat deze ter inzage komt voor de pers. Door het toekennen van een kindnummer, die de naam van het kind in het proces-verbaal, de dagvaarding, alle processtukken en ter zitting vervangt kan de privacy van het minderjarige slachtoffer in alle stadia van het strafproces beter beschermd worden.

Alhoewel wettelijk gezien de mogelijkheid bestaat om de zitting met een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik achter gesloten deuren plaats te laten vinden, wordt hier volgens de geïnterviewde professionals niet standaard gebruik van gemaakt. Ter bescherming van het minderjarige slachtoffer dient net als voor minderjarige verdachten het uitgangspunt te gelden dat de zitting waarbij een minderjarig slachtoffer aanwezig is, achter gesloten deuren plaatsvindt, tenzij het belang van openbaarheid zwaarder weegt dan het belang van het minderjarig slachtoffer. Dit dient in het Wetboek van Strafvordering opgenomen te worden.

AANBEVELINGEN

- In strafzaken waarbij een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik betrokken is, dient vooraf aan de aangifte altijd te worden gewezen op de mogelijkheid om anoniem aangifte te doen en op een ander adres domicilie te kiezen.
- Leg vast dat in het proces-verbaal, de dagvaarding, alle processtukken en ter zitting een kindnummer wordt gebruikt in plaats van de persoonsgegevens van het minderjarige slachtoffer.
- Veranker in het Wetboek van Strafvordering dat strafzittingen, waarbij een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik aanwezig is, altijd achter gesloten deuren plaatsvinden, tenzij het belang van openbaarheid zwaarder weegt dan het belang van de minderjarige en dit uitdrukkelijk gemotiveerd wordt.

³⁷⁵ Korver, 2012, p. 160.

10. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In dit rapport is verslag gedaan van een onderzoek waarin Nederlandse wet- en regelgeving, beleid en praktijk ten aanzien van de positie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces zijn getoetst aan het internationale kinderrechtenkader. Met dit onderzoek wil Defence for Children de implementatie van het VN-Kinderrechtenverdrag in Nederland bevorderen en bijdragen aan een meer bewust en kindgericht beleid voor alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik. In het onderhavige laatste hoofdstuk komen de belangrijkste conclusies uit het onderzoek aan bod en wordt een overzicht gegeven van alle aanbevelingen die in het rapport zijn geformuleerd.

10.1 Conclusies

NEDERLAND VOERT IN HET STRAFPROCES ONVOLDOENDE KINDGERICHT BELEID TEN AANZIEN VAN MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN SEKSUEEL MISBRUIK DIE 12 JAAR OF OUDER ZIJN

De belangrijkste conclusie die volgt uit dit onderzoek is dat de rechtspositie van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder in het strafproces fundamenteel verschilt van de rechtspositie van hun lotgenoten die jonger dan 12 jaar zijn. Voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik tot 12 jaar gelden bijzondere voorschriften. Deze kinderen mogen alleen door een specifiek daarvoor opgeleide professional worden verhoord, in een kindvriendelijke verhoorstudio. Bovendien worden ze zorgvuldig voorbereid op het verhoor. Slechts bij uitzondering kunnen minderjarigen die ouder dan 12 jaar zijn, dezelfde behandeling krijgen. De bejegening van minderjarigen van 12 jaar en ouder wordt teveel gelijk gesteld met de bejegening van volwassenen. Net als volwassenen nemen zij na de melding deel aan een informatief gesprek bij de politie, worden ze in een reguliere verhoorkamer verhoord en kunnen zij bij de rechter-commissaris en de rechter opnieuw worden verhoord in aanwezigheid van de verdediging. Het is opvallend dat voor slachtoffers die jonger dan 12 jaar oud zijn en minderjarige verdachten wel specifieke wet- en regelgeving voorhanden is. Zo bezien hebben minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder bepaald een achtergestelde positie ten opzichte van hun jongere lotgenoten en hun leeftijdsgenoten die als verdachte met justitie in aanraking komen. Dit onderscheid is op grond van het internationale recht niet te rechtvaardigen.

Uit het conceptwetsvoorstel en de memorie van toelichting strekkende tot de implementatie van de EU richtlijn met minimumwaarborgen voor slachtoffers van strafbare feiten, blijkt dat de regering voornemens is meer recht te doen aan slachtoffers in het strafproces. De voorgenoemde verbeteringen, bijvoorbeeld als het gaat om informatievoorziening, betekenen ook voor minderjarige slachtoffers een belangrijke stap vooruit. Dit stemt positief, maar het is belangrijk dat dit plaatsvindt in overeenstemming met internationaalrechtelijke verplichtingen, meest in het bijzonder het VN-Kinderrechtenverdrag. Daarbij dient specifieke aandacht uit te gaan naar minderjarige slachtoffers van 12 jaar en ouder. Met dit rapport beoogt Defence for Children hieraan bij te dragen. De volgende conclusies en aanbevelingen bieden handvatten voor het formuleren van een kindgericht beleid voor alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik in het strafproces.

SPECIALISTISCHE KENNIS BIJ BEROEPSKRACHTEN MET WIE MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN SEKSUEEL MISBRUIK IN HET STRAFPROCES TE MAKEN KRIJGEN IS NIET VOOR ALLE MINDERJARIGE SLACHTOFFERS GEWAARBORGD

Voor het gehele strafproces geldt dat er aan de beroepskrachten nauwelijks specifieke eisen worden gesteld wat betreft kennis en ervaringen gericht op de omgang met minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar of ouder. Dit geldt voor de (zeden)rechercheurs, officieren van justitie, rechters en advocaten. Ondanks het feit dat inter-

nationale regelgeving hiertoe verplicht, is het voor deze groep minderjarigen nog niet geregeld in het nationale recht. Enkel voor de verhoorders van minderjarige slachtoffers die in een verhoorstudio worden gehoord, geldt deze eis wel. En voor minderjarige verdachten van 12 tot 18 jaar, zijn er gespecialiseerde kinderrechtshouders en jeugdofficieren van justitie.

DE SLACHTOFFERADVOCAAT HEEFT ONVOLDOENDE MOGELIJKHEDEN OM DE BELANGEN VAN MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN SEKSUEEL MISBRUIK TE BEHARTIGEN

Het betrekken van een slachtofferadvocaat, zo vroeg mogelijk in het strafrechtelijke traject, wordt door verschillende professionals en ervaringsdeskundigen wenselijk geacht, maar is nog niet geformaliseerd. Het belang van het onverwijd voorzien in juridische bijstand voor minderjarige slachtoffers wordt ook in internationale regelgeving benadrukt. De rol van de slachtofferadvocaat moet dus meer kunnen inhouden dan het informeren en bieden van morele steun. Voor hem is ook een belangrijke taak weggelegd in het beschermen van het minderjarige slachtoffer wanneer dat nodig is, door in bepaalde situaties te kunnen ingrijpen wanneer vanuit de verdediging vragen worden gesteld die schadelijk kunnen zijn voor het slachtoffer. Daarnaast kan de slachtofferadvocaat een belangrijke rol spelen als begeleider tijdens een verhoor door uitleg te geven aan of namens het slachtoffer met betrekking tot (de context van de) vragen die worden gesteld, waarmee de waarheidsvinding wordt gediend. Het uitbreiden van de mogelijkheden van de slachtofferadvocaat kan bijdragen aan het bereiken van een betere balans tussen de rechten van de verdediging enerzijds en de belangen van het minderjarige slachtoffer anderzijds.

INFORMATIEVOORZIENING AAN HET MINDERJARIGE SLACHTOFFER, ZIJN WETTELIJKE VERTEGENWOORDIGER EN ADVOCAAT MOET BETER

Op grond van internationale regelgeving hebben minderjarige slachtoffers recht op informatie en mogen zij volwaardig participeren in het strafproces. Het informeren over de voortgang van de zaak verloopt thans echter gebrekkig. Er wordt geklaagd over de stilte na de aangifte, onduidelijkheid over bij wie (politie of OM) het slachtoffer terecht kan voor informatie na de aangifte, het laat informeren over zittingsdata en het niet tijdig verstrekken van stukken. Voor het wachten met het verstrekken van stukken kunnen legitieme redenen zijn, de communicatie hierover laat echter te wensen over. Een ander knelpunt is dat slachtoffers en hun advocaat niet om verhinderdata wordt gevraagd. Daarnaast vormt het doorverwijzen naar de hulpverlening een punt van zorg. Een aantal minderjarigen geeft bovendien aan graag zelf op de hoogte gehouden te worden in plaats van alles via hun ouders te horen.

AANVULLINGEN IN DE REGELGEVING ZIJN NODIG OM HET AANTAL VERHOREN ZO BEPERKT MOGELIJK TE HOUDEN

Het verhoren van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik moet tot een minimum worden beperkt. Om tegemoet te komen aan deze internationale norm moet het belang van de minderjarige worden meegewogen bij het nemen van de beslissing om hem (opnieuw) te horen bij de politie, de rechter-commissaris of in de rechtbank. Voor het versterken van de positie van minderjarigen in de belangenafweging die gemaakt wordt – tussen het verdedigingsbelang enerzijds en het belang van de minderjarige anderzijds – is het essentieel dat een aantal zaken wettelijk geregeld wordt. Zo is wettelijke verankering van de norm om het aantal verhoren zoveel mogelijk te beperken voor minderjarigen en het opnemen van minderjarigheid als weigeringsgrond in het Wetboek van Strafvordering van groot belang. Daarnaast moeten bestaande mogelijkheden om het aantal verhoren te beperken en tegelijkertijd recht te doen aan het verdedigingsbelang nader worden uitgewerkt. Het verhoor mag immers niet het enige bewijsmiddel zijn en er moeten voldoende compenserende maatregelen worden genomen. Het altijd horen van minderjarigen in een verhoorstudio waarvan een audiovisuele opname wordt gemaakt kan een oplossing bieden. De verdediging kan dan via een daartoe opgeleide ondervrager in een verhoorstudio vragen stellen wanneer die er na het zien van de opname van het eerste verhoor nog zijn.

ALLE MINDERJARIGEN MOETEN IN EEN VERHOORSTUDIO WORDEN VERHOORD

Minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder vallen in beginsel buiten de doelgroep voor het studioverhoor. Uitzonderingen daargelaten betekent dit dat deze minderjarigen worden gehoord in reguliere verhoorkamers op het politiebureau. Wanneer een politiebureau beschikt over een familiekamer kan het verhoor ook daar plaatsvinden. Het is mogelijk om minderjarigen van 12 jaar of ouder in de verhoorstudio te verhoren wanneer er sprake is van een verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis. Alle minderjarige slachtoffers, ongeacht hun leeftijd, hebben op grond van internationale regelgeving echter recht op een verhooruimte die is aangepast aan hun behoeften, waarin het maken van een audiovisuele opname mogelijk is. Daarom moeten ook minderjarigen van 12 jaar en ouder in een verhoorstudio worden gehoord.

DE VOORBEREIDING VAN MINDERJARIGE SLACHTOFFERS VAN SEKSUEEL MISBRUIK VAN 12 JAAR EN OUDER OP VERHOREN EN HET BIJWONEN VAN DE ZITTING VORMT EEN BELANGRIJK AANDACHTSPUNT

Minderjarigen die deelnemen aan een studioverhoor worden daar zorgvuldig op voorbereid. Voor minderjarigen die deelnemen aan het informatieve gesprek en/of verhoord worden in een reguliere verhoorkamer vormt een voorbereiding vanuit de politie geen vast onderdeel van de procedure. Het informatieve gesprek zelf wordt als voorbereiding gezien op het verhoor van de aangifte. Verder in het traject kan een minderjarige nog opgeroepen worden voor verhoor bij de rechter-commissaris en de rechter. Voorbereiding hierop is niet geregeld. Wel is er de mogelijkheid om deel te nemen aan een slachtoffergesprek bij de officier van justitie vooraf aan de strafzitting. Een taak van het OM (in afstemming met Slachtofferhulp Nederland) is bovendien het informeren van slachtoffers over het opmaken van een schriftelijke slachtofferverklaring en het gebruik maken van het spreekrecht. De voorbereiding op verhoren en zittingen zou beter moeten worden geregeld. Op grond van internationale regelgeving heeft het minderjarige slachtoffer immers recht op informatie in alle fasen van het strafproces.

HET INFORMATIEVE GESPREK IS ONVOLDOENDE KINDGERICHT

Het informatieve gesprek is een belangrijk onderdeel van de strafrechtelijke procedure voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder. Uitkomst van dit gesprek moet zijn dat zowel het slachtoffer als de politie een inschatting kan maken over de wenselijkheid van het doen van aangifte en dat het slachtoffer op de hoogte is van de betekenis van het doen van aangifte en hoe de procedure verder in zijn werk gaat. De huidige procedure voor het informatieve gesprek is echter onvoldoende kindgericht. Voor de zedenrechercheurs is niet vereist dat zij beschikken over specifieke kennis ten aanzien van deze groep kwetsbare minderjarigen. Uit de interviews met minderjarige ervaringsdeskundigen, hun ouders en professionals komt naar voren dat de benadering van de slachtoffers ertoe kan leiden dat zij overonderd worden door het gesprek, zich niet serieus genomen voelen en ontmoedigd raken over het doen van aangifte. Het gevaar van secundaire victimisatie is daarbij aanwezig. Specifieke voorzieningen zijn nodig onder meer wat betreft de voorbereiding op het gesprek en de eisen aan de beroepskrachten met wie de minderjarige van doen krijgt. Ook als het gaat om deze waarborgen wordt in het internationale recht geen onderscheid gemaakt tussen minderjarigen jonger dan 12 en minderjarigen ouder dan 12 jaar.

BESCHERMING VAN MINDERJARIGE SLACHTOFFERS TIJDENS HET VERHOOR BIJ DE RECHTER-COMMISSARIS SCHIET TEKORT

Hoewel het feit dat het verhoor bij de rechter-commissaris in beslotenheid plaatsvindt een zekere ingebouwde veiligheid suggereert voor het minderjarige slachtoffer van 12 jaar en ouder, worden minderjarigen in de praktijk onvoldoende beschermd tijdens dit verhoor, zo wordt gesignaleerd door zowel een geïnterviewde ervaringsdeskundige ouder als geïnterviewde professionals. Dit strookt niet met het internationale recht, waarin minderjarige slachtoffers onderscheiden worden als een bijzonder kwetsbare groep die extra beschermd dient te worden. De aanwezige en vragen-stellende beroepskrachten hoeven thans niet specifiek opgeleid

te zijn om met minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder om te gaan. De advocaat van de verdachte krijgt veel ruimte bij het ondervragen van de minderjarige. De bescherming die de rechter-commissaris of de officier van justitie als tegenwicht kan bieden, lijkt onvoldoende uit de verf te komen waardoor het minderjarige slachtoffer onevenredig kan worden belast met vragen van de verdediging. De rechten van slachtoffers dienen te worden uitgewerkt in wet- en regelgeving. Duidelijk moet zijn wie het minderjarige slachtoffer beschermt. Het ligt voor de hand om de slachtofferadvocaat hier meer bevoegdheden te geven, zodat hij kan ingrijpen en toelichting kan geven aan de minderjarige wanneer dat nodig is. Het versterken van de bescherming van het minderjarige slachtoffer zorgt voor een betere balans tussen de positie van minderjarige slachtoffers en het verdedigingsbelang en kan bovendien de waarheidsvinding ondersteunen.

AANVULLENDE REGELGEVING IS NODIG VOOR HET BEGELEIDEN VAN MINDERJARIGE SLACHTOFFERS IN DE RECHTBANK

Binnen het internationaal juridisch kader wordt benadrukt dat minderjarige slachtoffers in de rechtbank op een kindgerichte manier bejegend en beschermd moeten worden. Dit betekent onder meer dat de minderjarige de zitting in een afgescheiden ruimte moet kunnen afwachten en dat ongewenst contact met de verdachte moet worden voorkomen. De 'Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers' van de Raad voor de Rechtspraak geeft belangrijke handvatten om slachtoffers te begeleiden binnen de rechtbank. Een aparte wachtruimte voor minderjarige slachtoffers is belangrijk. Wat betreft het begeleiden van minderjarige slachtoffers van en naar de zittingszaal, het bepalen van de plek van het slachtoffer in de rechtszaal en het afschermen van het slachtoffer van de verdachte is echter nog terrein te winnen. Daarnaast regelt de Modelregeling dat er een werkproces moet zijn waarin afspraken zijn vastgelegd over het afstemmen van de voorbereiding op de zitting, maar wordt niet ingegaan op de inhoud van deze afspraken. Het verdient dan ook aanbeveling om hieraan toe te voegen dat altijd contact opgenomen dient te worden met het slachtoffer of diens advocaat en dat er afstemming plaatsvindt met de voorzitter van de meervoudige kamer als het gaat om een zedenzaak met een minderjarig slachtoffer.

DE PRIVACY VAN MINDERJARIGE SLACHTOFFERS IS ONVOLDOENDE GEWAARBORGD

Wat betreft het waarborgen van de privacy van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik (van 0 tot 18) in het strafproces is nog veel winst te behalen. In wet- en regelgeving dient tenminste te worden verankerd dat in processtukken gebruik wordt gemaakt van een kindnummer ter vervanging van persoonsgegevens van het minderjarige slachtoffer en dat de zitting in beginsel achter gesloten deuren plaatsvindt als de minderjarige aanwezig is. Dit is noodzakelijk om beter tegemoet te komen aan hetgeen internationaal recht vereist.

10.2 Aanbevelingen per onderdeel

Ondersteuning voor het minderjarige slachtoffer

- Zorg ervoor dat multidisciplinair werken in zedenzaken met minderjarige slachtoffers in het hele land wordt ingevoerd.
- Voeg in de 'Aanwijzing slachtofferzorg' de slachtofferadvocaat toe aan de samenwerkingspartners van het OM zodat, in lijn met het door de staatssecretaris uitgestippelde beleid, de positie van de slachtofferadvocaat duidelijker wordt ingebed.
- Onderzoek of de juridische dienstverlening vanuit Slachtofferhulp Nederland volstaat en hoe deze taken zich verhouden tot het werk van de slachtofferadvocaat.
- Formaliseer de eis dat minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik via het Slachtofferloket en de politie kunnen worden geïnformeerd over passende hulpverlening.
- Bepaal nader wie de rol van vertrouwenspersoon het best kan vervullen, in welke situaties de vertrouwenspersoon een rol kan spelen en wie daarover beslist.
- Onderzoek de behoefte en mogelijkheden voor het introduceren van de figuur van de *support person* in het nationale systeem.

- Formuleer een aparte regeling betreffende de bijstand door een vertrouwenspersoon voor minderjarige slachtoffers en getuigen.
- Creëer voor minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik een eigen rechtsingang, zodat zij onder meer zonder bemoeienis van een wettelijke vertegenwoordiger een artikel 12 sv-procedure kunnen instellen, en de mogelijkheid om zich zelf tot een advocaat te wenden.
- Zorg ervoor dat er in alle arrondissementen een piketregeling is voor rechtsbijstand van gespecialiseerde slachtofferadvocaten aan minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik, zo vroeg mogelijk in het strafproces.
- Zorg ervoor dat de officieren van justitie die zedenzaken behandelen waar minderjarige slachtoffers bij zijn betrokken specifiek getraind zijn in het omgaan en spreken met deze doelgroep. Zorg ervoor dat zij in ieder geval kennis hebben over: de ontwikkeling van kinderen, de effecten van trauma als gevolg van seksueel misbruik, samenwerken met de hulpverlening en gespreksvoering.
- Zorg ervoor dat slachtofferadvocaten die minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik bijstaan beschikken over specialistische kennis gericht op deze groep minderjarigen.
- Zorg ervoor dat de beroepskrachten die een rol hebben in het strafproces op de hoogte zijn van de gevolgen van traumatische ervaringen en weten welk aanbod aan specialistische zorg er is in de regio waar zij werken, zodat zij het minderjarige slachtoffer en zijn ouders daarover kunnen informeren.

Informatie vanuit de politie en het Openbaar Ministerie

- Zorg ervoor dat de informatie die verstrekt wordt aan het minderjarige slachtoffer en zijn ouder(s) begrijpelijk is en wordt toegespitst op de specifieke kenmerken en behoeften van het kind.
- Leg vast dat de minderjarige aan het begin van het traject wordt gevraagd of hij zelf of via zijn ouders geïnformeerd wil worden.
- Specificeer wat het informeren over het verdere verloop van de strafzaak tijdens het slachtoffergesprek inhoudt wanneer het een minderjarig slachtoffer betreft. Daaronder valt in ieder geval: het informeren over hoe sterk het bewijs is, de houding van de verdachte, weten wie er aanwezig zijn bij de zitting, waar het slachtoffer zelf zit en wat ieders rol is.
- Leg vast dat het informeren van slachtoffers en hun advocaat over de voortgang van de zaak tijdig, frequent en volledig gebeurt. Dit houdt onder meer in dat wanneer een minderjarig slachtoffer of zijn ouders hebben aangegeven dat zij op de hoogte willen worden gehouden, zij hier niet zelf achteraan hoeven te gaan.
- Regel dat vanuit het OM het minderjarige slachtoffer en/of zijn wettelijke vertegenwoordiger een gesprek wordt aangeboden over een sepot voordat die beslissing definitief wordt. Dit gesprek dient ertoe het slachtoffer goed te informeren maar biedt tevens het slachtoffer en zijn advocaat de mogelijkheid om nog bewijs of onderzoeksmogelijkheden aan te dragen.
- Regel dat minderjarige slachtoffers een vast aanspreekpunt hebben bij wie zij gedurende het gehele proces terecht kunnen en dat het beëindigen van dit contact helder wordt gecommuniceerd.
- Leg een voorziening vast in het Wetboek van Strafvordering voor de situatie waarin de officier van justitie in gebreke blijft of überhaupt geen beslissing neemt op het verzoek van het slachtoffer om kennis te nemen van de processtukken.
- Leg vast dat aan alle slachtoffers en hun advocaten die hebben aangegeven aanwezig te willen zijn bij de zitting, om verhinderdata wordt gevraagd voor de vaststelling van de zittingsdatum, waarmee dan ook rekening moet worden gehouden.
- Leg de termijn van tien dagen in het Wetboek van Strafvordering, die geldt voor de verdachten wat betreft het ontvangen van de dagvaarding voor de behandeling ter zitting van de strafzaak, ook vast voor wat betreft het informeren van het slachtoffer over de zittingsdatum.
- Leg vast dat het voorbereiden van minderjarige slachtoffers op de zitting een belangrijk

onderdeel vormt van het slachtoffergesprek bij de officier.

- Minderjarige slachtoffers die hebben aangegeven aanwezig te willen zijn bij de zitting moeten actief en tijdig worden uitgenodigd voor het slachtoffergesprek bij de officier van justitie.

Aantal verhoren beperken

- Leg vast dat het aantal verhoren van minderjarige slachtoffers (van seksueel misbruik) tot een minimum wordt beperkt.
- Neem minderjarigheid op als afzonderlijke weigeringsgrond voor het verhoren ter zitting in het Wetboek van Strafvordering.
- Leg de mogelijkheid vast om minderjarige slachtoffers in een verhoorstudio te horen in plaats van in het kabinet van de rechter-commissaris of ter zitting, als compenserende maatregel voor de verdediging.
- Leg vast dat verhoren van alle minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik, ongeacht hun leeftijd, audiovisueel worden geregistreerd.

Studioverhoor

- Onderzoek in hoeverre en op welke wijze in de praktijk navraag wordt gedaan bij externe deskundigen naar ontwikkelingsproblematiek of stoornissen die van belang kunnen zijn voor de wijze waarop een verhoor moet worden afgenomen.
- De adviserende rol van externe deskundigen over het horen van minderjarigen en personen met een verstandelijke beperking of een cognitieve functiestoornis vooraf aan en tijdens het verhoor verdient nadere uitwerking in regelgeving. Dit geldt ook voor het adviseren over het horen van minderjarigen in algemene zin.
- Leg vast dat studioverhoorders zich na het voltooien van de opleiding tot studioverhoorder periodiek moeten bijscholen, zodat het niveau gewaarborgd blijft.
- Leg vast dat alle minderjarigen, dus ook minderjarigen van 12 jaar en ouder, in een kindvriendelijke verhoorstudio worden verhoord, waar de vragen worden gesteld door een speciaal daartoe opgeleide beroepskracht.

Informatief gesprek en politieverhoor voor minderjarigen van 12 jaar en ouder

- Leg specifieke voorschriften voor het verhoren van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik vast in regelgeving.
- Neem het informatieve gesprek en politieverhoor af in een voor minderjarigen geschikte ruimte.
- Leg vast dat minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik zorgvuldig dienen te worden voorbereid op het informatieve gesprek en politieverhoor en maak daarbij gebruik van een folder die voor hen begrijpelijk is en afgestemd op de informatiebehoefte van de doelgroep.
- Leg vast dat minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik van 12 jaar en ouder alleen mogen worden gehoord door beroepskrachten die hiertoe gespecialiseerd zijn. Zij dienen te beschikken over kennis van ontwikkelingsaspecten, (functie) stoornissen, specifieke valkuilen met betrekking tot het interviewen van pubers en adolescenten, en kennis over de gevolgen van trauma.
- Zorg ervoor dat ontmoedigende factoren zoals het benadrukken van een valse aangifte en een sterke focus op de nadelen van het doen van aangifte niet leiden tot secundaire victimisatie en/of het om verkeerde redenen afzien van het doen van aangifte.
- Investeer in kennis, effectiviteit, best practices en een beter informatievoorziening aan minderjarige slachtoffers om het informatieve gesprek met hen te verbeteren.
- Zorg ervoor dat overal in het land gewerkt wordt in multidisciplinaire teams ter bevordering van de kennisontwikkeling en de verbetering van de bejegening van minderjarige slachtoffers.

Verhoor bij de rechter-commissaris

- Onderzoek of de taken van de rechter-commissaris, de officier van justitie en de slachtofferadvocaat wat betreft het beschermen van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris in nationale wet- en regelgeving voldoende zijn uitgewerkt, onderling samenhangend zijn en voldoende handvatten bieden voor de praktijk om een kindvriendelijk verhoor te kunnen waarborgen.
- Zorg ervoor dat de rechter-commissaris opgeleid is in het horen van minderjarigen en bovendien beschikt over specialistische kennis over trauma als gevolg van seksueel misbruik.
- Formaliseer de mogelijkheden voor het consulteren van een gedragsdeskundige vooraf en tijdens een verhoor van een minderjarige bij de rechter-commissaris (al dan niet in een kindvriendelijke verhoorstudio).
- Leg de voorbereiding van minderjarigen op het verhoor bij de rechter-commissaris vast in regelgeving, zoals dat ook gebeurt voor een studioverhoor dat plaatsvindt bij de politie.
- Formaliseer dat een minderjarig slachtoffer altijd wordt bijgestaan door een advocaat tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris.
- Geef een slachtofferadvocaat meer wettelijke mogelijkheden om een minderjarig slachtoffer te beschermen en de waarheidsvinding te bevorderen, door het geven van uitleg aan de minderjarige en het stellen van vragen tijdens het verhoor bij de rechter-commissaris.
- Leg vast dat de officier van justitie aanwezig is bij het verhoor bij de rechter-commissaris als het een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik betreft.
- Voorkom regionale verschillen – en daarmee rechtsongelijkheid – in het oproepen van minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik voor een verhoor bij de rechter-commissaris of rechter door landelijke regelgeving hieromtrent.

Vorbereiding op de zitting

- Leg de voorbereiding van minderjarigen op een verhoor bij de rechter vast. Besteed daarbij specifiek aandacht aan slachtoffers van seksueel misbruik.
- Leg de voorbereiding van minderjarigen op het uitoefenen van hun spreekrecht of het opstellen van een slachtofferverklaring vast. Besteed daarbij specifiek aandacht aan minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik.
- Leg vast dat minderjarige slachtoffers altijd in de gelegenheid worden gesteld om vooraf de rechtszaal te zien en een aantal praktische zaken door te nemen.
- Onderzoek hoe de informerende taken van de officier van justitie, het Slachtofferloket, Slachtofferhulp Nederland en de slachtofferadvocaat wat betreft het voorbereiden op de zitting in de huidige praktijk op elkaar zijn afgestemd en de wijze waarop minderjarigen worden voorbereid.

Wachtruimte en zittingszaal

- Leg vast dat een confrontatie van minderjarige slachtoffers (van seksueel misbruik) met de verdachte zoveel mogelijk wordt voorkomen.
- Bij het bepalen van de zitplaats, de looproute en de volgorde waarin de verdachte en het slachtoffer de zaal inkomen of verlaten, dient het minimaliseren van de mogelijkheid op oogcontact te worden meegenomen.
- Voorkomen moet worden dat een minderjarig slachtoffer op de gang moet wachten.
- Bij alle rechtbanken moet er ruimte zijn om in overleg met slachtoffers hun plek in de zaal (al dan niet met een scherm) te bepalen.
- Leg vast dat voorzitters van meervoudige kamers in zedenzaken met een minderjarig slachtoffer dat aanwezig zal zijn bij de zitting, vooraf contact opnemen met de advocaat van het slachtoffer over diens specifieke wensen wat de plek in de zaal betreft.
- Het is van groot belang dat de waarborgen voor een zorgvuldige bejegening van minderjarige slachtoffers worden geformaliseerd, zodat in alle rechtbanken de praktijk hierop wordt aangepast.

Participatie tijdens de zitting

- Geef een slachtofferadvocaat meer wettelijke mogelijkheden om een minderjarig slachtoffer te beschermen en actief deel te nemen aan het onderzoek ter terechtzitting.
- Stel een richtlijn op ter bevordering van een kindvriendelijke bejegening tijdens verhoren voor alle minderjarigen gedurende het strafproces.
- Wanneer een minderjarig slachtoffer bij de zitting aanwezig is, dient een kinderrechter deel uit te maken van het college bij een meervoudige kamerzitting.
- Zorg ervoor dat tenminste één van de rechters ter zitting is getraind in de communicatie met minderjarige slachtoffers van seksueel misbruik en het begeleiden van een kindvriendelijke procedure.
- Zorg ervoor dat bij een uitbreiding van het spreekrecht ook een zorgvuldige voorbereiding en begeleiding specifiek voor minderjarige slachtoffers vast onderdeel wordt van de procedure ter voorkoming van secundaire victimisatie.

Privacy

- In strafzaken waarbij een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik betrokken is, dient vooraf aan de aangifte altijd te worden gewezen op de mogelijkheid om anoniem aangifte te doen en op een ander adres domicilie te kiezen.
- Leg vast dat in het proces-verbaal, de dagvaarding, alle processtukken en ter zitting een kindnummer wordt gebruikt in plaats van de persoonsgegevens van het minderjarige slachtoffer.
- Veranker in het Wetboek van Strafvordering dat strafzittingen, waarbij een minderjarig slachtoffer van seksueel misbruik aanwezig is, altijd achter gesloten deuren plaatsvinden, tenzij het belang van openbaarheid zwaarder weegt dan het belang van de minderjarige en dit uitdrukkelijk gemotiveerd wordt.

AFKORTINGEN

AMK	Advies- en Meldpunt Kindermishandeling
AMVB	Algemene Maatregel van Bestuur
ASP	Advocaten voor Slachtoffers van Personenschade
BJZ	Bureau Jeugdzorg
BW	Burgerlijk Wetboek
CSG	Centrum Seksueel Geweld
EU	Europese Unie
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
ETS	European Treaty Series
ESH	Europees Sociaal Handvest
EU	Europese Unie
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden
HVJEU	Hof van Justitie van de Europese Unie
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
KJTC	Kinder- en Jeugdtraumacentrum
LANGZS	Landelijk Advocaten Netwerk Gewelds- en Zeden Slachtoffers
LOVS	Landelijk Overleg Voorzitters van Strafsectoren
LSA	Vereniging van Letselschade Advocaten
MDC-K	Multidisciplinair Centrum Kindermishandeling
MvT	Memorie van Toelichting
NOVA	Nederlandse Orde van Advocaten
OM	Openbaar Ministerie
OVJ	Officier van Justitie
R-C	Rechter-commissaris
SHN	Slachtofferhulp Nederland
Sr	Wetboek van Strafrecht
SSV	Schriftelijke slachtofferverklaring
Sv	Wetboek van Strafvordering
VN	Verenigde Naties
Wrb	Wet op de rechtsbijstand

BRONNEN

LITERATUUR

Bicanic e.a.

Bicanic e.a. *Gebruik van voorzieningen door slachtoffers in het Centrum Seksueel Geweld*. In concept ontvangen, in 2014.

Blaak e.a., 2012

Blaak e.a. (red). *Handboek Internationaal Jeugdrecht*. Leiden: Defence for Children 2012.

Bosma & Van Krimpen & Menenti, 2015

A.K. Bosma, L. van Krimpen & L.M.E. Menenti, 'Het slachtoffer van seksueel geweld verklaar(d)(t)', DD 2015-2, p. 9-21.

Candido e.a., 2013

J. Candido e.a. *Slachtoffer en de rechtspraak. Handleiding voor de strafrechtspraktijk*. Den Haag 2013.

Corstens & Borgers, 2014

G. Corstens & M. Borgers. *Het Nederlands strafprocesrecht*. Deventer: Wolters Kluwer 2014.

Detrick, 1999

S. Detrick. *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Den Haag: Kluwer Law International en Martinus Nijhoff Publishers.

Huurdeman & de Jong, 2014

M. Huurdeman & J. de Jong. *Een multidisciplinaire aanpak kindermishandeling. 'Wicked answer to a wicked problem'. Onderzoek naar de kenmerken, de werking en de meerwaarde van een multidisciplinaire aanpak van kindermishandeling aan de hand van zes regionale initiatieven*. Amsterdam: Van de Bunt Adviseurs 2014.

De Jonge, 2011

G. de Jonge. 'De verdediging van jongeren'. In: I. Weijers & F. Imkamp. *Jeugdstrafrecht – internationaal perspectief*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2011.

Kooijmans, 2011

T. Kooijmans, *Dat is mijn zaak!*, oratie Tilburg 2011.

Korver, 2012

R. Korver, *Recht van Spreken. Slachtoffers in het Nederlandse strafproces*. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers 2012.

Lünnemann, Mein e.a., 2014

K.D. Lünnemann, A.G. Mein, L.F. Drost, L.M. Verwijs. *Maatregelen ter voorkoming van secundair en herhaald slachtofferschap*, Verwey-Jonker Instituut, 2014.

Ministerie vws & V&J, 2011

Ministerie Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie Veiligheid en Justitie. *Kinderen Veilig. Actieplan aanpak kindermishandeling 2012-2016*. Den Haag: Ministerie vws & V&J 2011.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en seksueel geweld tegen kinderen, 2014

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen. *Op goede grond; De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur 2014.

Raad voor de Rechtspraak, 2012

Raad voor de Rechtspraak. *Modelregeling inzake passende verblijfsomgeving slachtoffers*. Den Haag: Raad voor de Rechtspraak 2012.

Rispens & Dekens, 2015

I. Rispens & K. Dekens, 'De politie en de omgang met jeugdige getuigen en verdachten'. In: S. de Kinge, J. Noorda & H. Ferwerda (red.). *Jongeren en de politie*. Apeldoorn: Maklu 2015.

RICHTLIJNEN, RESOLUTIES EN COMMENTAREN

VERENIGDE NATIES

ECOSOC/RES/1997/30

Administration of juvenile justice (Resolutie van de Economische en Sociale Raad, 21 juli 1997).

ECOSOC/RES/2005/20

Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime (Resolutie 20 van de Economische en Sociale Raad, 22 juli 2005).

UN/CRC/C/GC/12

General Comment nr. 12 on the right of the child to be heard.

UN/CRC/C/GC/13

General Comment nr. 13 on the right of the child to freedom from all forms of violence.

EUROPESE UNIE

Richtlijn 2011/93/EU

Richtlijn 2011/93/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie.

Richtlijn 2012/29/EU

Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2012 tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten, en ter vervanging van Kaderbesluit 2001/220/JBZ.

RAAD VAN EUROPA

Guidelines on child friendly justice

Guidelines on child friendly justice. Adopted by the Committee of Ministers on 17 november 2010.

AANWIJZINGEN EN RICHTLIJNEN OPENBAAR MINISTERIE

Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangevers getuigen en verdachten (2010a018), *Stcrt.* 2012, 26900.

Aanwijzing opsporing en vervolging inzake kindermishandeling (2010A024), *Stcrt.* 2010, nr. 16597.

Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik (2010A026), *Stcrt.* 2010, nr. 19123.

Aanwijzing slachtofferzorg (2010A029), *Stcrt.* 2010, nr. 20476.

Richtlijn voor Strafvordering seksueel misbruik van minderjarigen (2015Ro47), *Stcrt.* 2015, 4052.

KAMERSTUKKEN

Kamerstukken II 1989/90, 21 345, nr. 3.

Kamerstukken II 1992/93, 22 855, nr. 3.

Kamerstukken II 2004/05, 30 143, nr. 3.

Kamerstukken II 2009/10, 32 177, nr. 3.

Kamerstukken II 2009/10, 32 177, nr. 4.

Kamerstukken II 2009/10, 32 177, nr. 6.

Kamerstukken II 2011/12, 32 177, nr. C.

Kamerstukken II 2004/05, 30 143, nr. 3.

Kamerstukken II 2013/14 33 750 XVI, nr. 109.

Kamerstukken II 2014/15, 28 345, nr. 3.

Kamerstukken II 2014/15, 31 015, nr. 3.

Kamerstukken II 2014/15, 34 236, nr. 2.

Kamerstukken II 2014/15, 34 236, nr. 3.

JURISPRUDENTIE

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

EHRM 10 november 2005, appl. Nr. 54789/00 (*Bocos-Cuesta t. Nederland*)

EHRM 15 december 2011, NJ 2012/283 (*Al Khawaja en Tahery t. Verenigd Koninkrijk*)

Hof van Justitie

HvJEG 16 juni 2005, NJ 2006/500, m. nt. Borgers (*Pupino*)

Hoge Raad

HR 9 april 2002, ECLI:NL:HR:2002:AD9562

HR 14 april 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3703

HR 16 juni 2010, ECLI:NL:HR:2010:RM2449

HR 11 maart 2014, ECLI:NL:HR:2014:537

COLOFON

Tekst en redactie

Ytje Minke Hokwerda
Timo Veldman
Lisa de Graaf
Caroline Rueb

Druk

Stenco Grafimedia, Diemen

Oplage

300 ex.

Ontwerp

Designink.nl

Illustratie voorblad

Josee Tesser

Dit rapport is ook (gratis) online beschikbaar;
www.defenceforchildren.nl

Publicatie

Defence for Children
Postbus 11103
2301 EC Leiden
Nederland

Telefoon: +31 (0)71 516 09 80
Fax: +31 (0)71 516 09 89
E-mail: info@defenceforchildren.nl

www.defenceforchildren.nl

Dit onderzoek is financieel mogelijk gemaakt door de Stichting Steunfonds Pro Juventute Nederland,
Fonds Slachtofferhulp en Stichting Jeugdfonds Wees een Zegen.

Pro Juventute

Fonds
Slachtofferhulp

Uitgave

© September 2015, Defence for Children, Leiden.

Defence for Children
Postbus 11103
2301 EC Leiden
Nederland

Telefoon: +31 (0)71 516 09 80
Fax: +31 (0)71 516 09 89
E-mail: info@defenceforchildren.nl

www.defenceforchildren.nl

ISBN 978-90-74270-34-2

9 789074 270342

